

STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

THEOLOGIA CATHOLICA

2

EDITORIAL OFFICE: Gh.Bilașcu no. 24, 3400 Cluj-Napoca ♦ Phone 064-40.53.52

SUMAR - CONTENTS - SOMMAIRE - SOMARIO - INHALT

ISTORIE

- Călin VULCU, Catolicismul în discursul oficial al Bisericii Ortodoxe Române în primii ani postbelici ♦ The Catholicism in the Discourse of the Romanian Orthodox Church in the First Postwar Years.....3
- Silvestru Augustin PRUNDUȘ, Contribuții la istoria ordinului călugăresc "Sfântul Vasile cel Mare" din România. I. Anul 1948 ♦ Contribution to the History of the Monastic Order "Saint Basil the Great" of Romania. I. The Year 1948.....13
- Călin-Valentin FLOREA, Rezistența Bisericii Române Unite din fosta Regiune Autonomă Maghiară, raionul Târgu Mureș (1949-1960) ♦ La resistance de l'Eglise Roumaine Unie pendant le regime communiste (le district de Tg. Mureș 1944-1960)23
- Marcel ȘTIRBAN, Preoți și credincioși greco-catolici în lanțuri și sub teroare ♦ Greek-Catholic Priests and Believers in Chains and under Terror. Testimonies.....57

Cornel JURJU - Florin CIOȘAN, Atitudini și acțiuni anticomuniste în cadrul unor comunități greco-catolice din regiunea Huedinului ♦ Attitudes and Activities against the Communist Regime within Greek-Catholic Communities in the Neighbourhood of Huedin	105
Viorica LASCU, Mărturia unui evreu despre persecutarea Bisericii Române Unite ♦ Testimonianze di un ebreo sulla persecuzione della Chiesa Romena Unita (Greco-Catolica)	123

NOTE DE LECTURĂ

Nicolae GUDEA, Creștinismul vechi românesc între mit și realitate. I. Despre legenda referitoare la predicarea apostolului Filip în Dobrogea ♦ Ancient Romanian Christianity between Myth and Reality. I. About the Legend concerning Apostle Philipp's Mission in Dobrogea.....	127

RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI

E.Ferenț, <i>Cristologia - Isus Cristos, Cuvântul lui Dumnezeu, întrupat pentru mântuirea omului</i> (Nicoleta MARȚIAN)	133
<i>Dicționar Enciclopedic al Bibliei</i> (Sorin MARȚIAN)	135
L.Periș, <i>Le missioni gesuite in Transilvania e Moldavia nel Seicento</i> (Dan RUSCU)	136

CATOLICISMUL ÎN DISCURSUL OFICIAL AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN PRIMII ANI POSTBELICI¹

CĂLIN MORAR - VULCU

SUMMARY. The Catholicism in the Discourse of the Romanian Orthodox Church in First Postwar Years. The public discourse of the Romanian Orthodox Church in the postwar years reflects closely this institution's increasing subordination to the political power (in fact, to the Romanian Communist Party). One of the discourse's areas in which this is obvious is that concerning the catholicism and the Catholic Church. Even if it was often concealed in a more or less theological language, the discourse's political substance clearly reveals itself if we look attentively. We can speak about a manipulative strategy, similar to the one used in the Communist Party's propaganda, strategy whose indices are a special manner of using terms, the manipulation of some notions' contents etc.

Definim discursul ca sumă a practicilor semnificante puse în circulație în spațiul public de către un actor al acestuia. În cazul de față, actorul este unul instituțional, Biserica Ortodoxă Română, iar termenului de "discurs" îi trebuie neapărat atașată particula "oficial", dacă ținem seama de particularitățile spațiului public românesc postbelic: restrângerea exprimării oricăror emițatori alternativi la varianta emisă de puterea politică, care căuta să unifice sub propria egidă ideologică câmpul discursiv.

Am delimitat cronologic subiectul în așa fel, încât să ne ofere posibilitatea să surprindem principalele caracteristici al reflectării catolicismului (și mai ales a Bisericii Catolice) în discursul Bisericii Ortodoxe Române în perioada în care relațiile dintre cele două biserici ajung, în urma masivei

¹ Pentru o privire de ansamblu asupra peisajului discursului politic în aceeași direcție, vezi Ș. Turcuș, Vaticanul în discursul politic românesc (1948-1953), *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, XXXV, 1996.

imixtiuni politice (dar nu doar din această cauză) la o deteriorare extremă. Chestiunea în jurul căreia conflictul se actualizează (și în consecință, și discursul) este desființarea administrativă a Bisericii Unite în cursul anului 1948. Sursele pe care le-am utilizat și pe care le-am considerat relevante pentru configurarea discursului oficial al Bisericii Ortodoxe sunt o serie de publicații editate sub egida sa, în special *Telegraful Român*, *Biserica Ortodoxă Română* (publicația Sfântului Sinod) și *Ortodoxia* (din 1949 revista Patriarhiei Române). Prezenta lucrare nu este o radiografie sistematică a discursului Bisericii Ortodoxe, ci o încercare de identificare a principalelor teme și formule cu care acesta operează vis-à-vis de catolicism în anii 1948-1949.

Definitorie pentru situația politică din estul și centrul Europei este accederea la putere, în anii de după cel de-al doilea război mondial a forțelor comuniste, impuse pe scena politică a statelor din zonă de prezența sovietică. Dacă ne referim la intenționalitatea sovietică în legătură cu această evoluție, trebuie să menționăm că în primă instanță, în acțiunea U.R.S.S. a primat interesul strategic (diferențiat, pe zone de securitate). Constituirea statelor zonei într-un “bloc” (“lagărul socialist” al teroarei lui Jdanov) s-a produs în condițiile în care relațiile Est-Vest, mai exact S.U.A. - U.R.S.S. s-au deteriorat accentuat (decisiv din 1947). Treptat, partidele comuniste preiau în totalitate puterea politică în aceste state, încercând apoi să penetreze principalele structuri sociale. Probabil este un truism să spunem că, (fapt subliniat de atâția alții) în acest context, un loc aparte în strategiile comuniste este ocupat de Biserică. În anii războiului, Stalin a promovat în U.R.S.S. o conduită care viza utilizarea potențialului mobilizator al unor structuri sau sensibilități sociale care se plasau în afara câmpului “ortodox” din punct de vedere ideologic, așadar, o conduită “instrumentalizatoare” sau, dacă o privim prin prisma raportului “ideologie - acțiune politică”, una tactică. Astfel, s-a recurs la suscitarea sentimentelor panslave, utilizarea discursului naționalist ș.a. În aceeași rațiune se înscrie și utilizarea Bisericii Ortodoxe Ruse ca instrument de mobilizare.

Examinând retrospectiv situația României, remarcăm faptul că regimul comunist a urmat aceeași conduită instrumentalizatoare față de Biserica Ortodoxă Română, în direcția asigurării unor obiective tactice în “penetrarea” societății românești. În acest context, o traiectorie interesantă o au relațiile dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică, relații care, la fel ca toate contactele interumane și intergrupuri, au ajuns să cunoască imixtiunea Partidului Comunist.

Așa cum se întâmplă cu Bisericile Ortodoxe din estul Europei, Biserica Ortodoxă Română restabilește în 1945 “relațiile frățești” cu Biserica Ortodoxă Rusă². Vizita pe care o efectuează la Moscova în 1945 o delegație a Bisericii Ortodoxe Române cu ocazia alegerii patriarhului Alexei, marchează simbolic această evoluție. Paralel cu tot mai accentuata tendință prosovietică a regimului politic din România, acțiunile oficiale ale Bisericii Ortodoxe Române denotă o continuă apropiere de Biserica Ortodoxă Rusă. În redefinirea poziției Bisericii Ortodoxe Române în contextul politic postbelic Biserica rusă apărea, deci, ca principal punct de referință. În *Pastorala* IPS Patriarh Nicodim din 2 noiembrie 1944, capul Bisericii Ortodoxe Române afirmă, paralel cu frăția de arme dintre români și sovietici și “înfrățirea de credință pravoslavnică, care a fost și va fi”³. Se descoperea subit că vecinii de la răsărit “au aceeași credință ca și noi”⁴. Reluarea relațiilor dintre cele două Biserici era menită să refacă legăturile între “sufletul celor două popoare”, așa cum se afirmă în *pastorala* Sf. Sinod din iunie 1945⁵, iar la 27 mai 1945 se înființează secția religioasă a ARLUS, la care Biserica Ortodoxă Română participă. Privită prin intermediul modalităților oficiale de exprimare ale Bisericii Ortodoxe Române această apropiere de Biserica rusă (cultivată, bineînțeles, de puterea politică) este tot mai accentuată și poate fi interpretată prin prisma similarității locului pe care ambele Biserici îl ocupau în strategia politicii sovietice în zonă.

În primii ani postbelici, relațiile cu Biserica Catholică se mențin formal în limitele unei corectitudini diplomatice, după cum o atestă inclusiv publicațiile oficiale ortodoxe. Contactele oficiale sunt menținute prin întâlnirile bilaterale între Nunțul Apostolic Mgr. Andrea Cassulo și oficialii ortodocși în cadrul unor așa-numite vizite de “curtenie”⁶. Totuși, aceste relații se vor altera tot mai mult odată cu structurarea blocului democrațiilor populare, de a căror fidelitate URSS se asigură prin exportul de sistem politic. Orice potențială breșă în acest bloc trebuia exclusă, iar Biserica Catholică reprezenta un astfel de pericol pentru pretențiile unificatoare ale Uniunii Sovietice. Sediul acestei Biserici se situa geografic în afara ariei aflate sub control sovietic, iar autoritatea spirituală a Papei intra în competiție cu intențiile partidelor comuniste de a controla total societatea. Acestor considerente li se adăugau fobiile antioccidentale ale lui Stalin, toate acestea având ca rezultat lansarea unei puternice campanii

² M. Bucur, Stat și biserică în România postbelică, 1945-1948. Câteva considerații, *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, XXXV, 1996.

³ *BOR*, LXIII, 1945, nr. 1-3, p. 68.

⁴ *Ibidem*, p. 90

⁵ *Ibidem*, p. 192.

⁶ *BOR*, LXIII, 1945, nr. 4-5, p. 183.

anticatolice în estul Europei, prefațată în 1946 de desființarea Bisericii Unite Ucrainiene. În România puterea politică transferă conținutul esențialmente politic al ofensivei anticatolice în planul relațiilor interconfesionale, unde își asigură sprijinul tactic al Bisericii Ortodoxe Române. Evident că această evoluție a situației duce la deteriorarea relațiilor între cele două Biserici, fapt reflectat de discursul public al Bisericii Ortodoxe Române. Ralierea Bisericii Ortodoxe Române la acțiunea PCR credem că este în egală măsură o consecință a implicării PCR în stabilirea conduitei Bisericii, cât și a faptului că o eventuală desființare a Bisericii Unite în beneficiul Bisericii Ortodoxe convenea acesteia din urmă.

Dacă încercăm o analiză diacronică a discursului, constatăm că în intervalul studiat, având ca limită superioară 1949, acesta nu evoluează semnificativ, menținându-se aproape invariabil pe aceleași coordonate polare: *negativ* - catolicismul, *pozitiv* - ortodoxia. O încercare de analiză tipologică este mai promițătoare în privința rezultatelor. Constatăm ușor că, deși polimorf ca domenii de interes (istorie bisericească, drept canonic, controverse teologice sau abordări pur emoționale etc.), discursul vis-à-vis de catolicism are o evidentă încărcătură politică (în acest caz, autorul recurge de obicei la un limbaj de-a dreptul dogmatic, dar nu în sens teologic, ci în sens ideologic). Chiar și când disputa implică argumente teologice și se situează aparent în același plan al eternelor controverse dogmatice dintre ortodoxie și catolicism, coloratura politică este evidentă. Așadar, există o cale explicită și una implicită de exprimare a caracterului politic al unui text. Folosirea primei ne este indicată de operarea în termeni de autoritate, putere și proiecție de putere, teritoriu etc. Existența unui mod nonexplicit de exprimare a politicului în aceste texte ni se pare evidentă, mai ales dacă pornim de la premisa existenței așa-numitului model instrumental al comunicării, adică un model care, spre deosebire de modelul numit reprezentational, nu pune semnul egalității între conținutul mesajului și intenția emitentului. Adepții modelului instrumental consideră că în procesul comunicării sociale mai există o serie de alți factori (reuniți generic sub sigla de context social) care trebuie luați în considerare în evaluarea intențiilor emitentului. Conform acestui model, mesajul este inclus într-un proces de persuadare social⁷. Ca urmare, conotația politică este prezentă chiar și în lipsa unor referenți textuali expliți. În continuare, vom urmări câteva dintre formulele principale ale discursului referitor la catolici, procedând la descrierea lor și apoi la stabilirea funcției lor aparente.

⁷ J.J. Van Cuilenbug, O. Scholten, G.W. Noomen, *Știința comunicării*, București, 1998, p. 119.

În discursul Bisericii Ortodoxe apar frecvent imaginea Vaticanului sau a Papei ca metonimii ale Bisericii Catolice. În cazul utilizării imaginii Vaticanului, atributele simbolice ale stătalității sale sunt convertite de către emitenții ortodocși în reale atribute politice, iar acțiunea Vaticanului este în primul rând politică. Se observă și în acest caz un paralelism perfect între discursul Bisericii Ortodoxe și cel al regimului. În mai 1948, Ministrul Cultelor, Stanciu Stoian, vorbește despre acțiunea Vaticanului “ (...) care caută să se amestece și să judece regimul nostru democratic”⁸. Într-o rezoluție a unei conferințe panortodoxe desfășurată la Moscova în iulie 1948 se arată că “pentru episcopii Romei, acești regi ai statului universal (...), politica a fost întotdeauna suprema lex”⁹. La 21 octombrie 1948, la puțin timp după ce participase la desființarea Bisericii Unite, Traian Belășcu, fost prototop greco-catolic, afirmă că Biserica Catolică, “prin pretențiile ei dominatoare, a inaugurat o nouă linie de conduită, în afara liniei autentice creștine”. Dovadă sunt “toate actele de oportunitate politică pe care le-a făcut în trecut și le face în prezent”¹⁰. După cum afirma patriarhul Iustinian, Vaticanul este un stat care s-a organizat sub o formă bisericească, căutând să-și camufleze intențiile de dominare, iar Papa, socotindu-se urmașul cezarilor, caută să cucerească spiritual “ceea ce au cucerit împărații romani altădată”¹¹. Observăm aici o manipulare a intensiunii termenului “Vatican”, adică folosirea sa atât ca denominator al stătalității (ceea ce este uzual din punct de vedere al dreptului internațional), cât și al sediului spiritual al creștinătății catolice. Se intenționa astfel suprapunerea conținutului celor două noțiuni, cu intenția probabilă de a accentua funcția politică a Sf. Scaun și a catolicismului în ansamblu. Imaginea unui Vatican în primul rând temporal și politic revine frecvent și nu ar fi exclus să fie un reflex compensator al Bisericii Ortodoxe Române la propria stare de subordonare față de puterea politică.

Cel mai important aspect conex al imaginii Vaticanului ca stat temporal este caracterul acțiunii sale politico-religioase. În această zonă a discursului limbajul Bisericii Ortodoxe Române este preluat direct din cel al propagandei comuniste și completat ocazional cu “ingrediente” teologice sau de factură istorică. Așa cum regimul promova în întreg câmpul discursiv (unificat sub egida ideologică a PCR) imaginea imperialismului capitalist occidental, la fel Biserica Ortodoxă Română identifică esența imperialistă a existenței Vaticanului. Imperialismul catolic este o mixtură de confesional și politic. În acest sens, punctul de reper pentru orientarea ortodoxiei tutelate de patriarhia

⁸ BOR LXVI, 1948, nr. 5-8, p. 218.

⁹ Deși declarația nu aparține BOR, aceasta și-o însușește, așa cum spune patriarhul Iustinian: cf. BOR LXVI, nr. 11-12, 1948.

¹⁰ BOR LXVI, nr. 9-10, 1948, p. 452.

¹¹ BOR LXVIII, nr. 1, 1950, p. 121.

moscovită este mai sus citata *Proclamație* de la Moscova, din iulie 1948: “Și acum activitatea Vaticanului se îndreaptă împotriva celor ce muncesc. Vaticanul reprezintă centrul intrigilor internaționale împotriva intereselor popoarelor, îndeosebi a popoarelor slave, precum și centrul fascismului internațional”¹². Revistele “*Ortodoxia*” și “*Biserica Ortodoxă Română*” dezvăluie frecvent că idealul papal “se poate exprima în cuvintele *expansiune și dominare*”¹³. Traian Belășcu, personajul despre care am mai amintit, scrie în 1948, după “convertirea” sa la ortodoxie că Vaticanul, împotriva principiilor evanghelice, s-a angajat în frontul imperialismului agresiv, ațâțător la noi războaie”¹⁴. Declarația, mai ales în ultima sa parte, pare decupată din *Scânteia* acelei perioade și nu este deloc singulară în peisajul publicistic de sub egida Bisericii Ortodoxe Române; dimpotrivă, ea reflectă tonul general al acestuia.

Pe lângă faptul că este imperialist, Vaticanului i se aduc acuze inspirate nu doar formal din limbajul propagandei comuniste, ci chiar din substanța ideologică “marxist-leninistă”. În identificarea acestor caracteristici am procedat prin eliminare. Indiciile pe care le-am considerat relevante din acest punct de vedere sunt cele atipice teologic, ca de exemplu folosirea termenului de “progres” sau a aceluia de “democrație”. Astfel, într-un articol din toamna anului 1948, intitulat “Antiprogresismul Vaticanului”, aflăm că Papa este “expresia tipică a reacțiunii organizate nu numai în rândul religiei creștine (...) ci și în sânul culturii și civilizației mondiale”. Printre mijloacele de acțiune ale Papei se găsesc “învrăjbirea oamenilor și semănarea urii între cetățenii aceluiași stat”, cât și “ațâțarea spiritelor pentru provocarea unui nou război mondial”¹⁵. Opinii mai tranșante întâlnim la asistentul preot Haralambie Cojocar, care scrie în același an: “Vaticanul a cultivat *spiritul obscurantist* în păturile poporului românesc” și “a creat o *mentalitate retrogradă și ostilă oricărui progres* (s.n.)”¹⁶. Se conturează ideea că Biserica Catolică nu e doar un adversar pe tărâmul religios, ci și un inamic al regimului de “democrație populară” (edificat, evident, de forțe progresiste), pe care Biserica Ortodoxă Română este chemată să-l apere prin propriile mijloace. Această atitudine este accentuată de articole care subliniază *antidemocratismul* Vaticanului, deoarece acesta opune rezistență mișcării revoluționare prin punerea în mișcare a excomunicării. Spiritul dictatorial în care Vaticanul rezolvă problemele confesionale este evident pentru publicațiile ortodoxe: “Vaticanul excomunică din sânul bisericii pe orice credincios care nu se supune la un moment dat directivelor sale”¹⁷ – referire la excomunicarea din 1949.

¹² BOR LXVI, nr. 11-12, 1948.

¹³ *Ortodoxia* I, nr. 2-3, 1949, p. 31.

¹⁴ BOR LXVI, nr. 9-10, 1948, p. 416.

¹⁵ *Ortodoxia* I, nr. 2-3, 1949, p. 64.

¹⁶ *Ibidem*, p. 104.

¹⁷ BOR LXVII, nr. 11-12, 1949, p. 94.

Tema “imperialismului agresiv”, împrumutată din frazeologia Războiului Rece se pliază pe vechile divergențe dintre ortodoxie și catolicism și este transferată asupra trecutului. Așadar, imperialismul a fost o constantă a Vaticanului, iar implicațiile sale cele mai serioase în legătură cu românii sunt campaniile de prozelitism care au culminat cu unirea unei părți a ierarhiei ortodoxe din Transilvania cu Biserica Romei la începutul secolului al XVIII-lea. În opinia Bisericii Ortodoxe Române, unirea religioasă nu a fost decât o consecință a convergenței intereselor imperialiste ale Habsburgilor “hipercatolici” (după cum se exprimă chiar patriarhul Iustinian) cu cele ale Romei, ambele vizând o “spărtură sufletească în sânul neamului nostru, pentru ca să-l stăpânească și să-l exploateze mai ușor”, așa cum afirmă același Iustinian în discursul prilejuit de instalarea sa la 6 iunie 1948¹⁸. Tot Iustinian identifica drept scop secundar al unirii religioase “deznaționalizarea românilor”. Ajungem astfel la un alt punct de reper al discursului anticatolic: legătura (“indisolubilă”) dintre Biserica Ortodoxă și “neamul românesc și apartenența sa la marea comunitate spirituală a spațiului creștinătății orientale”. Subiectul, amplu dezbătut de-a lungul timpului se impune acum ca certitudine și revine ca argument în campania de “reconvertire” a credincioșilor greco-catolici. Cei mai fervenți și reprezentativi promotori ai imaginii mai sus expuse sunt Patriarhul Iustinian și mitropolitul Ardealului, Nicolae. Ultimul, în celebra cuvântare de la Blaj din mai 1948, adresa o chemare credincioșilor greco-catolici, pe care i-au amăgit interese străine, “despărțindu-vă de maica voastră cea bună, de Biserica Ortodoxă”¹⁹. Așadar, în viziunea oficialilor ortodocși, unitatea *confesională* și *națională* a românilor este protejată de părintele spiritual, Biserica Ortodoxă; celelalte confesiuni, în special catolicismul sunt privite ca niște corpuri străine, pătrunse prin efracție în comunitatea națională. O formulă sintetizatoare pentru această percepție este “Biserica Catolică este străină de spiritul și firea poporului român”

În privința efectelor unirii religioase asupra românilor, discursul Bisericii Ortodoxe Române este oscilant. Pe de o parte se conturează opinia că, deși impusă energic de către Vatican, unirea religioasă, rezultat al “presiunilor imperialiste cezaro-papiste” nu a alterat *sufletul* poporului român. Iată de ce, așa cum crede mitropolitul Ardealului, Nicolae, între credincioșii

¹⁸ BOR LXVII, nr. 9-10, 1948, p. 253.

¹⁹ *Telegraful Român* XCVI, 30 mai 1948.

ortodocși și greco-catolici nu există piedici dogmatice²⁰. Desființarea administrativă a Bisericii Unite (“dezrobirea credincioșilor greco-catolici”), în discursul Bisericii Ortodoxe Române este pentru ierarhii ortodocși o dovadă peremptorie a fragilității legăturilor acesteia cu Roma. Pentru a contura mai puternic această imagine, sunt folosiți chiar unii dintre clericii greco-catolici care participaseră la desființarea formală a Bisericii Unite la începutul lui octombrie 1948. Unul dintre ei, protopopul Sabin Truția vorbește chiar de “Vaticanul cel strein de firea și de năzuințele poporului nostru dreptcredincios”. Probabil pentru a realiza un impact cât mai puternic printre credincioșii greco-catolici, foștii preoți uniți sunt determinați să-și renege în termeni drastici confesiunea. Traian Belășcu certifică și el din poziția de *insider* faptul că Biserica Catolică are pretenții dominatoare și dictatoriale, în timp ce Biserica Ortodoxă Română, “prin însăși organizarea ei, este Biserica poporului”²¹. Pe de altă parte, sunt frecvente aprecieri conform cărora Unirea cu Roma a însemnat o rupere a unității naționale, o “schismă în ființa și viața poporului”²².

Printre ultimele consecințe ale imperialismului catolic pentru România se numără Concordatul din 1927. În acest punct, Vaticanul este asociat dinastiei de Hohenzollern, scopurile și acțiunile acestora convergând, după Iustinian, în efortul de a submina comunitatea de români (= ortodocși).

În “planurile imperialiste” ale Vaticanului, Orientul era ținta predilectă, iar greco-catolicii aveau un rol aparte în cadrul acestei strategii, cel de “unelte ale Romei”²³. Totuși, în contextul respectiv, nu tot Orientul merită aprecieri pozitive. Se fac disocieri foarte semnificative. Retranșarea Bisericii Ortodoxe Române în frontul antiimperialist ortodox de sub conducerea Patriarhiei moscovite determină apariția a numeroase texte care evocă rezistența Bisericii ruse la repetatele încercări de prozelitism din partea Vaticanului. Biserica Ortodoxă Rusă este, așa cum se afirmă frecvent, adevărata apărătoare a creștinismului răsăritean. Preotul prof. Ioan G. Coman, după ce afirmă că “umanismul creștin a început să pălească și să se estompeze încetul cu încetul în Biserica Apuseană”, susține: “Ortodoxia română este fiica ortodoxiei bizantine. Ea a crescut cu sora ei, ortodoxia rusă într-un mediu geografic, social, economic deosebit de cel al ortodoxiei bizantine și a catolicismului apusean”²⁴. Așadar, după cum se observă din

²⁰ BOR LXVI, 1948, nr. 9-10, p. 431.

²¹ *Ibidem*, p. 452.

²² *Ortodoxia* I, 1949, nr. 2-3, p. 31.

²³ *Ibidem*.

²⁴ I. G. Coman, BOR LXVI, nr. 1-2, 1948, p. 40-43.

acest din urmă text, autodefinirea Bisericii Ortodoxe Române (ca sursă de indentitate în raport cu *celălaltul* confesional, catolicismul), suferă transformări. Rolul jucat de Biserica Ortodoxă Rusă în menținerea ortodoxiei capătă noi dimensiuni în contemporaneitate, ca factor coagulator al conștiințelor ortodoxe în scopul făuririi păcii între toate popoarele lumii²⁵, în timp ce Biserica catolică era promotoarea unui “imperialism agresiv”. Subtextul acestui gen de afirmații reiese cu destulă claritate: Moscova reunește sub egida sa lumea pacifistă și sub raportul confesional, Patriarhia rusă vizând primatul între complicata arhitectură a autocefaliilor ortodoxe și, așa cum spune A. Ricardi, transferul ecumenicității dinspre Patriarhia constantinopolitană spre Moscova²⁶.

În structura discursului relativ la catolicism al Bisericii Ortodoxe Române, într-o poziție dacă nu periferică, în orice caz nu centrală, se situează abordările din perspectivă teologică, a dreptului bisericesc sau a istoriei bisericii. Așa cum afirmam mai sus, și în cazul acestor texte încărcătura politică este pregnantă. Spre exemplu, în paginile publicațiilor oficiale ale Bisericii Ortodoxe Române se întâlnesc uneori articole care uzează de argumentele “dreptului istoric” pentru a demonstra netemeinicia legală a unirii religioase cu Roma. În privința disputei teologice catolicism – ortodoxie și a locului acesteia în structura discursului, putem să luăm drept model redus “la scară” proclamația de la Moscova (iulie 1948) în legătură cu catolicismul. Această declarație, pe lângă faptul că înfierează catolicismul într-un limbaj demn de o rezoluție a Biroului Politic, pentru a asigura o alură respectabilă, reiterează punctele de divergență în materie de dogmă dintre cele două Biserici. În mod similar este structurat și discursul Bisericii Ortodoxe Române. Se fac nenumărate referiri la netemeinicia primatului papal și la faptul că papii au întreprins o acțiune sistematică de pervertire a înțelesurilor primare ale creștinismului, sub influența “trufiei lumești” și a intereselor politice. În concluzie, pentru ortodocși, Biserica Romano – Catholică a căzut pe “povârnișul născocirilor arbitrare”, printre acestea numărându-se “filioque” (doctrina dublei purcederi a Duhului Sfânt), imaculata concepție a Fecioarei Maria și cultul inimii Lui Isus Hristos, prin care, așa cum susține un ierarh ortodox, “catolicismul este mai eretic decât nestorianismul”²⁷.

²⁵ BOR LXV, 1947, nr. 10-12, p. 374.

²⁶ A. Ricardi, *Il potere del Papa da Pio XV al Paolo VI*, Roma, 1988, p. 85.

²⁷ *Telegraful Român* XCVI, 25 dec. 1948.

Virulența discursului anticatolic al Bisericii Ortodoxe Române se poate explica prin contextul politic românesc și zonal de la sfârșitul anilor '40. Deși se îndreaptă, formal, spre atragerea masei credincioșilor greco-catolici, practic acest discurs nu este altceva decât o anexă a acțiunii regimului, anexă care are rolul de a transmite mai mult un mesaj justificativ și legitimator, decât unul persuasiv. Totuși, clișeele promovate în câmpul discursiv al vremii (de către Biserica Ortodoxă Română sau PCR) nu au avut o existență scurtă. Unele dintre ele supraviețuiesc și azi, minând șansele unui dialog real.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA ORDINULUI “SFÂNTUL VASILE CEL MARE” DIN ROMÂNIA. I. ANUL 1948

SILVESTRU AUGUSTIN PRUNDUȘ

SUMMARY. Contributions to the Knowledge about the History of the St. Basilus Monastic Order from Romania. No history of this monastic order has been written up to the present day. In the framework of a history of the Romanian Uniate Church (Greek-Catholic) the history of this monastic order has an important part. Unfortunately the archives of the St. Basilus Monastic Order have partly been destroyed and partly lost (or at least considered to be so)

The clandestine activity of the Church prevented the setting up of such archives in the last 50 years. As a consequence the works referring to the history of this monastic order have been elaborated on the basis of either memoirs of its various members, interviews of persons who had worked together with them or on the basis of conviction documents.

In the present paper the autor describes an important moment from the history of this order, namely the year 1948, when the order was dissolved together with the Romanian Uniate Church to which it had belonged. On the basis of memoirs and conviction documents the author relates the brutal intervention of the Security Forces, the procedures used for abolishment of the order as well as the reaction of the monks to the pressure for their "reintegration" in the Orthodox Church.

Viața monahală după regulile Sfântului Vasile cel Mare a fost inițiată în Biserica Română Unită de către episcopul Inocențiu Micu-Klein (1728-1744), dar a fost organizată (1747) de către urmașul său episcopul Petru Pavel Aron (1751-1764). Sediul a fost mănăstirea Sfânta Treime din Blaj. Din cauza reformelor religioase ale împăratului Iosif al II-lea, a unor neînțelegeri și frământări interne, a unor conflicte cu ierarhia, viața călugărească s-a stins lent la Blaj. În anul 1933 activitatea a încetat cu totul prin moartea ultimului călugăr Damian Ilie Domșa (*BRU* 250, 154-155). Tot cam atunci s-a încheiat activitatea și la mănăstirea Prislop.

Între cele două războaie a fost înființat în Biserica Română Unită (Greco-Catolică) ordinul Sfântul Vasile cel Mare (OSBM) de către călugări care și-au făcut noviciatul la bazilitanii ucrainieni. Un grup de călugări conduși de pr. Augustin Popa a înființat centrul mănăstiresc de la Bixad. În același an a fost deschis aici un noviciat condus de Aureliu Atanasie Maxim, care fusese pregătit la Muncaci. Formarea călugărilor s-a realizat după constituțiile ordinului Sfântul Vasile cel Mare, aprobate în anul 1882 prin bulla "Singulare Praesidium" de către papa Leon al XIII-lea. Episcopul locului dr. Iuliu Hossu a aprobat acest act și a preluat patronarea ordinului.

Ordinul s-a dezvoltat repede, cu intenția de a acoperi prin activități toate provinciile României. S-au înființat centre călugărești (alături de Bixad <jud. Satu-Mare>) și la Moisei, Nicula, Prislop, Obreja și Turda (*BRU 250,155*).

În anul 1948, înainte de suprimarea violentă a Bisericii Române Unite (*Prunduș-Plăianu 1994, 141-148*) ordinul număra 16 ieromonahi, 38 monahi, 2 preoți novici, 8 clerici novici, peste 50 de novici - frați laici și peste 20 de candidați. Mai avea peste 30 de iuveniști și îngrija peste 80 de orfani. Casa mamă se afla la Bixad. Acolo activau 6 ieromonahi, 27 monahi și un frate cleric. La casa de noviciat (Casa Sf. Iosif) funcționau 2 ieromonahi, 2 preoți novici, 8 novici clerici, peste 50 novici laici și 20 de candidați. Mănăstirea de la Bixad avea o casă de editură, o tipografie unde lucrau 7 călugări precum și anexe gospodărești unde lucrau 12 muncitori.

În luna martie (aprilie) 1948, în urma unei percheziții efectuate de organele de securitate (siguranță) superiorul ordinului pr. Atanasie Maxim (*Bota - Ionițoiu 1998, 84*), pr. Gheorghe Marina (*Bota - Ionițoiu 1998, 83*), pr. Aiaky Emil și fr. Petruța Pavel au fost arestați. Motivul a fost "descoperirea" la mănăstire a unei arme. Dar de fapt dreptul de posesie al unei arme fusese aprobat de autoritățile locale (așa cum cerea legea) pentru asigurarea pazei grădinii. Mai mult la fr. Petruța Pavel s-a găsit un toc de revolver din piele (gol). Acesta provenea de la revolverul pe care-l avusese în armată și pe care îl predase. Presupunându-se că posedă și revolverul a fost arestat (*Bota - Ionițoiu 1998, 60*).

După această dată situația celor rămași a devenit apăsătoare, pe de-o parte din cauza lipsei conducătorilor, pe de alta din cauza incertitudinii privind viitorul. În locul superiorilor arestați au funcționat ca locțiitori pr. Leon Bob (*Bota - Ionițoiu 1998, 35*) și pr. Gavril Sângeorzan.

În luna august 1948 statul român a denunțat unilateral Concordatul cu Sfântul Scaun (*Prunduș - Plăianu 1994, 139*). Neliniștea și nesiguranța în cadrul ordinului a crescut, deși presa timpului anunța de zor că denunțarea Concordatului nu va afecta libertatea religioasă pentru catolicii din România.

În data de 15 octombrie 1948 călugării au fost anunțați de un credincios din sat (Bixad) greco-catolic, că în aceeași zi organele de securitate vor face o percheziție la mănăstire (sus) și că vor aresta pe preotul Gavril Sălăgean. Ca urmare a informației pr. Leon Bob l-a rugat pe pr. Sălăgean să se ascundă. După multe insistențe acesta a primit să fugă și să se ascundă. După-amiaza au sosit trupele de securitate. În timp ce aceștia percheziționau locuința călugărilor, credincioșii din sat au fost alarmați și au început să se adune în pădurea din jurul mănăstirii. Câțiva dintre ei au și urcat la mănăstire, în curte, pentru a observa cele ce se petreceau acolo. În timpul percheziției nu s-a găsit nimic. Pentru ca totuși să se găsească un motiv pentru arestarea locțiitorului de superior, unul din participanții la percheziție a strecurat un revolver în buzunarul paltonului preotului Leon Bob (palton care atârna pe cuier după ușă). Desigur că revolverul a fost găsit. Motivul arestării exista deci, iar pr. Leon Bob a fost declarat arestat. Comandantul detașamentului însă, sesizând că în jurul mănăstirii s-au adunat oameni, a dat ordin de plecare pentru trupele care veniseră cu mașini. O parte din militari a rămas cu speranța că credincioșii se vor împrăști, iar pr. Leon Bob va fi dus pe jos până la un anumit punct de unde apoi va fi luat. Militarii rămași l-au și scos pe pr. Leon Bob din casă și s-au îndreptat pe jos spre postul de miliție din sat. În acest timp cei 15-20 credincioși din curtea mănăstirii le-au comunicat celor din pădure, faptul că pr. Leon Bob a fost arestat. Când grupul de soldați care escorta pe pr. Leon Bob a ajuns cam la 300 m de casă, au fost înconjurați de cca. 500-600 oameni înarmați cu sape, furci, bâte etc. Ei au cerut eliberarea călugărului. Comandantul detașamentului a somat oamenii să se retragă, i-a amenințat chiar cu deschiderea focului. Dar fără efect. Oamenii au închis cercul, vociferând, cerând eliberarea preotului, strigând că dacă nu va fi eliberat de bună voie, o vor face ei cu prețul vieții. În această situație ofițerul l-a eliberat pe pr. Leon Bob și l-a rugat să se prezinte singur la postul de miliție pentru a da o declarație. Pr. Leon Bob a promis acest lucru. Soldații s-au îndreptat spre sat, iar călugărul înconjurat de credincioși s-a reîntors la mănăstire. Aflând de cele întâmplate în timpul percheziției, de faptul că părintele a promis să se prezinte la postul de miliție, credincioșii l-au obligat să se îmbrace în haine țărănești și să se ducă cu dâșii. Părintele s-a opus, dar țărani i-au spus "noi te-am scăpat, acum ești al nostru". Și astfel pr. Leon Bob a plecat cu ei.

În lipsa locțiitorilor mănăstirea a rămas sub conducerea fratelui Dionisie Lelea.

Raportul legiunii de jandarmi Satu-Mare (Anexa 1) completează datele memorialistice: un călugăr a tras clopotul într-o dungă alarmând satul; sătenii au distrus podurile peste ape pentru ca mașinile organelor de securitate să nu se poată întoarce; după dispariția preoților s-au făcut anchete, descinderi și arestări. O altă notă informativă (Anexa 2) ulterioară acestei date (26 octombrie) sugerează că lucrurile s-au liniștit iar femeile (despre care memoriile nu vorbesc nimic) au fost eliberate (ceea ce sugerează că au fost arestate).

În data de 17 octombrie 1948, duminică, ne mai existând preoți la mănăstire, călugării au fost nevoiți să se deplaseze pentru a asista la Sfânta Liturghie în satul Trip. La sfârșitul celebrării s-au cântat cunoscutele imnuri euharistice "Frați creștini din lumea-ntreagă" și "Creștin sunt din leagăn", semne ale atașamentului popular strâns față de cauza Bisericii Române Unite (cf. *Bota - Ionițoiu 1998*, 60-61). În după amiaza aceleiași zile s-a prezentat la mănăstire un ofițer de securitate care s-a întreținut cu fr. Dionisie Lelea și l-a asigurat că situația călugărilor va fi rezolvată. Cuvântul de ordine a fost "stați liniștiți".

În săptămâna care a urmat, în data de marți, 19 octombrie, fr. Ioachim a fost vizitat de tatăl său. Acesta tocmai se pregătea să plece spre casă. Mănăstirea fiind departe de gară, a fost necesar să se trezească mai devreme (pe la orele 3⁰⁰) pentru a ajunge cu trăsura la gară. În timp ce trăsura era pregătită pentru drum, fr. Ioachim și tatăl său se plimbau în jurul bisericii mănăstirii. Dintr-o dată dinspre pădurea "Calea Crucii" a apărut un grup de soldați care i-au somat să se predea. Fr. Ioachim a fost dus în casă cu mâinile ridicate și cu gura deschisă (pentru a nu putea face nici un semn). Acolo a fost pus să aprindă lumina. Frații ceilalți au fost deșteptați din somn de către soldați și amenințați cu armele. Au fost duși cu toții în refectoriu sub escortă. Un ofițer a postat în ușa refectoriului o mitralieră cu doi soldați. Mitraliera era îndreptată spre călugări. Percheziția nu a dat rezultate. Preoții Leon Bob și G. Sălăgean pe care îi căutau nu au fost găsiți. Totuși fr. Dionisie Lelea și fr. Vincențiu Pop au fost arestați. La plecare organele de securitate au lăsat mănăstirea în grija celor doi călugări mai în vârstă, fr. Andrei Biriș și fr. Partenie Pinte. Aceștia au fost preveniți că vor fi responsabili pentru tot ce se va întâmpla la mănăstire. La sfârșitul percheziției a fost arestat și fr. Ioachim. A fost dus până în sat unde unul din ofițeri a întrebat de ce a fost

arestat călugărul. Șeful escortei a răspuns că fr. Ioachim avea toate cheile mănăstirii, deci se poate crede că fost unul din responsabili. Ofițerul însă aflând că asupra fr. Ioachim nu s-a găsit nimic a ordonat să fie pus în libertate. La plecarea spre mănăstire - în mod foarte discret - ofițerul i-a strâns mâna (*Bota - Ionițoiu 1998, 61*).

În după amiaza zilei de vineri, 22 octombrie 1948, autoritățile locale s-au prezentat la mănăstire aducând cu ei un fost preot greco-catolic (căsătorit, care semnase trecerea la ortodocși) pe care l-au instalat ca superior al mănăstirii. I-au sfătuit pe călugări să se supună unui preot "trecut" și căsătorit, preoții au refuzat să participe la slujbele oficiate de acesta și s-au hotărât să părăsească mănăstirea, în aceeași noapte. După ce noul "superior" s-a culcat într-o cameră spre curte, călugării au părăsit doi câte doi mănăstirea pe poarta dinspre grădină. Ultimul care a plecat a lăsat toate cheile la ușa camerei unde dormea "superiorul".

Călugării Partenie Pinteș și Sabin Dâncuș (*Bota - Ionițoiu 1998, 60-61*) au plecat spre Sighet. În gara acestui oraș s-au întâlnit cu pr. Vasile Dardai și pr. Mihai Sălăgean și cu fr. Damian Gașpar de la mănăstirea din Moisei, care plecau de la sediul securității din Sighet spre Moisei pentru a preda mănăstirea (vezi mai jos). Au rămas în Sighet, dar la scurt timp au fost arestați toți. În anul 1950, după o serie de anchete efectuate la Sighet și Oradea, se aflau cu toții în penitenciarul din Oradea.

La mănăstirea din Moisei lucrurile au evoluat în mod asemănător. Mănăstirea era condusă de pr. Mihai Sălăgean, pr. Vasile Dardai și fr. Damian Gașpar. Când organele de securitate s-au prezentat la mănăstire cei doi preoți s-au ascuns într-o pădure pentru mai mult timp. Superiorul mănăstirii a rămas fr. Damian.

În ziua de 22 octombrie 1948 s-au prezentat din nou la mănăstire organele de securitate aducând cu ei un preot ortodox. Fr. Damian a fost silit la domiciliu forțat în mănăstire. Profitând însă de o ocazie s-a refugiat și el ascunzându-se. A fost găsit după două zile, arestat și torturat pentru a denunța pe superiorii mănăstirii. A cedat. Au fost arestați deci cu toții și duși la sediul securității din Sighet. Acolo au fost ținuți trei zile fără mâncare (vezi mai sus). Apoi au fost eliberați cu obligația de a preda mănăstirea în mod organizat și a se prezenta din nou la Sighet. La mănăstire preotul ortodox pus "șef" i-a cerut fr. Damian să officieze o liturghie. Acesta a refuzat și atunci a fost lovit cu pumnul. După ce au efectuat predarea mănăstirii pr. Vasile Dardai și fr. Damian Gașpar s-au prezentat din nou la Sighet la sediul

securității. Li s-a fixat domiciliu forțat în Sighet pentru trei săptămâni. De cele necesare vieții lor s-au îngrijit credincioșii din oraș și cei din satele din jur. Văzând însă că situația se tot înrăutățește credincioșii i-au sfătuit pe călugări să părăsească Sighetul.

Cei trei (de la Moisei) au plecat spre Ieud, luând cu ei și pe fr. Sabin Dâncuș. La Ieud au întâlnit alți preoți greco-catolici care nu semnaseră trecerea la ortodoxie. Au fost foarte activi. Efectuau slujbe religioase clandestine, eliberau sacramente, organizau întruniri pentru rugăciuni cu tinerii, meditații, exerciții spirituale. Toate se făceau în biserici - casă, pentru credincioșii care nu frecventau biserica, unde servea de altfel un preot "trecut".

În data de 24 ianuarie 1949 trupele se securitate au percheziționat satul Ieud. Pr. Vasile Dardai și frații călugări Sabin Dâncuș, Damian Gașpar s-au refugiat în munți, la o stână, pentru o săptămână. Odată cu ei au pornit spre munți preoții Ioan Dunca (*Bota - Ionițoiu 1998, 67*), Gavril Gorzo (*Bota - Ionițoiu 1998, 74*) și Alexandru Chindriș - Șandri (*Bota - Ionițoiu 1998, 50-51*). Preotul Vasile Hotico a fost arestat (*Bota - Ionițoiu 1998, 75*). Apoi pr. Vasile Dardai și fr. Damian Gașpar au plecat peste munți spre casă, la Lăpuș și respectiv la Dej. Ceilalți s-au mutat la o altă stână, de unde apoi, după un timp, au revenit la Ieud unde au continuat să activeze clandestin.

În primăvara anului 1949 fr. Sabin Dâncuș s-a alăturat grupului de partizani Popșa. Grupul a fost însă descoperit. O parte au fost împușcați, altă parte prinși, iar ultimii s-au predat în ianuarie 1950. După anchete fr. Sabin Dâncuș a fost închis la penitenciarul din Oradea. A fost condamnat la 6 ani de închisoare pe care i-a executat la Gherla, iar din 1951 la canalul Marea Neagră - Dunăre.

Lucrurile s-au petrecut mai simplu în celelalte case călugărești. Călugării au fost forțați să părăsească mănăstirile, casele de noviciat, încercând să se încadreze în diverse locuri de muncă pentru a-și câștiga cele necesare traiului. Faptul de a avea un loc de muncă era important și constituia un fel de protecție pentru cei care nu aderaseră la "reîntregirea bisericească". Dar și acest mijloc de protecție a fost iluzoriu. În anul 1950 au fost arestați și trimiși la canalul Dunăre - Marea Neagră aproape toți preoții și frații călugări din ordin. Ei au fost ținuți în lagăre, închisori și tabere de muncă (și în alte locuri) mai mulți ani (până în 1955) fără sentințe judecătorești.

PRESCURTĂRI ȘI BIBLIOGRAFIE

- Bota 1994* I. Bota, *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii românești de la origini până în zilele noastre*, Cluj-Napoca, 1994.
- Bota - Ionițoiu 1998* I. Bota - C. Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România. Biserica Română Unită (Greco-Catolică). Biserica Romano-Catolică*, Cluj-Napoca, 1998.
- BRU 250 *Biserica Română Unită. 250 de ani de istorie*, Madrid, 1952.
- Prunduș - Plăianu 1994* S. Aug. Prunduș - Cl. Plăianu, *Catolicism și ortodoxie românească. Scurtă istorie a Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, 1994.

Anexe documentare

1. Raport al Legiunii de jandarmi Satu-Mare din 15 octombrie 1948.
2. Nota informativă a Legiunii de jandarmi din Satu-Mare din 26 octombrie 1948.

LEGIUNEA JANDARMI SATU MARE.

GIA

1948

In ziua de 15 Octomvrie crt. pe cand organele securitatii executau o perchezitie la manastirea Bixad, un calugar a reusit sa traga clopotul intr-o dunga, alarmand prin aceasta tot satul.-
In timp de 10 minute, populatia s'a adunat cu topoare, furci si ciomege.

O parte din populatie au stricat doua poduri pentru ca organele sigurantei sa nu se poata intoarce la Satu Mare.-

Spiritele au fost calmate de Comand. Leg. si Comand. de Secto

In ziua de 18 Oct. sa format o comisie avand la dispozitie forte Jandarmeresti si politie suficiente cu care sa trecut la descinderi si retinerea celor vinovati.

Au fost retinuti un numar de 23 indivizi, 3 vinovati disparan imediat dupa incident.

In ziua de 24 Octomvrie 1948, un grup de circa 100 persoane femei si barbati din satul Homorodul de Jos, s'au adunat in fata primariei cerand sa li se arate tabelele prin care locuitorii au semnat trecerea la Ortodocsi intrucat sustin ca in tabele au fost trecuti si locuitorii care nu au aderat.-

Dupa aplicatia data de notarul comunei, populatia s'a ret

In dupa amiaza zilei de 24 Oct. preotul Gr.Catolic Zetea Stefan din comuna Chilia, a organizat echipe de locuitori pentru a face investigatiuni prin comuna cu scopul de a afla cine s'au in scris pe tabele de trecere si cine nu.-

In comuna Hirip, preotul Rogoan Iuliu, in cadrul priedecii tinute, a facut propaganda potrivnica unificarii, spunand printre altele ca biserica Catolica a indepartat toti preotii care au aderat la ortodocsi, ca unii ce au fost impinsi la aceasta de satana.-

Tot acest preot a refuzat sa officieze casatoria tanarului Cheroches Alexandru pe motivul ca parintii acestuia au trecut la ortodocsi.-

In seara zilei de 19 Octomvrie 1948, circa 130 persoane, s'au adunat in fata primariei din comuna Cisarlau, cerand autoritatea tabelor de trecere color in scris pentru trecerea la ortodocsi.

S'a cerut tot odata a se face alte tabele in care sa se faca mentiunea ca nimeni nu doreste sa treaca la ortodocsi.-

Dupa circa 2 ore si numai dupa promisiunile facute de noi ca se vor intocmi astfel de tabele populatia s'a imprastiat.-

Toate cazurile de mai sus au fost semnalate organelor de securitate.-

Populatia comunei Moiseni, a refuzat in masa sa se inregistreze pe tabelele de trecere la ortodocsi.

In ziua de 10 Octomvrie cand la biserica din acea comuna s'a prezentat preotul trimis de Episcopie pentru a officia slujba populatia s'a adunat in fata bisericii si au stat afara pana ce preotul a terminat slujba, dupa care au intrat si s'au inchinat fara preot.-

Resistenta populatiei se pare a fi rezultatul propagande facuta de preotul Sever Paul care a disparut dela domiciliu si propaganda facuta de femei pe chestiunea libertatei divortului la ortodocsi.

REGIUNEA JANDARMII SATU MARE.-

PROBLEME DIVERSE.-

30

Reg. Speciala

NOTA INFORMATIVĂ Nr. 813
din 26 Octombrie 1948.-

Intrarea Specială
No. 2740
Anul 26 OCT. 1948

Informații următoarele:
În legătură cu actul unificării bisericii gr.c
ține în cursul zilei de 24 Octm.1948 s'au semnalat urm
toarele manifestări negative:

REZUMAT:

Atitudinea preo-
tilor și populației
gr.cot. cu privire
la unificarea...

1.-În satul Chilia pendinte de comuna Homorodul
de jos,un grup de femei și bărbați /circa 100/ persoan
s'au deplasat la primăria comunei Homorod,unde cu cere
notarului tabelele nominale cu înscrierea la ortodocși
pentru a le verifica întrucât din informații ar fi fost
treacuate și persoane care nu au aderat.-Notarul comunei
refuză acest lucru și a sfătuit populația să-și vadă
care cu aderat.-după care populația s'a retras.-

În după amiaza zilei de 24 Oct.1948,preotul satu
lui Chilia Soter Stefan a organizat echipe de locuitori
să cerceteze în comune dela om la om,pestru să vedea din
c'are trecut la ortodocși și cine nu.-

2.-În comuna Hrip preotul Rogojan Iuliu în cadre
predicând tinute,a făcut propagande potrivnice unificării
afirmând că el nu va trece la ortodoxie și că biserica gr
catolică e îndepărtat pe tătii preoții care au trecut ca
unii de cu fost împins de Soter.-Acelas preot a refuz
de oficieze caștorie tinerului Cherches Alexandru di
comuna Hrip pe motivul că părinții săi a trecut la orto
doxism.-

3.- În seara zilei de 19 Octombrie 1948,orele 19
circa 130 persoane din comuna Cicărlău s'au adunat în
fala primăriei cerând autoritatilor administrative tab
lele de înscriere la ortodocși.- s'a cerut deasemenea
să se facă alte tabele cu mențiunea că nu se înscriu la
ortodocși.-Din informații instigatorul este tinerul
Ivan Georgehe fiul preotului din comuna.-

După circa 2 ore cei adunați au plecat acasă pro
mitându-se că toată o săptămână de ei se va face ulterioară
Toate cazurile s'au semnalat Serviciului de Secur
ritate și se cercetează.-

COMANDANTUL JANDARMII SATU MARE.-

Capitan,
S. G. Gheorghiu Traian,

Reportier: Insp. Jand. Grader.-

REGIUNEA JANDARMI SATU MARE

Problema " DIVERSES "

29

Reg. Speciala

NOTA INFORMATIVA NR. 814
din 26 Octombrie 1948.-

Intrarea Speciala
No. 323
Anul 26 OCT 1948 ziua

REZUMAT:

Situatia credinciosilor si preotilor din Tara Oasului in ce priveste trecerea la ortodoxism.-

Informam urmatoarele:
In Tara Oasului incepand de Vineri 20 Oct. 1948 si pana Dumineca 24 Octombrie 1948, s'au organizat de catre Comitetul Judetean de Initiative echipe speciale de lamurire a populatiei in legatura cu actul unificarii bisericii greco-catolice.-
Echipele au lucrat in teren in comunele Comarzoana, Tarsolt, Trip, Bixad si Moiseni.-

In sfera de Moiseni echipele au fost primite cu buna-vointa, populatia trecand la ortodoxism si inscrindu-se in listele prezentate.-
Preotul Bolghis dela Trip care nu fusese sesizat la domiciliu in noaptea cand s'a efectuat operatiunea s'a trecut la ortodoxism indemnand intreaga parte a populatiei sa-l urmeze fapt ce s'a si inaltit.-

In dimineata zilei de Dumineca 24 Oct. 1948, in toate bisericile din comunele de mai sus au avut loc mari slujbe cu preoti trimisi de Episcopia, slujbele care au participat tarani in numar destul de mare.

numai in satul Moiseni populatia s'a refuzat sa se prezinte la Dumineca s'a adunat in fata bisericii unde in mod demonstrativ au asteptat s'era pomt ce preotul trimis s'a oficiat slujba, iar dupa iesirea acestuia din biserică si a delegatilor comitetului de initiative au intrat ac sa inchine fara preot.-
Se pare ca, aceasta rezistenta in Moiseni se datoreste in parte lipsei preotului Savor Paul disparut inceput de 10 Octombrie 1948, precum si propagandei facu din jurul Manastirii printre femei pe tema libertatii divortului la ortodoxi.-

In comune Bixad se observa o revenire a populatiei care se considera victime a propagandei calugariilor din Manastire si care ca autoritatile se spera ca aceasta situatie si sa elibereze in special femeile orestate in cauza rebeliunii din ziua de 15 Octombrie 1948.-
In general situatia este mult ameliorata.-

COMANDANTUL REGIUNII JANDARMI SATU MARE.-
Capitan, *[Signature]*
Gheorgheu Traicu

Reportat: Insp. Jand. Gheorgheu

REZISTENȚA BISERICII ROMÂNE UNITE DIN FOSTA REGIUNE AUTONOMĂ MAGHIARĂ, RAIONUL TÂRGU-MUREȘ (1948-1960)

CĂLIN - VALENTIN FLOREA

RESUMÉ. *La résistance de l'Eglise Roumaine Unie pendant le communisme (Le district de Tg. Mureș), 1948-1960.* L'installation du communisme en Roumanie après la deuxième guerre mondiale a déterminé un changement dans les rapports même entre les cultes: d'une côté, mais en même temps dans les rapports même entre ceux-ci et l'état roumain, d'une autre côté. En 1948, le régime politique de la Roumanie a supprimé l'Eglise Roumaine Unie. On croyait que cette suppression forcée allait signifier sa fin, aussi. Mais, les espoirs du régime communiste n'ont pas été réalisés.

L'Eglise Gréco-Catholique allait exister en clandestinité. Au lieu des évêques encarcérés, des autres en fussent consacrés. Les chrétiens usurpés maintenant d'églises et de prêtres ont fréquenté les églises Romano-Catholiques et même si grâce à leurs besoins divers, ils ont appelé aux services des prêtres orthodoxes, ils ont affirmé leur appartenance au culte gréco-catholique. Aussitôt que l'an de 1948 finit, des centres de résistance firent leur apparition. C'est aussi qu'ils ont été appelé dans les rapports de la Sécurité. Leur fonctionnement dans des conditions d'illégalité démontre que la suppression de l'Eglise Unie n'a pas correspondu à la situation que les communistes avaient essayé de présenter à l'opinion publique.

On pose naturellement la question: pourquoi tant d'acharnement contre une institution qui n'a pas servi d'intérêts contraires à l'état roumain mais au contraire. La motivation conformément à laquelle la politique du régime envers l'Eglise Gréco-Catholique, suivait, en fait, l'isolation de l'hierarchie catholique de rite latin, n'était pas satisfaisante. Le rite latin, sérieusement limité par des obstacles différents, a fonctionné d'une manière légale. L'intention de régime politique a été d'isoler un culte de la Roumanie, celui qui reconnaissait l'autorité du pape de Rome et parce que le pape a été assimilé par les communistes à l'imperialisme capitaliste. Or, si l'Eglise Catholique de la Roumanie ne représentait pas un danger trop grand, sa position étant plus modeste, ce n'était pas la même situation au cas des Eglise Gréco-Catholique. En plus l'intervention du politique aux affaires religieuses se réalisait sur le fond d'un état conflictuel préexistant, un fait qui en a facilité sa mission.

On remarque l'abileté des communistes par la façon dont ils ont réussi l'asservissement de quelques prélats de l'Eglise Orthodoxe, en les associant à leur démarche et d'une autre côté par la façon dont ils ont su justifier leur actions à l'aide d'une propagande agressive fortement soutenue d'arguments d'ordre historique, destinée de lui donner l'aspect d'une réparation. On aurait tort de considérer l'Eglise Orthodoxe une partisane du régime communiste. Beaucoup de prêtres de cette église ont souffert à côté de ceux Gréco-Catholique dans les prisons communistes. Le mérite en revient exclusivement à l'élément politique qui en Roumanie a joué un scénario réalisé par les experts de Kremlin. Pourtant, on ne peut pas s'abstenir de remarquer une attitude publicitaire d'une part des prélats orthodoxes, une attitude qu'ils n'ont pas hésité d'afficher à d'autres occasions. Dans ce dernier cas il s'agit des individus qui ont suivi leurs intérêts considérés opportunes (par eux), des personnalités qui ont été imposées de l'extérieur de la sphère religieuse comme représentants d'une église et non pas d'une institution religieuse proprement dite.

Quant à l'évolution des événements sur le territoire des anciennes régions de Mureș - Turda, de Târnava Mare et de Târnava Mică, l'an de 1947 marque le commencement de la cristallisation des centres de résistance gréco-catholiques. Leur activité a été très forte et elle a assuré la continuité pour l'Eglise Roumaine Unie.

Dizolvarea forțată a Bisericii Române Unite în Biserica Ortodoxă n-a însemnat și sfârșitul acesteia. Deși comuniștii, care și-au raliat o parte a ierarhilor ortodocși, au sperat că Adunarea de la Alba Iulia din 21 octombrie 1948 urma să se constituie într-o ultimă reprezentare pentru greco-catolici, în urma căreia aveau să fie șterse și ultimele forme ale răzvrătirii "cezaro-papismului", stopându-se astfel ofensiva Vaticanului considerat "o agentură a imperialismului capitalist" împotriva regimurilor de democrație populară - evoluția ulterioară a evenimentelor a demonstrat că realitatea concretă se prezenta diferit față de ceea ce și-au dorit profeții "societății egalilor" și ai "paradisului pământesc socialist".

Biserica Română Unită a continuat să activeze în clandestinitate, în locul episcopilor încarcerați fiind consacrați alții noi. Credincioșii deposedați de biserici și preoți, au frecventat bisericile romano-catolice și chiar dacă din diverse nevoi au apelat la serviciile preoților ortodocși, adeseori și-au afirmat apartenența la cultul greco-catolic.

Cu aprobarea episcopilor închiși și a Nunțiatunii Apostolice din București, au fost înființate ternarele, formate dintr-un ordinarius vicar general episcopesc și doi provicari generali episcopali¹. Apoi au fost conferite ordinațiuni episcopale, în secret, preoților închiși în temnițele comuniste: Tit Liviu Chinezu, Ioan Cherteș, Alexandru Todea, Ioan Ploscaru, Ioan Dragomir și Iuliu Hirțea.

Imediat după 1948 își încep activitatea așa-numitele “centre de rezistență greco-catolică” după cum figurează în rapoartele întocmite atunci. Activitatea lor a fost atent urmărită de autorități care, deși s-au străduit în repetate rânduri să le anihileze, nu au reușit. Statisticile alcătuite cu acel prilej denotă că peste 160 de preoți greco-catolici se aflau în atenția poliției politice numai în zona Mureșului și Târnavelor. În același areal au fost depistate nu mai puțin de 8 centre mari ale rezistenței, semnificative fiind cele din Tg. Mureș, Moișa, Băița, Frunzeni, Reghin, Blaj și altele.

În cele ce urmează vom urmări felul în care s-a manifestat această rezistență în fostul raion Târgu-Mureș al Regiunii Autonome Maghiare. În legătură cu aceasta se impun unele precizări. Constituția din 1952 definea Republica Populară Română drept „*stat al oamenilor muncii de la orașe și sate care își datorează existența glorioaselor armate sovietice*” și consacra rolul conducător al Partidului Muncitoresc Român. De asemenea, prevedea o nouă împărțire administrativ teritorială, reducând cele 28 de regiuni existente la doar 18, create în jurul unui important centru industrial (art. 18). Modelul sovietic de tratare a minorităților a fost preluat și de către comuniștii români, urmarea directă fiind crearea Regiunii Autonome Maghiare, având drept centru administrativ orașul Târgu Mureș și cuprinzând raioanele: Ciuc, Gheorgheni, Reghin, Sângeorgiu de Pădure, Sf. Gheorghe, Târgu Mureș, Târgu Secuiesc și Toplița (art. 19, alin. 2). Înaintea acestei împărțiri administrative, în 1940, ținutul Mureșului cuprindea 61 de plăși și cuprindea județele: Alba (9 plăși), Ciuc (6 plăși), Făgăraș (5 plăși), Mureș (11 plăși), Odorhei (5 plăși), Sibiu (7 plăși) Târnava Mare (5 plăși) Târnava Mică (5 plăși) și Turda (8 plăși)².

La 24 decembrie 1960 guvernul anunța pregătirea unei noi organizări teritoriale, supusă aprobării Adunării Naționale la sfârșitul lunii. Trei zone (Luduș, Târnăveni, Sărmaș) erau adăugate Regiunii Autonome Maghiare, care acum primea denumirea de Regiunea Mureș - Autonomă Maghiară, iar raioanele Târgu Secuiesc și Sfântu Gheorghe erau transferate la regiunea Brașov. Aliniatul

¹ I. M. Bota, *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii Românești*, Cluj-Napoca 1994, p.335.

² *Monitorul Oficial*, 27 sept. 1952, sau *Anuarul statistic al României 1939-1940*, p.17

1 din articolul 19 al Constituției din 1952, care prevedea că *Regiunea Autonomă Maghiară a Republicii Populare Române este formată din teritoriul locuit de populația compactă maghiară secuiască*, era amendat prin eliminarea precizării respective³ (v. anexele 1 și 2).

Rezistența greco-catolică la așa-zisa „unire” religioasă s-a manifestat în forme diverse, mergând de la refuzul aderării la Biserica Ortodoxă, până la desfășurarea activității religioase în clandestinitate. Cât de „bine” a fost primită „revenirea” ne-o relevă scrisoarea notarului Gavril Chindriș din Sărmaș (rai. Toplița), adresată prim-pretorului regiunii cu mențiunea „confidențial”. El raporta că *„în comuna Sărmaș s-au semnalat în noaptea de 31 decembrie 1948, spre 1 Ian. 1949, unele acte de instigațiuni și propagandă împotriva unificării celor două biserici: Greco-Catolică cu cea Ortodoxă”*.

În fapt, iată cum s-au petrecut lucrurile. În seara zilei de 31 decembrie 1948, clopotarul Pășcan David „... a găsit ușa bisericii închisă cu cuie– piroane, iar în clanța ușii o scrisoare anonimă adresată pe de o parte Preotului Victor Marin, girantul parohiei Ortodoxe Române din comuna Sărmaș, iar pe de altă parte cantorului Ioan Țăran... a fost cantor greco catolic iar în prezent trecut la rel. Ort.”. În scrisoarea respectivă se cerea *„Domnului Părinte să pleci de aici de unde ai venit și Dumnezeu să te ajute...”*, pentru că *„... noi Rumanii din Sărmaș ne ținem cea mai parte de legea Gr. Cat. și N,om putea lăsa biserica zidită cu multă trudă în stăpânirea dumatilă”*. De asemenea, se cerea cantorului și clopotarului să părăsească *„lucrurile bisericesti”*, întrucât *„... ți-ai vândut legea și te-ai dat cu popcii ortodoxi”*. Bineînțeles, scrisoarea la care s-au adăugat declarațiile cele cărora le era adresată și procesul verbal constatator au constituit piesele dosarului înaintat Biroului de Securitate Toplița *„... pentru a întreprinde cercetările”*⁴.

Starea de spirit a credincioșilor care se desprinde din această scrisoare contrastează flagrant cu aceea de entuziasm, zugrăvită o lună mai devreme, în paginile revistei *„Renașterea”* organul de presă al Episcopiei ortodoxe române a Vadului Feleacului și Clujului. Călcând *„Pe urmele lui Mihai Viteazul”*, în *„popasurile duhovnicești”* la Sărmaș (Luduș) și Târgu Mureș, episcopul Nicolae Colan, cel care la Cluj în vremea războiului fusese sprijinit de episcopul Iuliu Hossu și care în primăvara lui 1945, în Duminica Ortodoxiei îl îmbrățișase pe episcopul unit în aplauzele celor prezenți, declarând că *„Toți avem un singur Dumnezeu, căruia unii îi aduc slavă iar ceilalți mărire...”*⁵, acum *„... a purces fără*

³ G. Ionescu, *Comunismul în România*, București, 1994, p. 332.

⁴ Arhivele Statului, Filiala Tg. Mureș, Fond Comitetul provizoriu al plășii Mureșul de Sus, [acte de prefect confidențiale], Dosar nr. 1/1949, fila 75.

⁵ S. Aug. Prunduș - Cl. Plăianu, *Episcopul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca 1995, p. 137.

zăbavă la drum, cercetând cu părintească dragoste pe fiii reveniți sub arhierasca sa oblăduire". În articol se omite, cum era de așteptat, pomenirea celor 136 de credincioși din parohia Sărmaș și pe cei 629 credincioși din parohiile Târgu Mureșului netrecuți la ortodoxie. De altfel, vizita episcopului era menită „să-i întărească pe cei șovăielnici” și să lămurească „pe cei sbuciumați de valul greu al întrebărilor unei conștiințe înviforate”⁶.

Acțiunea credincioșilor din Sărmaș are semnificația unui răspuns la noile măsuri ale guvernului. Monitorul Oficial nr. 303 din 29 decembrie 1948 publicase Decretul nr. 1719 din 27 decembrie 1948 de numire a membrilor comisiei pentru împărțirea bunurilor „fostului cult greco-catolic”. Comisia era prezidată de Petru Maior, secretarul general al Ministerului Cultelor, compusă din delegați ai Ministerelor de Finanțe, Interne, Învățământului Public, Agriculturii etc. și urma să funcționeze pe lângă Ministerul Cultelor. Avera mobilă și imobilă a organizațiilor centrale și statutare ale cultului greco-catolic urma să fie împărțită astfel: 1) Pădurile, cu tot inventarul lor, Ministerului Silviculturii; 2) Terenurile agricole, livezile, viile și fermele, Ministerului Agriculturii; 3) Terenurile petrolifere și miniere, Ministerului minelor și petrolului; 4) Arhivele, documentele, bibliotecile, muzeele și orice obiect de muzeu treceau provizoriu în custodia Ministerului Cultelor; 5) Catedralele, bisericile, capelele și clădirile afectate cultului divin ca și mănăstirilor și schiturile cu curțile și terenurile înconjurătoare, Bisericii Ortodoxe Române sau diferitelor ei părți componente pe teritoriul cărora se aflau aceste bunuri. Conform datelor oferite de ministrul cultelor, Stanciu Stoian, Biserica Greco-Catolică a avut „pentru eparhiile și la dispoziția acestor eparhii averi proprii și fundamentale: 3130,42 ha teren arabil și 3082,45 ha teren păduri”⁷. Indiferent de câte bunuri ar fi dispus cultul greco-catolic, ele au fost confiscate și împărțite de către cei care au determinat desființarea lui.

Pentru cei care au refuzat să adere regimul avea pregătit setul de metode prin care să-i oblige s-o facă. La 14 octombrie 1948, părintele Alexandru Todea, protopopul Reghinului a fost din nou arestat și dus la sediul Securității din Reghin, de unde reușește să scape, trăind ascuns timp de peste trei ani. Ajuns clandestin la București a fost consacrat episcop cu titlul Cezaropolis, de către episcopul romano-catolic Iosif Schubert, la 19 noiembrie 1950. Revenit la Reghin este arestat de Securitate în casa familiei Râceanu, pe strada Karl Marx nr. 56, în noaptea de 30/31 ianuarie 1951. Anchetat timp de peste un an, la 15 februarie 1952 Tribunalul Militar București l-a condamnat la muncă silnică pe viață, fiind închis la Penitenciarul din Sighetul Marmăției.

⁶ *Renașterea*, Cluj, 15 mai 1949, nr. 45-48, p. 5

În orașul Târnăveni, pentru că au refuzat să adere preoții uniți Racovițan Teodor, Oniga Ioan și Șelariu Ioan au fost chemați să se prezinte la autoritățile din Blaj și „duși la Securitate”, unde au fost ținuți 3 zile, cerându-li-se „semnarea adeziunii”. Deoarece au refuzat, li s-a pus în vedere că, odată întorși acasă, să părăsească în decurs de 24 de ore locuințele parohiale. Părintele Racovițan a fost nevoit să se mute într-un atelier de tâmplărie cedat de „*un parohian curajos*” în care va rămâne opt ani, ceea ce nu-l va împiedica să-și continue activitatea în clandestinitate, motiv pentru care la 27 iulie 1951 va fi arestat și întemnițat⁷.

La 24 noiembrie 1948, Ministerul Afacerilor Interne emite ordin circular nr. 19 în care se specifica că: „...în aparatul administrativ s-au strecurat unele elemente înscrise în diferite asociații/secte religioase/ fără a avea aprobarea forurilor superioare...”. De asemenea, acești „...funcționari care fac parte din aceste asociații cu caracter religios propagă învățătura contrară principiilor ce trebuie să fie însușite și aplicate de aparatul administrativ al RPR”. Ordinul constituia un mijloc de a-i constrânge pe cei de altă religie să treacă la ortodoxie și urmărea epurarea administrației de „*curentele streine spiritului muncitoresc revoluționar*”, pentru că Ministerul de Interne „... are menirea de a asigura securitatea RPR, iar pentru aceasta aparatul administrativ trebuie să fie în primul rând un corp bine sudat... a cărui activitate să fie numai după principiile și învățăturile progresiste înaintate...”⁸.

Așadar, regimul comunist considera necesar să se dispenseze de astfel de „elemente”. Urmând o logică simplă, e lesne de înțeles pe cine viza în primul rând acest ordin. Greco-catolicii, considerați deja un fel de sectari, nu s-au asociat organizațiilor și mișcărilor „progresiste” pornite la inițiativa comuniștilor, care considerau Vaticanul „o agentură a imperialismului” și, prin urmare, contrar „spiritului muncitoresc”. Totuși, Ministerul de Interne oferea „generos” o portită de scăpare: „...*asupra cazurilor ce el socotiți că se pot îndrepta, veți rezolva situația celui în cauză, ținând seama de modul cum a fost atras, mediul în care trăiește și atitudinea lui față de asociația din care face parte, după ce i se va arăta realitatea*”.

Cum arată realitatea care urma să le fie prezentată acelor „șovăielnici” nu este prea greu de deslușit. Regimul nu putea tolera ca cetățenii săi să aibă o părere diferită de aceea a partidului. Dar, dacă până acum s-a dovedit mai

⁷ S. Aug. Prunduș - Cl. Plăianu, *Cardinalul Alexandru Todea*, Cluj-Napoca, 1992, p. 28-29.

⁸ Arhivele Statului. Filiala Tg. Mureș, Fond. Pretura plășii Mureșului de Jos, Dosar 4, fila 101 [Acte confidențiale].

„tolerant”, mulțumindu-se doar să mențină tăcerea, acum pretindea un oarecare atașament al acestora, chiar dacă nesincer. Urmarea directă a fost că mulți dintre funcționarii din administrație s-au văzut nevoiți să-și renege religia sau organizația religioasă din care făceau parte. Această încălcare a conștiinței, reprezenta un prim pas al înregimentării în „detașamentele socialismului”. Orice „defecțiune”, orice refuz era rapid sancționat, cel în cauză devenind imediat „reacționar”, „dușman al poporului” sau „sabotor”, urmând să suporte tratamentul specific situației pe care astfel și-a dobândit-o.

Pentru început, comuniștii au simțit nevoia să cunoască câți și cine erau aceia care încă nu s-au supus. Astfel, la 19 mai 1949 Comitetul Provizoriu al Județului Mureș cere preturilor, prin adresa numărul 3055, să ia măsuri ca: „... în fiecare lună până în ziua de 15 să se înainteze Secretariatului acestui Comitet o situație din care să rezulte trecerile de la un cult la altul în fiecare comună”. Situația urma să cuprindă următoarele date: denumirea comunei, numele respectivului locuitor, cultul la care a aparținut înainte de trecere și cultul la care a trecut⁹. Pe baza datelor obținute, în cursul lunii octombrie s-au întocmit statistici centralizate care urmăreau doar numărul greco-catolicilor care au trecut la religia ortodoxă. Mai târziu, acestea vor cuprinde și rubrici referitoare la felul în care a acceptat să treacă și, de asemenea, atitudinea lor față de regim.

Între timp, arestările, interogatoriile de la Securitate, la care se adaugă șicanările de tot felul din partea autorităților au continuat cu intensitate crescândă. Astfel, în comuna Ceușul de Câmpie „credincioșii au rezistat” atunci când preotului Rațiu Zachei „... i s-a spus să nu opună nici o rezistență și să dea cheile bisericii”¹⁰. În legătură cu aceasta Comitetul provizoriu al plășii Mureșului de Sus a primit la 31 mai 1949 o notă informativă cu rugămintea de a se efectua „... urgente cercetări cu privire la cele semnalate și de a face propuneri concrete”¹¹. În cele din urmă preotul Rațiu a fost nevoit să plece în Bistrița părăsind parohia „unde a avut mult de suferit”, prestând pentru restul vieții o muncă de simplu funcționar la Fructexport¹².

⁹ Arhivele Statului, filiala Tg. Mureș, Fond: Pretura Plășii Mureșul de Sus, Dosar 14, fila 49 [acte confidentiale]

¹⁰ Friciu Grigore, mărturie orală, 11, X, 1995.

¹¹ Arhivele Statului, Filiala Tg. Mures, Fond Pretura Plășii Muresul de Sus, Dosar 14, fila 51.

¹² Friciu Grigore, mărturie orală, 11, X, 1995.

Tulburările din Ceuașul de Câmpie nu sunt singulare. Aproape peste tot confiscarea locașurilor de cult a întâmpinat rezistența credincioșilor. Părintele Gherman Vasile din Râciu, fost preot în parohia Ulieș, își amintește că în 1948 a fost chemat de șeful de post, primarul localității (Cucuiet Tobiaș) și secretarul organizației de bază care l-au înștiințat că „statul vrea o singură religie”, somându-l să predea biserica. Preotul a refuzat motivând că „... aici nu aveți ortodocși”, invocând totodată legea cultelor „... care prevedea obligativitatea ca cel puțin 51 % dintre credincioșii greco-catolici să fi trecut la ortodoxie”. La o săptămână a fost organizată o adunare generală cu scopul analizei trecerii la ortodoxie. Printre cei trecuți figurau doar 19 familii. Întrucât mulțimea de credincioși veniți la această adunare a început să se agite, avertizând că nu vor da biserica, șeful de post l-a rugat pe părintele Gherman să „liniștească” poporul, întrucât „... altfel te găsești în mare pericol”, avertizându-l că „... există legi nescrise care sunt mai ale dracului decât cele scrise” și nu dorește să fie constrâns – probabil în baza ordinelor primite – să apeleze la măsuri represive. În cele din urmă, preotul a îndemnat mulțimea la calm, citindu-le apoi ordinul de la primăria Râciu „... prin care mi se interzicea să fac orice serviciu religios”, dar „... le-am spus că nu pot da nici biserica pentru că nu-mi aparține; ea aparține poporului”. Prin urmare, „... poporul fiind reprezentat aici de primul curator, Colcer Grigore, i-am predat aceștia cheile bisericii care a fost imediat încuiată, spunându-le oamenilor că nu-i părăsesc și că mă află oricând în Râciu”. La doi ani după aceasta, părintele Gherman primește un ordin de la Protopopiatul ortodox din Râciu conform căruia „... mi se cerea să predau biserica”, dar acesta a refuzat spunând că „... nu o voi preda niciodată pentru că poporul a rămas catolic”. De altminteri, timp de 41 de ani el va continua să officieze slujbe clandestin în propria sa casă, la fel cu majoritatea preoților greco-catolici „nereveniți”¹³.

Nici pentru Biserica Ortodoxă lucrurile nu se prezentau într-o aură prea favorabilă. După ce a făcut-o părtașă la împărțeala Bisericii Greco-Catolice, regimul a considerat necesar să facă unele modificări de natură să întărească vasalizarea acesteia. În februarie 1949 Sfântul Sinod a acceptat noul său Statut, prin care era redus numărul diocезelor precum și acela al membrilor Adunării și Consiliului Central Ecclesiastic. Numirile preoților în posturile importante din administrația Bisericii Ortodoxe urma să le facă tot guvernul, ei trebuind să presteze din nou jurământul de fidelitate față de RPR. Rămâneau cinci mitropolii: a Ungrovlahiei, a Moldovei, a Ardealului, a Banatului și a Olteniei. Patru episcopii – Argeș, Huși, Caransebeș și Maramureș – erau desființate,

¹³ Gherman Vasile, mărturie orală, 22, IV, 1996.

contopindu-se cu altele. În genere, fiecare episcopie avea sub jurisdicție patru județe, Maramureșul afiliindu-se episcopiei Oradiei, iar Caransebeșul la Arhiepiscopia Timișoarei (art. 4)¹⁴.

Presa ortodoxă nu va întârzia să laude măsura luată de guvern, subliniind că, față de vechiul Statut, dispozițiunile noi sunt doar cele prevăzute de articolele 28-30, prin care „... se preciza poziția Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, ca organ executiv central și atribuțiunile sale canonice”. Între acestea era și dreptul de devoluțiune exercitat în conformitate cu dispozițiunile Canonului II al Sinodului VII Ecumenic, drept pe care îl putea exercita și mitropolitul față de episcopii sufragani. Patriarhul putea interveni în numirea la Mitropolie — iar mitropolitul la Episcopie —, a organelor prevăzute de legi și canoane, iar în felul acesta „... se asigura buna administrare a eparhiei”. Canonul II al Sinodului amintea doar pe econom¹⁵. În fapt, Biserica Ortodoxă devenea, prin ansamblul acestor măsuri, doar o filială a guvernului.

Pe lângă toate acestea, Biserica Ortodoxă nu va osteni să sărbătorească „actul reîntregirii”, în timp ce seria persecuțiilor celorlalte culte se va relua cu intensitate crescândă. Astfel, la 14 octombrie 1949, mitropolitul Nicolae de la Sibiu lansează o circulară către toate oficiile protopopești și parohiale din cuprinsul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu prin care, după ce se reafirma „Bucuria noastră a tuturor... văzând cât de repede a fost spulberat peretele despărțitor dintre frați”, vicarul eparhial, consilierii administrativi, protopopii de județ și de plasă din Arhiepiscopie erau chemați la Alba Iulia pentru dimineața zilei de 21 octombrie. Se atrăgea atenția, sub amenințarea unor „sanțiuni severe”, că prezența era obligatorie¹⁶. Anul următor erau invitați să participe și protopopii și preoții „... cari au contribuit în mod deosebit la unificarea Bisericii noastre Ardelene”¹⁷.

Desigur, nu era singura sărbătoare ce trebuia comemorată. Se aduceau omagii și marelui I.V. Stalin, a cărui nume „... umple o întreagă epocă istorică”, întrucât „... a salvat și salvează omenirea muncitoare”¹⁸. Apoi, actele de guvernare erau „temeinic analizate”, sugerându-se necesitatea ca preoțimea să-și dea concursul la desăvârșirea acestora.

¹⁴ *Telegraful Român*, XCVII, nr. 18-19, 1949, p. 1.

¹⁵ Idem, p. 2.

¹⁶ Arhivele Statului, Filiala Tg. Mureș, Fond: Protopopiatul Ortodox Român Reghin, Dosar 1153, fila 9 [societăți culturale].

¹⁷ Idem, Dosar 1154, fila 10.

¹⁸ *Telegraful Român*, XCVII, nr. 6-7, 1949, p. 1. „Omagiu marelui I.V. Stalin” de pr. V. Banda.

Biserica Ortodoxă trebuia să contribuie și la bunul mers al evenimentelor în plan internațional. Astfel, în 1950, izbucnește războiul din Coreea. Această criză a Războiului Rece determină imediat „mobilizarea în lupta pentru pace”. Presa ortodoxă anunța performanțele obținute de „Comitetele de luptă pentru pace”. În zona județului Mureș se remarcă activitatea preotului Alexandru Bogdan din comuna Pogăceaua-sat, care, în „*campania ajutorării poporului coreean... a organizat munca în așa fel încât s-au colectat 2500 kg de cereale plus îmbrăcăminte și pânză*”. Nu este singurul caz de acest fel din cuprinsul județului. Alături de el s-au remarcat preoții Dincă Nicolae din Crăiești, Bărbulescu Ilarion din Pogăceaua-Văleni, părintele Sămărghițan din Cerghid¹⁹.

Din 1952, o dată cu organizarea Regiunii Autonome Maghiare, situația cultului greco-catolic va fi tot mai atent supravegheată. Informările despre activitățile religioase desfășurate în clandestinitate sunt tot mai numeroase și mai complete. Statisticile ordonate încă în 1949 sunt acum finalizate, alcătuindu-se situații centralizate și urmărindu-se atent orice „deregare”. În acest scop au fost create funcțiile de împuterniciți (raional și de regiune) pe lângă Departamentul Cultelor. Ei aveau sarcina întocmirii unor referate cu privire la situația Bisericii Ortodoxe și rezistența greco-catolică.

Cine erau acești împuterniciți? În primul rând majoritatea dintre ei nu aveau pregătire teologică. În sarcina lor se afla supravegherea activității Bisericii Ortodoxe Române și a celorlalte culte permise de lege din teritoriu, urmărindu-se totodată implementarea sarcinilor dictate de partid pe linie cultică. Altfel spus, ei constituiau un fel de intermediari între instituția politică și aceea religioasă, un soi de activiști impuși de sistem. Tot ei sunt aceia care întocmesc o serie de rapoarte (denunțuri) referitoare la dereglările înregistrate în activitatea cultelor și, mai ales, cu referire la rezistența greco-catolică. Vor fi primii care vor folosi sintagma “centru de rezistență greco-catolică”, etichetând activitatea lor drept “o problemă de stat” căreia trebuia să i se acorde o atenție deosebită, întrucât aceste centre pot zdruncina unitatea Bisericii Ortodoxe și, totodată, crează premise de instabilitate politică. În cele ce urmează vom urmări activitatea „centrelor de rezistență greco-catolică” din fostul raion Tg. Mureș.

În momentul unificării situația parohiilor și filiilor foste greco-catolice se prezenta astfel²⁰:

¹⁹ *Telegraful Român*, 100, nr. 30-33, 1952, p. 2.

²⁰ Arhivele Statului, filiala Tg. Mureș: Fond Departamentul Cultelor, Inspectoratul județean Mureș, Dosar 344, fila 156-157.

REZISTENȚA BISERICII ROMÂNE UNITE DIN RAIONUL TÂRGU-MUREȘ (1948-1960)

Nr. Crt.	NUMELE PAROHIEI SAU FILIEI	NUMELE ȘI PRENUMELE PREOTULUI ÎN 1948	NUMĂRUL CREDINCIOȘILOR ÎN 1948
1.	Band	Pop, Codreanu	965
2	Bărdești	Târnoveanu Alexandru	342
3	Bolintineni	vacant	267
4	Ceuașul de Câmpie	Rațiu, Zachei	605
	filia Porumbac	— ## —	141
5	Chinar	Marcu, Aurel	364
6	Crăciunești	Todoran, Ioan	295
	filia Acățari	— ## —	16
	Budiul Mic	— ## —	69
	Cîba	— ## —	14
	Gornești	— ## —	43
	Foi	— ## —	9
	Nicolești	— ## —	71
	Stejeriș	— ## —	16
7	Ernei	Rusu, Petru	527
	filia Călușer	— ## —	3
	Cotuș	— ## —	15
	Dumbrăvioara	— ## —	11
	Icland	— ## —	10
	Săcăreni	— ## —	10
	Tofol	— ## —	313
8	Glodeni	Cizmașiu, Ioan	362
9	Hărtău	Comes Aurel	163
	filia Cueșd	— ## —	163
10	Ivănești	Natea, Petru	204
	Bozeni	— ## —	39
	Iedu	— ## —	37
	Sânișor	— ## —	22
11	Lăureni	Pogăceanu, Ioan	342
	filia Maiad	— ## —	43
12	Miercurea Niraj	vacant	96
	filia Buza	— ## —	2
	Dumitrești	— ## —	5
	Gălești	— ## —	10
	Iobăgeni	— ## —	137
	Mitrești	— ## —	16
	Senvașii	— ## —	14
	Surda	— ## —	3
	Tîmpa	— ## —	17
	Vărgata	— ## —	9

CĂLIN - VALENTIN FLOREA

Nr. Crt.	NUMELE PAROHIEI SAU FILIEI	NUMELE ȘI PRENUMELE PREOTULUI ÎN 1948	NUMĂRUL CREDINCIOȘILOR ÎN 1948
13	Ogari	vacant	228
14	Păsăreni	— ## —	154
	filia Corunca	— ## —	23
	Gălățeni	— ## —	4
	Murgești	— ## —	15
	Viforoasa	— ## —	2
15	Roteni	Husar, Roman	149
	filia Găiești	— ## —	19
	Grușor	— ## —	13
	Oaie	— ## —	60
	Suveică	— ## —	22
16	Sângeorgiul de Mureș	Crăciun, Ioan	831
17	Sântana de Mureș	Maior, Ioan	820
	filia Curteni	— ## —	54
18	Sântandrei	Matei, Mihail	312
	filia Abud, Bercu	— ## —	
	Drojdi	— ## —	
	Mărculeni	— ## —	
	Ghinești	— ## —	
	Maia	— ## —	72
19	Sântioana de Mureș	Andraș, Ioan	214
	filia Pănet	— ## —	103
20	Sardul Nirajului	Oltean, Petru	267
	filia Beu, Moșun, Veța	— ## —	62
21	Târgu Mureș I	Iosif, Pop	2571
22	Târgu Mureș II	Dredețeanu, Ioan	2965
23	Târgu Mureș III	Aloisiu, Simion	729
	filia Cornașel	— ## —	
	Nazna	— ## —	
	Sâncraiu de Mureș	— ## —	80
	Populația flotantă	— ## —	1500
24	Tirimioara	Boteiu, Ioan	150
	filia Cinta	— ## —	180
25	Troița	vacant	139
	filia Adrian Mare	— ## —	
	Adrian Mic	— ## —	
	Bedeni, Vadaș	— ## —	62
26	Ungheni	Tufan, Victor	937
	filia Cristești	— ## —	
	Morești, Mureșeni	— ## —	210

Nr. Crt.	NUMELE PAROHIEI SAU FILIEI	NUMELE ȘI PRENUMELE PREOTULUI ÎN 1948	NUMĂRUL CREDINCIOȘILOR ÎN 1948
27	Voiniceni	Alexandru, Ioan	951
28	Herghelea	Moga, Ioan	287
	filia Culpuiu, Câmpenița	– ## –	267
29	Bozed	Harșia, Vasile	519
30	Mădăraș	Matei, Ioan	416
	filia Tiptelnic	– ## –	321
31	Merișor	Berbecar, Vasile	434
	filia Păingeni	– ## –	117
32	Moiaș	Poptămaș, Dumitru	534
	filia Păcureni	– ## –	35
33	Voivodeni	Serban, Ioan	643

Situația preoților greco-catolici care au refuzat să treacă la ortodoxie, în 1954 arăta în felul următor:

Iosif Pop, fost protopop în Tg. Mureș se afla deținut;

Dredețeanu Ioan fost preot în parohia Tg. Mureș II, pensionat, a fost deținut un an. Procesul celor doi a avut loc la Tribunalul Militar din Cluj, primul „ispășind” 5 ani de închisoare. Acuzațiile care li s-au adus au fost că au celebrat Sfânta Liturghie în Catedrala Romano-Catolică (cu permisiunea protopopului romano-catolic Boroș) din Târgu Mureș. De asemenea, au fost acuzați că întrețin legături cu Vaticanul, primind ajutor bănesc de la Nunțiatuara Apostolică. Din declarația preotului Rusu Petru reiese că, într-adevăr, cei doi au primit o sumă de bani pe care au distribuit-o preoților, alcătuiind și „liste” cu numele celor pe care i-au ajutat. Aceste liste au fost descoperite de Securitate, ele constituind de altfel unul din capetele de acuzare la proces²¹;

Aloisiu Simion – fost preot în parohia Tg. Mureș III. Se afla la Remetea fiind angajat ca econom. Din informări reiese că nu avea domiciliu stabil, locuind când la fratele său, când la Comes Aurel, care a fost și el preot în parohia Hârțău, având casă proprie în Tg. Mureș pe strada Pomilor la nr.2 S-a ocupat o vreme cu agricultura împreună cu socrul său, apoi s-a angajat econom în Remetea;

Precup Ioan – fost preot catehet, ajuns funcționar la moara de stat din Tg. Mureș;
Friciu Grigore – fost preot catehet și profesor de religie la Liceul de Fete (azi Unirea) din Tg. Mureș, era angajat la Vinalcool Tg. Mureș, având funcția de casier;

²¹ Rusu Petru, mărturie orală, 22, IV, 1996.

Friciu Octavian – fost preot catehet s-a angajat la Construcții Tg. Mureș; Drăgan Ioan și Pop Ovidiu – foști preoți au ajuns funcționari, ultimul trecând la ortodoxie, oficiind într-o parohie din părțile Dejului;

Boroș Emil – fost preot a ajuns funcționar la Fabrica de zahăr din Tg. Mureș;

Târnoveanu Alexandru – fost preot în parohia Bărdești, s-a angajat funcționar la R.A.T.A;

Rusu Petru – fost preot în parohia Ernei, „revenit” și demisionat. S-a angajat administrator la Școala Tehnică Medie de Lemn;

Sabău Augustin – fost preot în parohia Grebenișu de Câmpie. Stabilizat în Tg. Mureș, funcționar;

Dogariu Lazăr – fost preot în Benești (1 ian. 1947-sept. 1948), apoi în Petrilaca (până în 21 octombrie 1948). În 1954 era angajat casier la Școala medie tehnică de cultură fizică. Nu va rămâne mult timp aici, în 1955 angajându-se la Teleconstrucția Tg. Mureș, apoi la Prodavicola Tg. Mureș, Baza 16 de aprovizionare, I.S.A.R.R. (contractări de animale), I.R.E.M. Tg. Mureș. Peste tot șicanările și neplăcerile Securității l-au urmărit;

Comes Ioan și Nuțiu Zosim – foști preoți, pensionați;

Bucur Iuliu – preot catehet pensionat;

Turcu Victor – preot catehet pensionat;

Roman Ioan – preot pensionat; la fel Bogdan Nicolae.

Husar Roman – fost călugăr și preot în parohia Roteni, fără serviciu „*avea câteva grădini în Voiniceni*”. Locuia în Tg. Mureș pe strada Voiniceniilor, nr. 128. Cultiva căpșuni pe care le valorifica pe piață;

Crăciun Ioan – fost preot în parohia Sângeorgiu de Mureș. Domiciliat în Tg. Mureș, str. Podeni, nr. 28. Angajat la „Cablu” – Remetea;

Alexandru Ioan – fost preot, pensionat;

Poptămaș Dumitru – fost preot în parohia Moișa. Angajat ca econom. Venise de la Nima Râciului, fiind cumnat cu Comes Aurel. Desfășura o intensă activitate în clandestinitate;

Dogar Grigore – fost preot în parohia Comori, domiciliat în Tg. Mureș, str. Voinicienilor, nr. 120. Angajat la Liceul „Al. Papiu Ilarian” (îndeplinise pe rând funcțiile de magazioner, referent, secretar, bibliotecar, laborant, îngrijitor, contabil);

Contiu Ioan – fost preot în parohia Milășel. Angajat tractorist în Moișa;

Cizmașu Ioan – fost preot în Păingenii;

Hârșia Vasile – fost preot în Bozed; angajat econom;

Serban Ioan – fost preot în parohia Voivodeni, se afla deținut;

Tufan Victor – fost preot în parohia Ungheni. Trece la ortodoxie, dar apoi demisionează;

Natea Petru – fost preot în parohia Ivănești. A ajuns funcționar în Iernut;
Matei Mihail – fost preot la Sântandrei. Angajat la PTTR Tg. Mureș. A urmat un curs de calificare, angajându-se apoi la Fabrica de Construcții (lăcătuș);
Nilca Augustin – fost preot pensionat în Tg. Mureș²².

Înainte de creării Regiunii Autonome Maghiare lista preoților „nereveniți” din raion era mai amplă. Între timp, o parte din ei, cedând presiunilor, și acceptând să treacă la ortodoxie, însă modificările se datorează și faptului că, înainte de 1952, perimetrul Raionului arăta diferit. Iată cum se prezenta situația acestor preoți în raionul Tg. Mureș al regiunii Mureș:

I – PREOȚI FĂRĂ FUNCȚIE²³:

1. Nicolau Gheorghe – Crăiești
2. Horga Alexandru – Crăiești
3. Dogar Grigore – Fânațe
4. Coțiu Ioan – Milășel
5. Suflea Ioan – Milășel
6. Poptămaș Dumitru – Moișa
7. Dogar Grigore – Moișa
8. Butnaru Simion – Oroi
9. Florea Iustin – Pogăceaua
10. Tederici Adrian – Pogăceaua-sat
11. Gherman Vasile – Râciu
12. Zăgreanu Nicolae – Sânmărtinul de Câmpie
13. Pop Aurel – Sânmărtinul de Câmpie. Tot aici doi călugări.
14. Blaj Iosif – Săușa
15. Pol Ioan – Sincai-Fânațe. Arestat și condamnat.
16. Mera Ambrozie – Sincai-Fânațe
17. Pop Ovidiu – Sincai-Fânațe
18. Husar Iuliu – Voiniceni
19. Harșia Vasile – Bozed
20. Pop Maxim – Petea

²² Arhivele Statului. Filiala Tg. Mures. Fond: Departamentul Cultelor, Inspectoratul județean Mureș, Dosar 344, fila 129, 155, 208-209; Rusu Petru, Dogaru Grigore, Dogariu Lazar, Poptămaș Dumitru, mărturii orale, 22. IV, 1996.

²³ *Ibidem*, fila 197.

21. Natea Petru – Voiniceni
22. Covrig Nicolae – teolog la Ungheni
23. Comes Gheorghe – Tg. Mureș
24. Alexandru Ioan – Tg. Mureș
25. Simion Aloisie – Tg. Mureș
26. Comes Aurel – Tg. Mureș
27. Hossu Teofil – Tg. Mureș
28. Hintea Nicolae – Tg. Mureș
29. Chifor Nicolae – teolog la Tg. Mureș

II – PREOȚI PENSIONAȚI

1. Nuțiu Zosim – Tirimia
2. Tufan Victor – Ungheni
3. Dredețeanu Ioan – Tg. Mureș
4. Turcu Victor – Tg. Mureș
5. Nilca Augustin – Tg. Mureș
6. Roman Ioan – Tg. Mureș
7. Suciu Ioan – Tg. Mureș
8. Bucur Petru – Tg. Mureș
9. Bogdan Nicolae – Tg. Mureș
10. Dumbravă Nicolae – Tg. Mureș
11. Comes Bazil – Tg. Mureș

III – PREOȚI ÎN ALTE FUNCȚII

1. Sabău Augustin – Tg. Mureș – Combustibil
2. Târnavăean Alexandru – Tg. Mureș – R. A.T.A.
3. Pop Iosif – Tg. Mureș – Căminul de ucenici
4. Precup Vasile – Tg. Mureș – Moara de Stat
5. Friciu Grigore – Tg. Mureș – M. A. T.
6. Moldovan Alexandru – Tg. Mureș – Sc. Tehnică Medie Metal
7. Rusu Petru – Tg. Mureș – Sc. Tehnică Medie de Lemn.
8. Câmpean Alexandru – Tg. Mureș – Inginer Agronom la Regiune.
9. Crăciun Ioan – Tg. Mureș – Fabrica de Zahăr
10. Friciu Octavian – Tg. Mureș – Construcții
11. Boroș Emil – Tg. Mureș – Fabrica de Zahăr
12. Dredețeanu Nicolae – Tg. Mureș
13. Oltean Alexandru – Voiniceni – Comitet provizoriu

14. Matei Ioan – Săulia – învățător
15. Cizmașiu Ioan – Păcureni – învățător
16. Drăgan Septimiu – Band – funcționar
17. Rațiu Zachei – Sânmărtin – Comitet provizoriu
18. Hîntea Ioan – teolog – Glodeni – învățător

IV – PREOȚI CU SOȚII FUNCȚIONARE

1. soția lui Boca Iacob, Urmeniș – învățătoare
2. soția lui Moldovan Alexandru, Tg. Mureș – bibliotecară la Școala Medie Metal
3. soția lui Drăgan Septimiu, Jabenita – învățătoare
4. soția lui Câmpean Alexandru, teolog, Tg. Mureș – la Banca de Stat

V – PREOȚI IEȘIȚI DE BUNĂVOIE DIN PREOȚIE

1. Boca Iacob – Urmeniș
2. Pogăcean Ioan – din Lăureni. Se afla la Gaz metan Zau de Câmpie
3. Maior Ioan – din Sântana. Era secretar la Școala din Săulia de Câmpie.

Problema care a apărut după 1948 nu mai era existența unui cult considerat „rival”. Cultul greco-catolic fusese desființat din inițiativa guvernului și cu sprijinul unei părți din ierarhia ortodoxă. Acum, principalul obiectiv îl constituia „consolidarea” unificării, lucru apreciat ca deosebit de necesar în bunul mers al Bisericii Ortodoxe. În ce consta această consolidarea ne-o dezvăluie informările despre existența „grupurilor de rezistență” și acțiunile lor.

Semnificativă este situația din satul Moișa, unde, pentru început cel puțin, existau aproximativ 400 de credincioși care au refuzat să treacă la ortodoxie. În legătură cu această situație rapoartele și informările n-au încetat să sosească la Securitate. În 1958, se constata că, din totalul de 140 de familii, cam 56 au primit unificarea, restul de 86 rămânând în vechea religie. De asemenea, se considera că jumătate din cei „reveniți” oscilau în fapt, doar cca. 30 de familii putând fi socotite ca „revenite cu maximum de probabilitate”, însă și aici exista situația în care „... bărbatul cu o parte din copii să se considere reveniți, iar soția cu o parte din copii să se considere nereveniți”²⁴. Așa era cazul curatorului casier de atunci, Graur Teodor „... a cărui soție face parte dintr-o familie ostilă revenirii și care are 2-3 copii, născuți după 1951, pe care nu i-am aflat trecuți în lista botezaților

²⁴ *Ibidem*, fila 24.

și care, de fapt au fost botezați clandestin”²⁵. Apoi, curatorul Gheorghe Barna, deși era considerat „unul din cei mai de încredere dintre oamenii noștri”, avea o față cununată religios tot clandestin. Autorul raportului, preotul ortodox Ion Opreș, afirmă că ambii „...au ascuns, aceste fapte, pe care le-am aflat din alte parte și l-am verificat în matricola botezaților și a cununătorilor”. Constatând o „activitate greco-catolică clandestină de mare amploare”, el alcătuiește chiar o statistică despre situația botezurilor și căsătoriilor de acest fel din Moișa, comparându-le cu numărul nașterilor și căsătoriilor înregistrate la Sfatul Popular Păingeni. Iată cum arăta acest „tablou”²⁶:

Anul	Născuți			Căsătoriți		
	înregistrați civil	Botezați ortodocși	Botezați clandestin	înregistrați civil	căsătorii ortodoxe	Căsătorii clandestine
1949	23	—	23	3	—	3
1950	26	8	18	2	1	1
1951	17	6	11	7	2	5
1952	20	4	16	5	—	5
1953	21	—	21	4	—	4
1954	23	1	22	5	—	5
1955	22	—	22	9	—	9
1956	26	—	26	3	—	3
1957	21	—	21	2	—	2
1958	11	2	9	1	—	1
Total	210	21	189	41	3	38
		10%		90%	7.31 %	92,69%

Desigur, exista suspiciunea că aceste „activități clandestine”, aceste botezuri și căsătorii neînregistrate, să nu poată rezulta cu atâta exactitate din aceste comparații, existând și posibilitatea ca aceștia să refuze serviciul religios, dar „... cei cei cunosc firea habotnică a Moșenilor, spun hotărât că nu există copil nebotezat și tineri necununători și bisericeste în Moișa”²⁷.

Se admitea că: „... din cauza înrudirilor, caracterul clandestin al acțiunii contra unificării este foarte pronunțat... informațiile bazându-se aproape numai pe svonuri și de deducții, fiind foarte greu de obținut”, iar „... credincioșii noștri devotați, singurii care ar fi dispuși să ne furnizeze informații, sînt ocoliți cu grijă și

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

excluși din cercul lor, vorbiți de rău și chiar boicotați". Astfel a fost cazul credinciosului Gheorghe Barna „*primul nostru episcop*”, care a fost la preotul greco-catolic Poptămaș „... *să-l spovedească, pe când acesta locuia în casa lui Ceușan Iuliu și spovedea singur într-o odaie...*”, însă a fost refuzat formal, spunându-i-se că el „... *nu spovedește pe nimenea*”. Încercările de a „*demasca*” această activitatea clandestină au eșuat, credincioșii, chiar dacă știau ceva, ferindu-se să spună „...*spre a nu se pune rău cu lumea și a nu face rău rudelor*”²⁸.

Dar care au fost cauzele acestei rezistențe înverșunate? În primul rând, puterea „*neobișnuită*” a rezistenței în mometul unificării, când „... *s-au retras în Moișa preoții rezistenți Ioan Conț [în 1958 se afla în Crăiești] care are frați și surori în Moișa și preotul Dogaru [Grigore]... căsătorit cu o femeie din Moișa*”. Primul a stat două luni, iar preotul Dogaru doi ani, desfășurând „*împreună cu fostul preot al locului, Dumitru Poptămaș... o luptă îndârjită contra unificării, prin case particulare și chiar prin păduri*”²⁹. Astfel, în 1949 în Moișa, cu ocazia sărbătorii învierii Domnului s-au celebrat trei slujbe religioase: una oficiată de părintele Dogaru Grigore acasă la el, alta oficiată de părintele Poptămaș în pădurea Botoc, iar părintele Conț a ținut slujba în pădurea Titinișa. Părintele Dogaru, își amintește că, pentru a nu fi arestat, timp de doi ani (1948-1950), dormea într-un ascunziș³⁰.

Un al doilea motiv pare să fi fost faptul că „*acțiunea clandestină*” a continuat și după plecarea celor doi preoți, fără ca organele de stat să dea importanță chestiunii „... *considerând-o exclusiv sub latura religioasă, care, probabil, nu-i interesează*”. Astfel, cu ocazia unei percheziții (1950-1951) efectuată de Toader Câmpean, secretarul de atunci al organizației de bază și Dumitru Pușcaș, localnic din Moișa, s-au găsit al domiciliul preotului Poptămaș o listă cu datele copiilor botezați clandestin, precum și o listă cu o colectă din sat. Conform afirmațiilor lui Gheorghe Barna și acelea ale lui Gheroghe Oltean, actele au fost trimise la Tg. Mureș la Securitate, dar nu s-a luat nici o măsură, ceea ce i-a determinat să creadă că părintele „... *are sau a avut pe cineva rudă apropiată la Tg. Mureș, care îl susține*”. În realitate, evidența cununiilor și botezurilor a ajuns la protopopul ortodox Iuliu Man din parohia Tg. Mureș I, fost preot greco-catolic „*revenit*” în parohia Reghin II, până în 1949. Acesta a distrus evidența găsită la părintele Poptămaș, pentru a-l proteja de eventualele măsuri represive care ar fi însoțit-o în cazul în care ar fi ajuns pe alte mâini³¹.

²⁸ *Ibidem*, fila 25.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Dogaru Grigore, mărturie orală, 22. IV, 1996.

³¹ Poptămaș Dumitru, mărturie orală, 22. IV, 1996.

De asemenea, în 1949, fostul secretar al organizației de bază, Gheorghe Oltean a surprins în casa lui Olteanu Alexandru pe Roșca Ana, fostă călugăriță greco-catolică din Moișa și pe o altă fostă călugăriță din Poarta (rai. Reghin), care făcuseră „*agitație publică contra unificării*”. Deși le-a reclamat șefului de post din Păingeni, acesta „... *le-a luat câte o declarație și s-a mulțumit cu atât*”, descumpănind, se pare, atât de dibacele „organe locale” care „... *au încetat ori ce urmărire speciale în această chestiune...*”

În sfârșit, rezistența din Moișa era susținută și încurajată din Tg. Mureș care, la momentul respectiv era „*un mare centru de rezistență catolică*”, prin aceea că „... *o mulțime de preoți greco-catolici nereveniți s-au camuflat...*” aici, întreținând „*legături clandestine*”, având „... *posturi care le fac viața comodă și în același timp agită populația din punct de vedere religios*”. Pe lângă toate acestea, părintele Poptămaș era „*principalul responsabil*”, transformând întregul sat, după cum se exprima Gheorghe Oltean, într-o „*rețea de agenți de ai lui*”³².

Centrul din Tg. Mureș exista într-adevăr. Preoții greco-catolici se întâlneau cu deosebire în casa doamnei Pastor, situată pe strada Cuza Vodă, nr. 58, dar întruniri și slujbe se țineau și în alte locuri, cum ar fi, de pildă, cele ținute pe strada Lunei (azi Ghiocelului) la nr. 2. sau la domiciliul preoților respectivi³³. La 2 februarie 1951, Securitatea descoperă „cercul” din casa doamnei Pastor, în urma descinderii inopinate, reușind să aresteze câțiva dinre preoții prezenți, între care și pe părintele Dogaru Grigore. Anchetat timp de șase luni, i s-a oferit libertatea în schimbul serviciului de informator. Deoarece a refuzat, a fost trimis la București în centrul de triere Ghencea, iar de acolo la Canal I Cernavodă, unde mai erau încă 46 de preoți greco-catolici. De aici, la „Km. 4” și apoi la Capul Midia. A fost eliberat după doi ani, între 1952 și 1956 fixându-i-se domiciliu forțat în Moișa³⁴.

Preotul Poptămaș Dumitru a fost și el dus la șantierul de muncă forțată, la termocentrala din Fântânele (avea 9 copii). Nici familia nu i-a fost ferită de neplăceri. Soția sa, învățătoare între 1948 și 1952 în Moișa-Merișor a fost scoasă din învățământ pe motiv că „*pactizează cu chiaburii*”³⁵. Copiii i-au fost eliminați din școli. Mai mult, în noaptea de 7 noiembrie 1953, fiul său, Augustin, a fost

³² Arhivele Statului, Filiala Tg. Mureș, Fond Departamentul Cultelor, Inspectoratul județean Mureș, Dosar 344, fila 26.

³³ Rusu Petru, mărturie orală, 22, IV, 1996.

³⁴ Dogaru Grigore, mărturie orală, 22, IV, 1996.

³⁵ Poptămaș Dumitru, mărturie orală, 22, IV, 1996.

arestat pe motiv că a scris lozinci antisovietice și anticomuniste, fiind condamnat la șapte ani pușcărie și doi ani de muncă corecțională. Avea 16 ani când a fost dus la mina de plumb din Cavnic, de unde a fost eliberat după doi ani³⁶.

În 1958, părintele Poptămaș s-a agajat la Întreprinderea de Construcții din Târgu Mureș, dar „... în fiecare sâmbătă vine acasă la familie și toată noaptea umblă și face slujbe clandestine, iar luni dimineața pleacă pe șantier”. Că este așa, o confirmă relatarea lui Gheorghe Barna care l-a întâlnit „noaptea ... pe la Chețan Augustin”. Din raportul preotului Oprîș răzbate neputința și frustrarea, întrucât nu poate dovedi concret acțiunile lui Poptămaș Dumitru, activitatea lui fiind: „bine organizată, având o mulțime de agenți de legătură”. Despre un singur botez a putut afla că s-a făcut cu siguranță. Este acela din 11 octombrie 1957, când, la preotul T. Ciuruș din Tg. Mureș s-a prezentat cetățeanul Pușcaș din Moișa, care i-a cerut „... să-i înmormânteze pe copila sa Rafina, de 1 an, decedată în Spitalul de copii din Tg. Mureș”. Deoarece înaintea înaintea înmormântării religioase, copiii trebuiau botezați, iar în foaia matricolă a anului 1956 fetița nu figura ca botezată, rezulta că ea „...a fost botezată sigur clandestin”³⁷. Este un motiv în plus să creadă acele „svonuri” în legătură cu activitatea greco-catolică.

Despre activitatea clandestină greco-catolică ne informează și Gheorghe Barna: „într-o Duminică dimineața, când la biserica revenită se făcea slubă, pr. Poptămaș a spovedit până la amiază în casa lui Conț Al. Pe stradă erau pâlcuri de bărbați și femei care intrau și ieșeau din acea casă pe rînd. Apoi, cînd Bocicor Ioan era în comă, Gheorghe Barna a intrat prin surprindere în casă”. Deși poarta casei era păzită de fosta călugăriță Ana Roșca, care a încercat să-i avertizeze pe cei dinăuntru, acesta i-a surprins când „...preotul cetea la căpătâiul muribundului cu patrafirul de gît”. La apariția inoportună, părintele Poptămaș „... s-a oprit surprins, apoi a continuat cetirea”. În casă se mai aflau Roșca Ioan, Roșca Alexandru și Ceușan Teodor³⁸.

În iulie 1957, tot într-o zi de duminică, trecând pe lângă casa lui Conț Alexandru, Obreja Ioan a auzit „svon de cîntare și slujbă religioasă”. Deși a plecat imediat la Gheorghe Barna cu care intenționa să se întoarcă „spre a-i surprinde, cu mărturie”, deoarece a fost observat de o femeie „nerevenită”, la întoarcere „... ca prin farmec adunarea s-a dizolvat, iar fiul lui Barna s-a întâlnit cu pr. Poptămaș care pleca acasă”³⁹.

³⁶ Poptămaș Dumitru, fiul, mărturie orală, 21. IV, 1996.

³⁷ Arhivele Statului. Filiala Tg. Mures. Fond: Departamentul Cultelor, Inspectoratul Judetean Mures, Dosar 344, fila 26.

³⁸ *Ibidem*, fila 27.

³⁹ *Ibidem*.

Ion Opreș constata devotamentul credincioșilor față de preotul Poptămaș, activitatea lui fiind greu de depistat, ea desfășurându-se noaptea „în timpuri și locuri variate știute numai de ei”. Printre „aliații” acestuia se numărau: Ceușan Iuliu, Ceușan Augustin, Ceușan Ioan, Ceușan Teodor, Palcu Ioan, Palcu Achim, Palcu Vasile, Tintaru Ioan, Moldolva Augustin, Oltean Alexandru, Conț Alexandru care, împreună cu Conț Augustin și Oltean Toader: „...sînt capii rezistenței și ai acțiunii clandestine din Moișa”. La aceștia se adăuga activitatea femeilor: Moldovan Rafina, Ceușan Rafina, Roșca Ana, Oltean Maria și Oltean Ana⁴⁰.

Raportul conține și alte referiri la diverse întâmplări, menite să demonstreze „activitatea clandestină”, considerată chiar „o problemă de stat”. Semnificativă rămâne existența acestei activități, solidarizarea credincioșilor în fața încercărilor de „demascare”, dar raportul relevă și drama trăită de unele familii ai căror membrii nu erau de aceeași religie. De pildă, Gheorghe Barna, care, după cum rezultă din cele spuse de preotul ortodox era loial, avea și el o fată cununată clandestin, deoarece familia mirelui era „greco-catolică șovină”. Părintele Poptămaș s-a angajat la întreprindere de Construcții nu din cauza faptului că a considerat „toleranța de 10 ani prea mult”, el continuându-și activitatea și după aceasta, ci pentru că avea o familie numeroasă de întreținut și, foarte probabil, pentru a „îndulci” oarecum imaginea sa în ochii autorităților. Pentru copiii săi, cu un tată muncitor, deci, „cu o origine socială sănătoasă” care se cerea în acele vremuri, obstacolele ar fi fost mai ușor de depășit. La toate acestea se adaugă și faptul că a fost obligat să-l predea pământul pe care îl deținea (era considerat chiabur) la CAP.

Nu este lipsit de importanță faptul că, în 1958 din cei 22 de întovărășiți din satul Moișa, conform celor declarate de Ioan Obreja, 19 erau foști greco-catolici trecuți la ortodoxie, iar restul erau de confesiune greco-catolică care au refuzat să treacă⁴¹. Destul de relevant pentru atitudinea greco-catolicilor față de „mărețele realizări și inițiative ale partidului”. Între colectivizarea agriculturii și „consolidarea” unificării religioase a existat o corelație: credincioșilor greco-catolici care nu au trecut la ortodoxie li se promitea, în schimbul acestei treceri posibilitatea de a-și păstra pământurile⁴².

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² Dogaru Grigore, mărturie orală, 22. IV, 1996.

Despre situația din Moișa „informările” vor continua și în anii următori. La 17 februarie 1960, Gheorghe Barna întocmește un raport (denunț) despre slujba ținută la 4 februarie de preotul Conț Ioan (domiciliat în Crăiești), în pivnița casei lui Conț Alexandru. Conform raportului: „... *acest preot vine în Moișa aproape în fiecare Vineri I din fiecare lună și face agitație*”. Apoi, „fostul” preot greco-catolic Dogaru Grigore „... *ține sub influența sa ... următoarele familii din Moișa: Bocicor Augustin, Tintar Ioan, Tintar Teodor, Chețan Augustin, Ceușan Augustin, Conț Alexandru, Conț Augustin, Tot Ioan*”. Lista nu este completă, autorul ei afirmând că: „... *mai sunt și alte familii care stau sub influența fostului preot greco-catolic*”⁴³.

Deoarece activitatea din Moișa era tot mai atent urmărită, credincioșii s-au văzut nevoiți să meargă și în alte locuri unde se oficiau, tot clandestin, slujbe religioase. Însă și acestea erau repede depistate: „*în str. Micu Klain [Târgu Mureș], lângă tov. Buzan Alexandru, impiegat de mișcare c.f.r., locuiește un preot bătrîn Bogdan care face slujbe religioase în casă împreună cu o călugăriță. Acest preot a cununat 2 perechi de oameni. La prima cununie a fost naș Bocicor Ioan din Moișa, iar la a II-a cununie a fost naș Roșca Alexandru...*”⁴⁴.

Situația credincioșilor greco-catolici devine tragică, ei ajungând să-și îngroape și morții clandestin. Atunci când preotul nu putea asista, s-au transformat ei înșiși în preoți. Așa a fost cazul soției lui Moldovan Augustin „*una dintre agitatoarele cele mai înfocate din Moișa, care, în toamna lui 1959 ... a îngropat făcînd pe preotul un copil de un an al lui Ceușan Lazăr. Copilul a fost înmormîntat într-o grădină*”. La fel a făcut prin 1953 cu soția lui Bocicor Augustin care „... *a fost îngropată.... tot de soția lui Moldovan Augustin împreună cu soția lui Ceușan Iuliu și cu fiica Văduwei Ana*”⁴⁵.

Începutul anilor '60 debutează cu o oarecare diminuare a rezistenței greco-catolice. În 1962, cel puțin la nivel oficial, din totalul de 819 locuitori din Moișa, doar 291 mai erau greco-catolici, deși „... *nucleul de conducere format din Bocicor Ana, Ceușan Rafina, Oltean Ana, Moldovan Rafina, Obreja Floarea și Ceușan Augustin, fostul făt al bisericii greco-catolice caută să se menține pe vechile poziții*”⁴⁶. Noul paroh, preotul ortodox Marinescu relatează Departamentului Cultelor din Tg. Mureș că, deși activitatea clandestină continuă să existe, el personal văzînd-o „... *în nenumărate pe Ceușan Rafina mergînd la Tg. Mureș,*

⁴³ Arhivele Statului, Filiala Tg. Mures, Fond: Departamentul Cultelor, Inspectoratul Judetean Mures, Dosar 344, fila 105.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, fila 29.

probabil cu slujbe sau pentru a menține legătura foștii lor preoți”, totuși, când a umblat cu crucea (1962) a fost primit de încă 15 familii foste greco-catolice. Interesat să lichideze „această situație anormală a trecutului”, el solicita vizita împuternicitului raional, sau chiar regional pentru a da „instrucțiuni și sugestii atît în conducerea oficiului parohial pe latură socială, cît și edilitară constructivă”⁴⁷.

Nu la fel s-au petrecut lucrurile în parohia Tg. Mureș I. Situată în partea de Nord a orașului ea a fost deservită ca locaș de cult de fosta biserică parohială greco-catolică, așa-zisă „Bob”. În 1948, la conducerea acesteia se afla protopopul Iosif Pop, care a refuzat să treacă la ortodoxie, retrăgându-se și cedând provizoriu administrarea ei preotului misionar Virgil Șeulean. Din totalul de 2571 de credincioși câți avea în 1948, un mare număr dintre ei și-au urmat păstorul la slujbele din biserica romano-catolică. În anul 1949, la această parohie este transferat protopopul „revenit” Iuliu Man, de la Reghin care a păstorit aici pînă în 1958, când la protopopiat a urmat părintele Lazăr David, iar la parohia Tg. Mureș I, preotul Ghibuțiu Viorel, din parohia Voiniceni, și el fost preot greco-catolic trecut la ortodocși. Acesta din urmă ne relatează și succesele obținute în consolidarea unificării.

Potrivit opiniei sale „...unificarea se făcuse doar cu numele. în timp ce preotul revenit (Iuliu Man) rămăsese cu credincioșii numai foști gr. cat., iar cel vechi ort. (T. Ciuruș) cu credincioșii vechii ort.”, ceea ce „... n-a contribuit cu nimic la înfrățirea și sudura actului de reîntregire bisericească”. Pentru că pînă atunci încercările de consolidare a unificării n-au dat „roadele scontate”, s-a trecut la o nouă arondare a parohiilor din Tg. Mureș, nu după confesiunea avută pînă la 1948, ci după teritoriu „... în care au fost încadrați atît vechii ort., cît și cei reveniți”⁴⁸. Prin aceasta, se obținea dispersarea grupurilor de foști credincioși greco-catolici, ei nemaleprezentând un grup compact cu parohie proprie. Sub pretextul că nu se dorea nici o diferențiere între credincioșii „reveniți” și cei vechi ortodocși, acest grup a fost divizat în unități asimilabile în grupul vechilor ortodocși, fiecare parohie nou delimitată având acum o majoritate de ortodocși și o minoritate fostă greco-catolică. Evident, măsura a dat și rezultate, în 1960 semnalându-se doar „ o proporție de 4-5% care opuneau rezistență”, din totalul de 550 familii de credincioși (foști greco-catolici și ortodocși) care compunea parohia Tg. Mureș I, această rezistență manifestându-se mai mult în rîndurile intelectualității⁴⁹.

⁴⁷ *Ibidem*, fila 130.

⁴⁸ *Ibidem*, fila 99.

⁴⁹ *Ibidem*, fila 100.

Dar, de ce a fost înlocuit protopopul Iuliu Man? După cum rezultă din cele arătate mai înainte, activitatea pentru consolidarea unificării n-a dat rezultatele așteptate. În iulie 1957, împuternicitul raional de pe lângă Departamentul Cultelor, Regiunea Autonomă Maghiară, Buzogany Ludovic, într-un referat special privind problema ortodoxă, critica inițiativa Arhiepiscopiei din Sibiu, care a acceptat transferul preotului Oprea Viorel din Hodac la Ibănești (com. Iedu), cu promisiunea că, atunci când se va rezolva problema parohiei Tg. Mureș Remetea IV, va fi mutat aici în locul preotului Șeulean. Problema a apărut din cauza faptului că preotul Oprea nu avea recunoașterea și avizul împuternicitului regional Stalin (Brașov), așa cum cerea Statutul aprobat de MAN. Între împuternicitul regional (Regiunea Autonomă Maghiară) Tankö Arpad și protopopul Iuliu Man a avut loc o discuție în vederea rezolvării problemei parohiei Tg. Mureș Remetea IV, dar „...și după aceasta a invitat pe preotul [Oprea] ... și a afirmat că împuterniciții să nu se amestecă în aceasta problemă cultice”. Menționând că nu era pentru prima dată când „le subapreciază munca”, împuternicitul raional cerea să fie discutată atitudinea „nesănătoasă” a protopopului Iuliu Man⁵⁰.

Două zile mai târziu, la 25 iulie 1957, este rândul împuternicitului regional (Tankö Arpad) să întocmească un raport, însă mult mai amplu. Potrivit acestuia credincioșii parohiei Tg. Mureș Remetea IV erau „rupți în două tabere”, pe de o parte foștii greco-catolici, iar pe de alta vechii ortodocși. Ruptura pare să fi fost creată de Ioan Gavriș, care a și fost condamnat la 10 ani de închisoare pentru că a luat parte la „activitatea grupului contrastată”. Ce s-a întâmplat de fapt? Credincioșii hotărâseră construirea unei case parohiale, lucru aprobat de comitetul executiv al Sfatului popular Tg. Mureș, dar „... Gavriș și prietenii lui, fiind și el intrat în comisia de contruirea casei parohiale s-a construit capela în loc de casa parohială”. Preotul Șeulean Virgil a protestat, fapt care a determinat ruptura între cele două tabere a credincioșilor, o parte din ei (40 de credincioși vechi ortodocși) susținându-l pe Ioan Gavriș⁵¹. Situația nou creată a determinat Arhiepiscopia Sibiului să-l însărcineze pe protopopul Iuliu Man cu misiunea rezolvării acestei probleme. Având în vedere că părintele Șeulean mai avea doar un an până la pensie, protopopul a luat inițiativa mutării acestuia, numind în locul lui pe preotul Oprea, din parohia Dăișoara (raionul Rupea, regiunea Stalin). Este momentul în care intervin și împuterniciții locali care au promis credincioșilor nemulțumiți că „... problema vor fi rezolvată în mod just”. În acest

⁵⁰ *Ibidem*, fila 217-218 „Raport Special – problema ortodoxă”.

⁵¹ *Ibidem*, fila 214.

sens este invitat și protopopul Iuliu Man „... pe motivul că între timp am fost informat că dînsul împiedecă rezolvarea problemei”. Acesta fost de acord cu reîntoarcerea preotului Șeulean, dar vechea capelă urma să fie redată proprietarilor (foștii greco-catolici trecuți la ortodoxie)⁵². După întrevedere părintele protopop a rostit acele declarații socotite jignitoare la adresa împuterniciților.

Nu era pentru prima dată când acesta a avut „astfel de atitudine și manifestări”. După declarația preotului din Borsec, protopopul i-a reproșat că ține predici în care sunt oglindite loialitatea față de partid și însemnătatea luptei pentru pace și că: „... ce ți-a dat comuniștii că ții astfel de predici”. În opinia împuternicitului regional această declarație înseamnă „...ura bine bine camuflata a protopopului față de regimul actual” și cerea ca acesta să fie mutat „cît mai urgent” din Tg. Mureș, propunând să fie numit în locul lui preotul David Lazăr. Pentru că exista pericolul ca foștii greco-catolici să treacă la romano-catolici, având în vedere faptul că situația tensionată se menținea de aproape doi ani, se cerea la fel de repede rezolvarea problemei parohiei Tg. Mureș Remetea IV, iar pentru a se evita pe viitor astfel de situații, orice preot ortodox din regiune trebuia să aibă avizul împuterniciților, fiecare propunere trebuind anunțată cu o lună de zile înainte „...că să putem verifica și așa să intre în comună unde este trimis”⁵³.

Situația din parohia Tg.Mureș Remetea IV dezvăluie conflictul dintre preoții și credincioșii vechi ortodocși și foștii greco-catolici, dar și cât de sinceră era trecerea la ortodoxie a acestora din urmă. Deși, se afirma că în general preoții vechi ortodocși „... au primit marele act al reîntregirii Bisericii ardelene, ca pe o îndeplinire a unui ideal și ca o înfăptuire istorică, devenită posibilă datorită libertății reale acordată cultelor religioase de către Regimul nostru de Democrație...”, se recunoșteau și unele excepții. Preotul ortodox Olteanu Alexandru, de pildă, de la Jabenita s-a arătat ostil unificării, tratându-i cu dispreț pe cei care au trecut la ortodoxie „... refuzînd categoric nu numai ordinul protopopului Ioan Vlad, ci chiar și al Consistoriului din Sibiu de a servi cel puțin uneori, în biserica fostă unită”.

Nu este singurul exemplu de acest fel. Preotul Vasile Ghiga din Ibănești-sat manifesta „o atitudine dușmănoasă” față de preotul trecut la ortodoxie Grigore Ungur „... dînd prin exemplul rău personal prilej de discordie

⁵² *Ibidem*, fila 215.

⁵³ *Ibidem*, fila 216.

în masa credincioșilor”. În Ibănești-Pădure preotul Cotuțiu Constantin „a acaparat pe toți credincioșii” din parohia fostă greco-catolică, iar părintele Vasile Usec din Lunca „...terorizează pe cîntăreții care mai folosesc uneori din obicinuița anumiți termeni și prin o totală lipsă de tact, compromite consolidarea unificării... refuzînd servicii religioase anumitor credincioși pe motivul că nu frecventează biserica”⁵⁴.

Rivalitățile s-au iscat nu doar între ortodocși și foștii greco-catolici, între cei trecuți la ortodoxie și cei care au refuzat s-o facă, ci și între romano-catolici și foștii greco-catolici trecuți la ortodocși. Preotul „revenit” Iuliu Moldovan, din parohia Sovata, raporta protopopului Iuliu Man, la 12 Ian. 1955, că preotul romano-catolic Török Mihail „... botează și administrează servicii divine credincioșilor nereveniți și îi îndeamnă pe toate căile să nu vină la serviciile noastre...”, la o întâlnire, acesta spunându-i „itt Szovátán nem ortodoxalunk” (în Sovata nu ortodoxizăm)⁵⁵.

Relatarea părintelui Moldovan pune în evidență și solidaritatea între romano-catolici și greco-catolici. Știm deja că mare parte a credincioșilor „nereveniți” au frecventat, din momentul în care bisericile le-au fost confiscate, instituțiile de cult romano-catolice. Preotul Török Mihail, conform raportului întocmit de părintele Moldovan, nu s-a sfiit să declare, dispozițiile primite de la episcopul dr. Márton Aron: „Kutya kötelbessege hogy gondoza a gör. kat. hiveket” (Este datoria voastră să-i protejați pe credincioșii greco-catolici)⁵⁶.

Regimul comunist nu era interesat doar de atitudinea preoților greco-catolici trecuți la ortodoxie, de sinceritatea cu care au acceptat „unificarea”, ci și de atitudinea și comportamentul acelor care au refuzat să treacă. La 7 ianuarie 1955, Sfatul popular regional Tg. Mureș, secția cadre, trimitea secției cadre a Întreprinderii de industrializare a vinurilor și produselor agricole, adresa cu numărul 595, purtând mențiunea „strict confidențial”, prin care se cerea comunicarea atitudinii „... față de Regimul de democrație populară și de întreprindere a fostului preot greco-catolic, Friciu Grigore care în prezent este salariatul D-voastră”. Se cereau relații despre activitatea acestuia

⁵⁴ *Ibidem*, fila 177, „Raport – problema unificării consolidării VII”.

⁵⁵ *Ibidem*, fila 182, „Raport întocmit de Pr. Iuliu Moldovan pentru Protopopul Iuliu Man”.

⁵⁶ *Ibidem*.

și în afara serviciului⁵⁷. În ziua următoare „caracterizarea” a fost întocmită. Autorul ei, Gall Andrei arăta că fostul preot nu a avut manifestări ostile față de regim, dar nici nu-și declară părerea în legătură cu „... mișcările democratice”, având o „*atitudine pasivă*”, iar în afara serviciului este „*un element foarte religios și vizitează biserice des*”. De asemenea, „...*nu am putut observa, dacă în afară de serviciu are legături cu cineva*”⁵⁸.

Mărturia părintelui Friciu confirmă în general caracterizarea de mai sus. Problemele par să fi fost doar cele legate de intrarea în sindicat a acestuia, în rest, după cum chiar el o spune, l-au tolerat. Refuzul lui de a intra în sindicat i-a creat și dificultăți, fiind amenințat că dacă nu o va face va fi concediat. El justifica această rezervă astfel: „*Am considerat că nu e bine să fiu sindicalist. Eu pot fi sindicalist, dacă sindicatul mă ajută cu ceva...*”. Dar, întrucât presiunile n-au încetat, el a acceptat să plătească taxa (contribuția, cotizația) de sindicalist, fără însă să semneze actul de intrare în sindicat⁵⁹.

Nu este singura acțiune de acest fel. Regimul dorea să fie cât mai informat în legătură cu astfel de „elemente”. Direcția Regională PTTR, Serviciul cadre și învățământ Tg. Mureș „analizează” comportamentul fostului preot greco-catolic Maior Ioan din Sântana trecut la Biserica Ortodoxă, dar care a demisionat după puțin timp⁶⁰. Atitudinea lui față de regimul democrației populare „...*ar corespunde, deoarece până în prezent nu s-a constatat manifestării antidemocrate*”, iar în ce privește activitatea din afara serviciului, s-a constatat că nu avea legături numai cu rudele sale Ionescu Constantin, Stoica Emil și Crăciun Ioan⁶¹.

Pe baza acestor caracterizări s-au alcătuit situații centralizate care includeau informații despre activitatea și atitudinea tuturor foștilor preoți greco-catolici „nereveniți”. Iată cum se prezenta situația acestora din punct de vedere al acestei atitudini la mijlocul anilor '50⁶²:

⁵⁷ *Ibidem*, fila 198.

⁵⁸ *Ibidem*, fila 199.

⁵⁹ Friciu Grigore, mărturie orală, 11, X, 1995.

⁶⁰ Arhivele Statului, Filiala Tg. Mureș. Fond: Departamentul Cultelor, Inspectoratul Județean Mureș, Dosar 344, fila 154. — Maior Ioan a fost angajat o vreme ca secretar la Școala Generală din Șăulia de Câmpie, apoi s-a angajat, în 1952, la oficiul PTTR Sântana (v. fila 197).

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, fila 193.

REZISTENȚA BISERICII ROMÂNE UNITE DIN RAIONUL TÂRGU-MUREȘ (1948-1960)

Nr. Crt.	Numele și prenumele	În funcție în anul 1948	Trecut la ortodoxie	Poziția față de actul unificării	Dacă face servicii religioase clandestin
1	Pop Codreanu	Da	Nu	Ostil	?
2	Târnoveanu Alexandru	Da	Nu	Ostil	?
3	Harșia Vasile	Da	Nu	Pasiv	Nu
4	Rațiu Zachei	Da	Nu	Ostil	?
5	Marcu Aurel	Da	Nu	ostil	?
6	Rusu Petru	Da	Nu	pasiv	Nu
7	Cizmașiu Ioan	Da	Nu	ostil	?
8	Comes Aurel	Da	Nu	ostil	?
9	Moga Ioan	Da	Nu	ostil	?
10	Natea Petru	Da	Nu	pasiv	?
11	Berbecar Vasile	Da	Nu	ostil	?
12	Poptămaș Dumitru	Da	Nu	ostil	Da
13	Husar Roman	Da	Nu	ostil	Da
14	Crăciun Ioan	Da	Nu	pasiv	?
15	Maior Ioan	Da	Nu	bună	Nu
16	Matei Mihail	Da	Nu	pasiv	?
17	Pop Iosif	Da	Nu	ostil	?
18	Dredețeanu Ioan	Da	Nu	ostil	?
19	Simion Aloisie	Da	Nu	ostil	?
20	Tufan Victor	Da	Nu	pasiv	Nu
21	Alexandru Ioan	Da	Nu	ostil	?
22	Serban Ioan	Da	Nu	ostil	?
23	Precum Vasile	Da	Nu	ostil	?
24	Friciu Grigore	Da	Nu	ostil	?
25	Friciu Octavian	Da	Nu	ostil	?
26	Pop Ovidiu	Da	Nu	pasiv	?
27	Boroș Emil	Da	Nu	ostil	?
28	Sabău Emil	Da	Nu	ostil	?
29	Dogariu Lazăr	Da	Nu	ostil	?
30	Comes Bazil	pensionar	Nu	ostil	?
31	Nuțiu Zosim	pensionar	Nu	ostil	?
32	Bucur Iuliu	pensionar	Nu	ostil	?
33	Turcu Victor	pensionar	Nu	ostil	?
34	Roman Ioan	pensionar	Nu	ostil	?
35	Nilca Augustin	pensionar	Nu	ostil	?
36	Branea Gavril	Da	Da	bună	Nu
37	Moldovan Alexandru	Da	Da	bună	Nu
38	Selariu Ioan	Da	Da	pasiv	Nu
39	Todoran Gheorghe	Da	?	?	?

Atent supravegheați (filați) erau și cei zece preoți trecuți la ortodoxie din cuprinsul raionului. Chiar dacă se constata că, în general, acționează pentru consolidarea unificării, regimul era interesat să cunoască dacă, acolo unde mai existau credincioși greco-catolici, preoții acționează pentru atragerea lor. Așadar, nu numai că trebuiau menținuți cei care au acceptat, din diverse motive, să treacă la ortodoxie, dar ca preot „revenit”, trebuia să dovedești că ești loial, acționând în consecință. În aceste împrejurări „revenirea” începea să însemne „reeducare”. Regimul experimentase deja în închisorile de la Pitești cum o victimă se poate transforma în călău. Dar, dacă acolo s-a aplicat tortura fizică pentru anihilarea conștiinței deținuților, aici ea a fost înlocuită cu metode mult mai rafinate. Cazul lui Iuliu Man de la parohia Tg. Mureș I este elocvent: pentru că nu s-a dovedit destul de eficient, pentru că atitudinea lui era necorespunzătoare față de regim, în 1958 a fost înlocuit cu un alt preot fost greco-catolic (Ghibuțiu Viorel) care s-a grăbit să raporteze eficiența activității sale prin rearondarea parohiilor. Apoi, pentru a-și dovedi loialitatea, părintele Man a fost mutat „la centru”, urmând să dovedească revenirea sa la “normalitate”. Această adevărată competiție pentru a obține „indulgența” și „favorurile” regimului se va extinde treptat la nivelul întregii societăți românești.

Interesant este cazul fostului preot greco-catolic Rusu Petru, fost paroh la Ernei până în 1948, trecut la ortodoxie, demisionând la puțin timp din cler. Acuzat că întreține relații cu foștii credincioși, în 1955, a fost arestat în poarta Școlii Medii Tehnice de Lemn din Tg. Mureș, unde se angajase încă din octombrie 1949. A fost legat la ochi și dus la sediul Securității unde a urmat interogatoriul. Mai mult, au încercat să-l mituiască cerându-i să le fie informator. A refuzat să primească banii. Seara l-au eliberat. Apoi, timp de trei luni, a doua sau a treia zi era din nou căutat de Securitate. Întâlnirile aveau loc mai ales în cimitirul reformat. A fost trimis la preoții greco-catolici aflați în rezistență sau „suspecți” de atitudine nefavorabilă regimului (Bogdan Iosif, fost protopop în Zlatna, părintele Husar și protopopul Dredețeanu) să vadă „*ce mai fac*”. Deși a acceptat „colaborarea” cu Securitatea, părintele Rusu a ales o cale de mijloc, întrucât la întâlnirile cu aceia la care era trimis „... *le-am spus că-s trimis de Securitate*”. Dacă ar fi refuzat fățiș să le „*facă pe plac securiștilor*” ar fi avut probabil soarta părintelui Dogaru Grigore, care a fost închis și trimis la Canal.

La o nouă întâlnire cu Securitatea, în septembrie 1955, părintele Rusu a mărturisit adevărul: „... *I-am zis securistului că i-am avertizat pe cei care trebuia să-i vizitez că sînt trimis de Securitate. Surpriza acestuia a fost enormă. Apoi, m-au bătut și m-au dat afară*”⁶³.

⁶³ Rusu Petru, mărturie orală, 22. IV, 1996.

Așadar, Securitatea era interesată nu doar să depisteze „centrele de rezistență”, dar dorea să cunoască și ce activitate desfășoară acestea, infiltrând „agenți” care să fie foarte greu de bănuțit.

În 1955 dispunerea preoților „reveniți” era următoarea:

1. Crișan Teodor – parohia Ceuașul de Câmpie
2. Anca Ioan – parohia Sântana de Mureș
3. Pogăcean Ioan – parohia Sântandrei
4. Oltean Petru – parohia Șardul Nirajului
5. Man Iuliu – parohia Tg. Mureș I
6. Andras Ioan – parohia Tg. Mureș II
7. Nistor Dumitru – parohia Ungheni
8. Ghibuțiu Viorel – parohia Voiniceni
9. Morar Laurențiu – parohia Voivodeni
10. Moldovan Iuliu – parohia Sovata (rai. Sângeorgiu de Pădure)⁶⁴

Doi ani mai târziu, la 30 aug. 1957, situația parohiilor vechi ortodoxe, foste greco-catolice și mixte se prezenta astfel:

Parohia	Preot	Clasa			Parohia	Preoții
		I	II	III		
1. Veche ortodoxă	vechi ortodox	1	4	5	10	10
2. Veche ortodoxă	fost gr. cat. – ortodox	–	–	–	–	–
3. Fostă gr. cat. trecută la ortodocși	fost gr. cat – ortodox	2	4	3	9	9
4. Fostă gr. cat. trecută la ortodocși	vechi ortodox	–	1	1	2	2
5. Mixtă	vechi ortodox	–	3	–	3	3
6. Mixtă	fost gr. cat. trecut la	–	–	–	–	–
7. Vacante	ort.	–	–	6	6	

Treptat, statisticile și informările alcătuite de împuterniciți vor analiza nu doar poziția și atitudinea foștilor preoți greco-catolici. Ei se vor îngriji și de „loialitatea” preoților vechi ortodocși. Iată cum se prezenta situația la 11 mai 1960 în raionul Tg. Mureș conform datelor oferite de împuternicitul de raioane Kadar Ioan⁶⁵:

⁶⁵ Arhivele Statului. Filiala Tg. Mures, Fond: Departamentul Cultelor, Inspectoratul Județean Mureș, Dosar 344, fila 192.

CĂLIN - VALENTIN FLOREA

Nr. Crt.	Parohia	Nr.cred. gr. cat trecuți la ort. 1948	Nr. cred. gr. cat. netrecuți i la ort. în 1948	Nr. cred. gr. cat. reveniți între 1948 - 1958	Nr. cred gr. cat. care și azi sunt în rezistență	Nr. cred gr.cat trecuți la romano-catolici	Nr. cred. gr. cat. trec la neoprotestanți și gr. interzise	Atitudinea preotului
1.	Agrișteu	132	38	35	3	—	—	Muica Teodor
2	filia Bălăușeri	54	16	16	—	—	—	ortodox loial
3	filia Filetelnic	90	10	10	—	—	—	"
4	Band	493	78	78	—	—	—	Stănciulescu
5	Mădăraș	192	23	23	—	—	—	Dumitru
6	filia Tiptelnic	28	—	—	—	—	—	ortodox loial
7	Bărdești	320	27	19	8	—	—	"
8	filia Hărtău	101	14	11	3	—	—	vacant
9	filia Cueșd	65	—	—	—	—	—	"
10	Berghia	—	—	—	—	—	—	"
11	filia Pănet	62	—	—	—	—	—	Oltean Ioan
12	Bolintineni	287	—	—	—	—	—	ortodox loial
13	filia Păsăreni	12	5	—	—	5	—	vacant
14	filia Troița	7	2	—	—	—	—	"
15	Bozed	450	—	—	5	—	1	"
16	filia Culpiu	180	—	—	—	—	—	Laurențiu Gh.
17	Ceuășul de Câmpie	440	90	81	9	—	—	ortodox loial
18	filia Herghelia	278	30	27	—	—	3	Crișan Teodor
19	Chinari	190	—	—	—	—	—	fost gr. cat
20	Crăciunești	97	5	—	—	5	—	.loial
21	Cristești	—	—	—	—	—	—	vacant
22	filia Sântioana de M	192	—	—	—	—	—	"
23	Glodeni	93	27	22	5	—	—	Agura Nicolae
24	filia Ernei	61	15	—	—	4	—	ortodox loial
25	Moișa	260	271	244	27	—	—	Săulean Virgil
26	Merișor	455	25	25	—	—	—	Ortodox loial
27	Ivănești	276	—	—	4	—	—	Marinescu
28	Ogari	99	—	—	—	—	—	Gheorghe
29	Murgești	—	—	—	—	—	—	Ortodox loial
30	filia Roteni	95	—	—	—	—	—	vacant
31	filia Oaia	35	—	—	—	—	—	"
32	filia Sântana de M	737	18	18	—	—	—	Nicolescu
33	filia Curteni	13	—	—	—	—	—	Aurel
34	Sântandrei	87	—	—	1	—	—	ortodox loial
35	filia Iobăgeni	7	—	—	—	—	—	"
36	Sângeorgiu de M	780	—	—	—	—	—	Anca Ioan
37	Sardul Nirajului	222	—	—	—	—	—	fost gr.
38	filia Lăureni	260	—	—	—	—	—	cat.loial
		26	—	—	—	—	—	Pogăcean Ioan
		1208	179	109	42	28	—	fost gr.cat. loial
		688	162	88	43	22	9	Sângeorgean

REZISTENȚA BISERICII ROMÂNE UNITE DIN RAIONUL TÂRGU-MUREȘ (1948-1960)

Nr. Crt.	Parohia	Nr.cred. gr. cat trecuți la ort. 1948	Nr. cred. gr. cat. netrecuți i la ort. în 1948	Nr. cred. gr. cat. reveniți între 1948 - 1958	Nr. cred gr. cat. care și azi sunt în rezistență	Nr. cred gr.cat trecuți la romano-catolici	Nr. cred. gr. cat. trec la neoprotetanți și gr. interzise	Atitudinea preotului
39	filia Maiad	1590	210	134	55	17	4	Dtru
40	Tg. Mureș I	1002	78	70	8	—	—	Olteanu Petru
41	Tg.Mureș II	—	—	—	—	—	—	”
42	Tg. Mureș III	40	—	—	—	—	—	”
43	Tg. Mureș IV	918	56	54	2	—	—	Ghibuțiu Viorel
44	Tg. Mureș – Mureșeni	92	—	—	—	—	—	Lazăr David
		1207	2	—	2	—	—	Andraș Ioan
45	filia Budiul Mic	1140	10	9	1	—	—	Gligor Ilie
46	Tirimia	126	1	—	—	—	1	Covrig
47	filia Tirimioara							Gheorghe
48	Ungheni							ortodox loial
49	Voiniceni							Sămărghițan
50	filia Porumbeni							Aurel
								ortodox loial
								Soara Dumitru
								Maximinian
								Octavian
								ortodocși loiali

Din totalul de 17.162 de credincioși greco-catolici câți existau pe teritoriul raionului Tg. Mureș, 14.545 de credincioși au trecut la ortodoxie în 1948, alții 958 au trecut în perioada 1948 - 1960, rămânând 223 în rezistență, 85 trecând la romano-catolici, iar 24 la neoprotetanți.

Se pune firesc întrebarea: de ce atâta înverșunare împotriva unei instituții care n-a slujit interese contrare statului român, ci dimpotrivă? Explicația oferită de fostul împuternicit pe lângă Departamentul Cultelor din R. A. M. conform căreia politica regimului care urmărea de fapt izolarea ierarhiei catolice de rit latin în frunte cu episcopul Márton Aron este nesatisfăcătoare. Ritul latin a ființat legal, cei drept serios îngădit și în timpul comunismului. Chiar împuternicitul recunoaște că nu poate explica de ce nu s-a asigurat cultului greco-catolic un tratament similar cu cel rezervat celorlalte culte din România care au continuat să funcționeze și după ce comuniștii s-au impus pe scaunul puterii. Ceea ce pare să-i fi incomodat pe aceștia era legătura greco-catolicilor cu papa de la Roma care era asimilat cu imperialismul capitalist. Ori dacă Biserica Catolică din România nu reprezenta un pericol prea mare, ponderea ei numerică fiind modestă, nu la fel se prezenta situația în cazul

Bisericii Greco-Catolice a cărei influență era mult mai însemnată. În plus, ingerința politicului în sfera religioasă se realiza pe fundalul unei stări conflictuale preexistente, fapt care i-a ușurat misiunea. Stăruința guvernanților acelor vremuri de a desființa cultul greco-catolic n-a condus la rezultatul dorit. Biserica Unită a reușit să ființeze în clandestinitate, analiza documentelor întocmite de poliția politică referitoare la activitatea ei demonstrând pe deplin acest fapt.

BIBLIOGRAFIE

1. Anania, Valeriu, *Pro memoria. Acțiunea catolicismului în perioada interbelică*, București, 1992
2. Bârlea, Octavian, *Biserica Română Unită între cele două războaie mondiale*, în *Biserica Română Unită. Două sute cincizeci de ani de istorie*, Madrid, 1952.
3. Berdiaev, Nicolai, *Originile și sensul comunismului rus*, Cluj-Napoca, 1994.
4. Bolcaș, Lucian, *Chestia autonomiei Bisericii Române Unite în șirul luptelor noastre pentru existența națională*, București, Cluj, 1990.
5. Dumitriu-Snagov, Ioan, *România în diplomația Vaticanului 1939-1944*, București, 1991.
6. Grossu, Sergiu, *Calvarul României creștine*, Chișinău, 1992.
7. Mircea, Alexandru, *Problema religioasă în România*, în *Biserica Română Unită. Două sute cincizeci de ani de istorie*, Madrid, 1952.
8. Prunduș, Silvestru Augustin și Clemente Plăianu, *Catolicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, 1994.
9. Stoian, Stanciu *Culte religioase în RPR*, București, 1949.
10. Știrban, Marcel, *Istoria Bisericii Române Unite*, mss.

PREOȚI ȘI CREDINCIOȘI ÎN LANȚURI ȘI TEROARE. MĂRTURII

MARCEL ȘTIRBAN

SUMMARY. Priests and Believers in Chain and Terror.

Testimonies. We call up moments from the lives of some Roman priests, of the Greek-Catholic Church, of the United Roman Church, prisoners in the security cellars, in the communist jails, their lives at the channel or in other working camps.

The documentary support is given by the memories of those in jails, survivors or their families. In all cases we are impressed by the abnegation and devotion to the United Roman Church and Papacy till the supreme sacrifice, the courage and dignity of those who faced the tortures in an archipelago of horror spread all over the country, from Sighetu Marmăției till Danube and Black Sea.

It represents part of a book dedicated to the Greek-Catholic Church, its history and martyrdom, part of the drama of the Romanian people, of its spiritual and political elite.

I

“Preoții, urmând pilda vlădicilor”, vor străbate Calea Crucii alături de ei – o parte și un timp -, pentru ca cei dintâi, episcopii, să fie exterminați sau izolați, iar preoții să umple temnițele și lagărele de muncă, împreună cu credincioșii lor, cu oameni de cele mai diverse profesii, etnii și confesiuni, de oameni cu orientări politice considerate anticomuniste.

De la un capăt la altul, întreaga țară era împânzită de închisori și lagăre, un *“arhipeleag al ororii”*, la Sighet și Gherla, la Aiud și Pitești, în Dobrogea, la Mare și la Dunăre, în munți, pe văi, în câmpii, un imens și nesfârșit lanț al arhipeleagurilor ororii, așezate anume pentru a strica armonia pământului românesc și liniștea oamenilor săi.

¹ *Biserica Română Unită, 250 de ani de istorie*, Madrid 1952, p. 337.

Rezistența anticomunistă din anii '50 și o parte din cei ai deceniului următor, manifestată individual și în grup: retrași în munți sau ascunși între zidurile de case ori adăpostiți, o vreme, la rudeni și prieteni, sau în multe alte locuri, hăituiți oriunde, condamnați de tribunalele militare, nejucecați și necondamnați, oponenții regimului au purtat și unii și alții lanțuri la mâini și picioare, au fost terorizați și torturați, cum numai ei singuri și Dumnezeu vor fi știind cât și cum; unii până la sfârșitul vieții, alții până în anii bătrâneții lor.

Slujitorii Bisericii au fost luați rând pe rând, la ceasuri din zi și din noapte, episcopii în primul rând.

Odată cu ei au fost arestați și cei mai apropiați colaboratori ai lor: canonici, profesori de teologie, prototopi, preoți din orașe etc. Locul de detenție, tot o mănăstire, Mănăstirea Neamțului la început (octombrie 1948)², apoi cea de la Căldărușani (februarie 1949)³ și de aici, episcopi și preoți, împreună, la închisoarea din Sighetu Marmației (mai 1950). Lotul a fost format din 25 de preoți. Treptat, numărul arestărilor în rândul acestora va crește mereu, după cum și locurile lor de detenție vor spori. Mulți vor ajunge și vor sfârși în penitenciarele și închisorile comuniste fără a mai trece prin primele locuri de concentrare a rezistenței Bisericii Române Unite, organizată în câteva mănăstiri ortodoxe: Dragoslavele, Neamț și Căldărușani.

Nici numele tuturor și nici toate locurile de detenție nu sunt încă bine cunoscute. S-au făcut și se fac eforturi pentru reconstituirea lor, un lucru necesar și meritoriu. Suntem convingși că demersurile începute vor fi continuate. Ne punem mari nădejdi în cercetătorii tineri, studenți sau tineri absolvenți ai facultăților de istorie și teologie. Prin lucrări de licență și studii monografice, cu un apel la izvoarele scrise, dar și la mărturiile - și mai ales la mărturiile orale - treptat, dar nu foarte târziu, fiecare parohie și fiecare preot greco-catolic trebuie să aibă Cartea sa de istorie, cartea cu propria lor istorie.

Cărțile de istorie, pe această temă, care se vor scrie vor însemna tot atâtea cărți ale marilor dureri și, uneori, chiar tragedii, abătute asupra vieții și a celor duși de acasă și a celor rămași acasă, dar fără case și fără de nici un sprijin. Fiecare va însemna un bun prilej de cunoaștere a celor două izvoare din care s-a născut durerea și speranța: necredința și credința; necredința în Dumnezeu și credința în Biserică și Dumnezeu.

Mărturisirile de credință și consecințele acestora stau încă, multe, închise în arhive prăfuite de vremuri și sub povara anilor de închisoare la care au fost trimiși preoții și enoriașii Bisericii Române Unite. O istorie completă a

² S. Aug. Prunduș, Cl. Plăianu, *Catholicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite, Cluj-Napoca, 1994*, p. 147.

³ *Ibidem*, p. 154.

acelor oameni și a acelor vremuri, o istorie a Bisericii Greco-Catolice din anii persecuțiilor, 1948-1964, presupune cercetări de adâncime care să ne dea mai întâi acele istorii mici, individuale, tulburătoare.

Câteva referiri vom face și noi, întemeiați pe unele mărturii. Ele provin de la preoți sau de la familiile lor. Toate vin să confirme cele știute deja prin scrierile dedicate acestui subiect și toate sunt – vrem să fie – un început a ceea ce trebuie să urmeze. Dramatismul celor petrecute în anii persecuțiilor comuniste din deceniile cinci și șase este fără margini și de aceea scrierile despre acestea se cer a fi la fel.

Ceea ce vom relata noi reprezintă doar câțiva picuri din “arhipeagurile durerilor”, câteva “cazuri” luate dintr-o arie geografică restrânsă, dar care, fiecare în parte și toate la un loc, sugerează și dovedesc dimensiunile tragediei preotului și creștinului greco-catolic. A celor care s-au opus voit, conștient și hotărât unei “sentințe” date printr-un decret; a celor care l-au socotit, de la început și toată vremea persecuțiilor și a ținerii în ilegalitate a Bisericii Române Unite, ca fiind ilegal și deci fără obiect. Împotrivirea lor a început mult mai devreme, a cuprins întreaga perioadă de pregătire și apoi de ofensivă împotriva preoților și credincioșilor greco-catolici.

II

În vremea confruntărilor ... “Am fost chemat la I.P.S.S. Ion Suciu”⁴ și “un rău voitor l-a reclamat ...”⁵

Lunile de toamnă ale anului 1948, vremea în care s-au desfășurat după un calendar precis, întocmit din timp, evenimentele legate de trecerea la ortodoxie, au determinat, în toate orașele de reședință episcopală, în toate orașele și satele cu parohii greco-catolice, acțiuni de rezistență și de îndemn la rezistență. Era forma supremă de apărare și de luptă.

Mitropolia de la Blaj, prin statutul său instituția ecleziastică coordonatoare și Episcopia de la Cluj, prin faptele petrecute acolo la 1 octombrie 1948, devin focarele ce polarizează rezistența. Au fost cetățile credinței noastre asediate, în primul rând, dar și apărate. Episcopii Ioan Suciu, de la Blaj, și Iuliu Hossu, de la Cluj, rămân la locul lor și fac ceea ce au jurat că vor împlini: au

⁴ Din relatările inginerului Enea Ranca, arestat împreună cu colegul lui, Nicolae Avram, în toamna anului 1948, Sibiu, 12 martie 1991.

⁵ Dumitru Pop descrie împrejurările în care au fost arestați în 1948 fratele și nepotul său, Ioan Pop și Ioan Moldovan din satele Chirileu și Dileul Vechi (jud. Mureș), Cluj-Napoca, 6 decembrie 1990.

apărat Biserica Românilor Uniți și au îndemnat pe preoți și credincioși să facă la fel. La fel au făcut și ceilalți episcopi. A fost un cuvânt de ordine, singurul, hotărâtor, cu o profundă semnificație. Așa a fost asigurată, în fapt, o existență negată prin hotărâri arbitrare.

De la Cluj au fost date decretele de excomunicare pentru preoții ce au semnat actul de la 1 octombrie 1948 și au fost trimise circulare de îmbărbătare preoților din parohii. Circulare preoților, mirenilor și tinerilor au fost trimise de la Blaj. Episcopul Ioan Suciuc a întâmpinat acțiunea inițiată și sprijinită de puterea politică și ierarhia Bisericii Ortodoxe de trecere prin orice mijloace la ortodoxie, cu deplină hotărâre și mare demnitate. S-a urcat zilnic, până când i-a fost luată libertatea, în amvonul Catedralei de la Blaj sau al bisericilor din arhiepiscopia păstorită de el. Avea un chip de sfânt și un glas din care nu ieșeau "limbi de foc", ci îndemnuri la credință și iubire. Era un filosof creștin, blând, îmbrăcat, atunci, într-o armură de luptător, cu crucea în mână, ascultat, ca în alte vremuri păgâne, apostolii, marii apostoli ai lumii creștine. A fost, mai mult, un sfânt prin tot ceea ce predica atunci și prin întreaga viață dăruită Bisericii, până la moarte.

La ieșirea din Catedrală și până la reședința Mitropoliei tinerii și vârstnicii, deopotrivă, îl însoțeau ca semn al solidarității lor cu gândurile și faptele episcopului. Au fost mesagerii lui și dincolo de hotarele orașului. La dorința episcopului Ioan Suciuc, s-au organizat echipe de multiplicare și răspândire prin sate a circularilor sale, iar componenții lor au fost urmăriți, închiși, bătuți și schingiuiți în localurile Siguranței de la Blaj și Sibiu.

Studentii Enea Ranca, de la Facultatea de Agronomie din Cluj și Nicolae Avram, de la Facultatea Veterinară de la București, foști elevi ai Blajului, aflați acasă, au fost chemați de Episcopul Ioan Suciuc și rugați să multiplice fiecare câte o circulară și să o difuzeze⁶. Au reușit să facă ceva, dar amândoi au fost arestați, anchetați în timpul nopții mai ales, bătuți și înfomețați timp de trei luni. Au fost și judecați de tribunalul militar din Sibiu, la 24 ianuarie 1949 și condamnați la 3 luni închisoare corecțională și o amendă de 1000 lei fiecare. Capetele de acuzare au fost: răspândirea de publicații interzise, organizarea de manifestații ostile ordinii sociale și ură confesională.

Eliberarea lor a avut loc în iunie 1949, după opt luni de detenție. Tot atunci li s-a fixat și domiciliul obligatoriu la Blaj. În momentul arestării erau studenți în anul III. Reiau cursurile după ce primesc dreptul de a părăsi orașul, devin din studenți și apoi, în 1951, ingineri. Diploma le-a fost însoțită mereu însă și de cazierul politic. Li se amintea, în fiecare loc de muncă, de statutul lor ce nu le îngăduia decât slujbe "fără răspunderi", adică oriunde era nevoie de ei și atâta timp cât conducerile îi acceptau.

⁶ Din relatările inginerului Enea Ranca.

Consecințele faptei lor au fost suportate o viață întreagă. N-au fost ușoare și totuși mult mai blânde decât cele ce avea să le cunoască un alt tânăr, Ioan Moldovan, zis Oanea, din satul Dileul Vechi, de lângă Ogra (jud. Mureș)⁷. Primise și el o circulară de la Blaj prin care “credincioșii noștri erau sfătuiți la rezistență față de presiunile făcute de autorități în sensul de a accepta încadrarea în sânul bisericii ortodoxe”. A ajuns la el trimisă de Ioan Pop, din satul Chirileu, unul din unchii săi, care la rândul său o primise de la fratele său o primise de la fratele lui, Porfiriu Pop, fost profesor la Alba Iulia. Un lanț al credinței, descoperit însă de către oamenii puterii. Căci “un răuvoitor l-a reclamat”. Tânărul Ioan Moldovan și unchiul său Ioan Pop, au fost arestați și duși la Siguranța din Blaj. Au urmat apoi bătaii și schingiurări cu grave urmări. Călăii au simțit pericolul consecințelor și l-au lăsat pe Oanea acasă. Era prea târziu însă. El pleacă dintre cei vii la nici 30 de ani, de o moarte pregătită în pivnițele siguranței de la Blaj pentru vina de a fi citit credincioșilor din satul său cuvântul și îndemnul Bisericii lui, de a păzi și a păstra, așa cum au făcut și întâii creștini.

Așa s-au petrecut lucrurile la Blaj și tot așa va fi și la Cluj. Au fost descrise la locul în care s-a vorbit de proclamația grupului de preoți din jurul lui Bilașcu de la 1 octombrie 1948. Cele ce urmează le completează.

“Uniți cu Dumnezeu în suferințe și persecuții, vom birui cu El”⁸

Clinicile universitare de la Cluj, întreg învățământul medical de aici, au trecut între cele două războaie mondiale printr-o perioadă de organizare și modernizare în spiritul lumii apusene europene. Profesorii veneau din această lume prin întreaga lor pregătire, egală cu a colegilor de la Viena sau Paris. Au avut și un personal auxiliar, surori în primul rând, călugărițe cele mai multe, cu bune deprinderi și o conștiință ce le îngăduiau, datorită credinței lor, o totală dăruire semenilor aflați în suferință. Spitalele, prin medicii lor, erau locuri de salvare a trupurilor bolnave, iar prin surorile călugărițe locuri de alinare ale durerilor, până în ceasul vindecării sau, uneori, al sfârșitului pământean.

A fost la Cluj o școală medicală de mare prestigiu – așa cum a fost în toate domeniile științifice sau umaniste. Anul 1945, după patru ani de pribegie, a însemnat o reluare în forța, dar și un început al schimbărilor. Totul și pretutindeni a început să fie altfel. Medicii vechi sunt înlăturați treptat sau ținuți – dacă mai erau ținuți – în locuri periferice, în conuri de umbră, iar călugărițele surori au fost supuse și ele legilor noului regim, ce-și croia drumul spre o putere fără margini și fără de Dumnezeu.

⁷ După descrierile lui Dumitru Pop.

⁸ Fragment din memoriile părintelui Gheorghe Neamțu, Cluj-Napoca,

Unele au rămas locului, dezbrăcate însă de hainele ce le deosebeau de lumea obișnuită, nu însă de bunele lor obiceiuri. Au venit și din alte părți, chiar din Moldova. Și cele rămase și cele venite asistau bolnavii în fiecare clipă a suferinței lor. Aveau ceva din mamele ce-și îngrijesc copiii în vremurile lor de boală și necazuri; erau la patul lor în orice ceas din zi și din noapte, alinând suferința muribunzilor, durerea, ușurându-le crucea.

Alături le erau preoții ce străbăteau saloanele cu patrafirul și crucea în mână, conduși în liniște și pietate de către una din surori spre locurile unde viața trebuia întărită și sufletește.

O spovedanie însemna o descărcare de o povară purtată poate de multă vreme, iar o hrană spirituală luată din mâna preotului avea darul - și are harul - de a transforma un imens calvar într-o clipă de nădejde și chiar de fericire. Oamenii erau împăcați astfel cu Dumnezeu, cu lumea și cu ei înșiși. Durerea chinuitoare făcea loc zâmbetului ce se vroia a fi al revederii, undeva, într-o altă lume, însă niciodată nu cu semnificația unei despărțiri totale și definitive, a unui "adio". De aceea, când ochii se închideau după o asemenea împăcare și sufletul pornea spre un alt tărâm, rămânea, în urma sa, o vreme, surâsul iertării și al împăcării. Martorul lor era un preot și o soră călugăriță.

Așa a fost până în toamna lui 1948. În cadrul clinicilor universitare funcționa un grup de călugărițe greco-catolice din Congregația "Maica Domnului". Duhovnic al bolnavilor și confesor extraordinar al călugărițelor era părintele Gheorghe Neamțu, fiu de preot dintr-un sat de pe Someș; o familie cucernică, cu copii vrednici ca și părinții. Locuia în Casa Congregației pentru a fi aproape de bolnavi și pentru a putea săvârși Sfânta Liturghie în fiecare zi, foarte devreme. Duminica și în zilele de sărbătoare, asistau la slujbă și unii bolnavi care se puteau deplasa. Slujbele religioase erau însoțite de scurte meditații. Vremurile tulburi ce se apropiau l-au determinat să inițieze "un ciclu de predici" legate de istoricul Bisericii Greco-Catolice, în dorința de a fi cunoscută "adevărată Biserică" și pentru a îndemna pe credincioși "să-i rămână fideli".

În una din duminici, la 10 octombrie 1948, după adunarea grupului Belașcu de la Cluj, din 1 octombrie, a ținut o predică în care a încriminat acțiunea celor 36 de preoți ce au însemnat trecerea la ortodoxie, numindu-i "trădători". În aceeași zi, seara, după celebrarea Binecuvântării Euharistice, s-a retras într-o bancă din capelă. Cerea, în rugăciunea lui Dumnezeu, întărirea celor ce-și mărturiseau credința în El și Biserica Lui, iertarea celor ce în numele Lui sau împotriva Lui, pregăteau prigoana celor dintâi. Era o rugăciune ce avea să fie, în acel loc, și ultima, rămasă neîncheiată.

La intrarea în capelă se aflau trei necunoscuți. Aceștia, prin lăcătușul Nicolae Popa, orfan, crescut de mic copil de călugărițe, l-au invitat insistent să iasă și să-i urmeze în camera părintelui Gavril Iagăr, confesor și el al

surorilor. De aici, amândoi preoții, împreună cu Maica M. Lucia, au fost duși la sediul Siguranței. Acolo “părintele G. Iagăr și cu mine - își amintește părintele Neamțu - am fost închiși într-o celulă din subsol de cca. 2,50/1,50 m, întunecată, neavând decât o deschizătură cât o cărămidă, deasupra ușii. Înăuntru o laviță pe care nu putea dormi decât o persoană. O liniște de mormânt, întreruptă din când în când, mai ales noaptea, de vaietele produse de suferințele și maltratările celor arestați. Hrana consta din două ciorbe fără pâine. După zece zile slăbisem atât de mult încât de abia am putut urca scările pentru anchetă. Anchetatorul, un oarecare Stănescu era asistat, ceva mai la o parte, de doi bătauși, gata să intervină cu metodele lor de convingere. În cazul meu nu a fost nevoie deoarece am recunoscut totul, ca fapte, nu ca vină”.

A urmat un “popas” de câteva zile la sediul Poliției și apoi la închisoarea militară, până la judecarea celor două procese ce i-au fost intentate. Unul îl învinuia de instigare publică, adică pentru îndemnurile adresate credincioșilor prin predică “să nu părăsească credința catolică, chiar dacă ar trebui să sufere și să moară ca martirii” și pentru calificativele de trădători la adresa celor ce au trecut sau vor trece la ortodoxism, în primul rând numindu-i astfel pe cei care “au prezentat la București actul de unificare de la Cluj”.

Al doilea proces i-a fost deschis pentru nerespectarea prevederilor privind locuirea într-un spațiu locativ. Era găzduit la Casa Surorilor de la Clinici “fără a îndeplini formele prescrise”. Pentru cea dintâi vină a primit 2 ani de închisoare corecțională, iar pentru a doua, trei luni. Închisoarea de la Aiud este, de la începutul lunii ianuarie 1949, noul său loc de detenție. A ajuns aici împreună cu alți șase de închisoare corecțională pentru aceeași vină: “fidelitatea față de Biserica Greco-Catolică”.

La Aiud au stat, la început, vreo două săptămâni, în carantină, într-o celulă din aripa închisorii, cunoscută deținuților sub numele de “Zarca”. Erau 11 adunați la un loc, aduși de la Cluj și din alte părți ale țării, printre care ieromonahul Iosif Bal, profesorii de teologie Teofil Băliban, Dumitru Man, toți trei de la Cluj, un pictor din București, trei ofițeri din marină din lotul amiralului Ilie Măcelariu. De aici a fost trecut în Celularul nou, cu încăperi mai mici (3/2 m) și paturi suprapuse fără saltea; pentru a putea încăpea mai mulți într-o celulă, paturile au fost înlocuite apoi cu rogojini. Trăiau într-un asemenea spațiu 6-7 persoane. Acolo dormeau și își făceau necesitățile fiziologice, viețuiau mai mult decât trăiau, oameni hărăziți, prin condițiile create, să numere cât mai puține zile de viață. Se știe că toate închisorile cu deținuți au avut regimuri de exterminare, deținuții fiind duși la lucru flămânzi și pedepsiți cu asprime pentru orice încălcare a regulamentului.

În cadrul închisorii erau mai multe ateliere. În unul din ele a lucrat în ultimul an petrecut aici și părintele Gheorghe Neamțu, confecționând tăvi de pâine și apoi la vopsitul unor paturi de fier. La 18 iulie 1951 – după ce executase cele două condamnări și după ce a petrecut câteva zile în celula neagră de la Zarca veche, pentru că aprinsese o țigară cu ajutorul lupei spre a o da unui confrate din celulă – a fost trimis la București, la centru de triere a deținuților de la Ghencea și, de aici, la Canalul Dunăre – Marea Neagră.

Acolo avea să ispășească o altă condamnare, de data aceasta “administrativă”, de trei ani. În colonia Midia, unde a fost adus, a lucrat în locuri diferite, prestând munci istovitoare. “Spărgeam și încărcam vagoneti cu pietre și construiam terasamente de cale ferată, la început în schimburi de câte 12 ore, mai târziu în trei schimburi de câte opt ore. Depuneau eforturi extenuante, supraomenești, pentru a îndeplini o normă mult chiar și peste puterile unei persoane bine alimentate”.

O viață de conași, aceeași în toate coloniile sclavajului lumii comuniste, cu oameni condamnați fără a avea o altă vină decât aceea de a fi slujitori devotați regimurilor anterioare sau mărturisitori ai credinței în veșnicul Dumnezeu și în Biserica Lui. Nimeni nu va putea cuprinde și cântări dramatismul vieții din închisorile comuniste, oriunde ar fi fost ele, decât doar supraviețuitorii lor. Drumul spre Golgota poporului român s-a numit Ghencea și Văcărești, Aiud și Gherla, Sighet și Pitești, Canalul Dunăre – Marea Neagră, pivnițele Ministerului de Interne și ale subunităților acestuia de pe cuprinsul întregii țări, galeriile minelor pline și ele de oameni îngenunchiați, pretutindeni la fel pedepsiți, maltratați, înjosiți, coborâți la condiții de viață inumane și degradante. Ideea de pedeapsă era asociată cu aceea de distrugere și împreună alcătuiau cuvântul de ordine înscris pe regulamentul tuturor închisorilor comuniste.

Un adevăr de o mare tristețe ce acuză și condamnă, fără drept de apel, o orânduire ce și-a pavat drumul spre putere cu osemintele celor chinuți și maltratați până în ceasul morții, a muribunzilor cu viața încheiată în chinuri și înainte de vreme. Alături de ei sunt și toți supraviețuitorii rămași în viață, după executarea pedepselor, ori după eliberarea lor ca efect al actelor de grațiere. Pentru cei mai mulți, lagărul s-a transformat în domiciliu obligatoriu, iar munca de sub supravegherea gardianului în cea desfășurată în libertatea controlată de securitate. Diferențe erau, dar răul a rămas rău.

“Moartea lui Stalin a adus eliberarea deținuților cu pedeapsă administrativă”. A fost eliberat și părintele Gheorghe Neamțu. La 13 martie 1953 ajunge acasă la Cluj, având ziua domiciliu obligatoriu; după o lună de odihnă, menită a-i mai primeni sănătatea, se angajează ca lăcătuș necalificat la Intreprinderea Carbochim din localitate. Pe parcurs s-a calificat în meserie, dar

sănătatea pierdută, în anii de detenție, rămâne un bun pierdut. După patru ani reușește, pentru scurtă vreme, să lucreze ca magazioner de cărți la Biblioteca Facultății de Chimie a universității clujene. În aprilie 1958 s-au făcut comprimări masive. I “s-a desfăcut contractul de muncă pe baza antecedentelor personale”. Era bolnav și un alt loc de muncă era greu de găsit. A fost pensionat de invaliditate, în gradul III și apoi în gradul II, pentru ca la împlinirea vârstei de pensionare să primească pensia de bătrânețe.

Anii au trecut, așa cum au fost, lăsându-și urmele în suflet și în trup: o adâncă tristețe, o sănătate șubredă. În decembrie 1989, odată cu Sărbătorile Nașterii Domnului, poporul român se pregătea sau își pregătea propria renaștere. Părintele Gheorghe Neamțu ce n-a mai putut intra în vechea sa capelă de la clinici, transformată odată cu desființarea Bisericii Greco-Catolice în salon pentru bolnavi, a urcat o vreme, duminică de duminică, la casa profesorului Alexandru Borza, spre a oficia aici slujba religioasă pentru un grup de credincioși din preajma Grădinii Botanice. Ținea și predici, și meditații de o mare profunzime. În aceeași vreme oficia - și oficiază și acum - în Piața orașului, impresionând prin glasul lui de cucernic părinte și, deopotrivă, prin sfaturile adresate credincioșilor, întemeiate și explicate în spiritul doctrinei creștine catolice. Cu mâna tremurândă, consecință a vremurilor trecute, cu pasul hotărât, ce nu trădează nici vârsta nici greutatea prin care a trecut, cu glasul blând, el spune tuturor ceea ce acrezut mereu: “Uniți cu El - cu Dumnezeu - în suferințe și persecuții, vom birui cu El”.

Cu o asemenea credință și convingere a petrecut părintele Gheorghe Neamțu anii grei ai închisorilor ca și cei ai umilințelor ce au urmat. Stăruiau în mintea și în inima sa mereu cuvintele Mântuitorului, adresate apostolilor, de avertisment dar și de îmbărbătare: “Scoate-vă-vor din sinagoge și va veni vremea că tot cel ce va omori va aduce închinăciunea lui Dumnezeu (Io 16,2). În lume veți avea scârbe, dar îndrăzniți. Eu am biruit lumea” (Io 16,33).

Oriunde s-a aflat și oricând, trăia și trăiește un singur sentiment, cel al victoriei Binelui împotriva Răului, căci cel din urmă, purta și poartă, întotdeauna “în sine germenul autodistrugerii” în timp ce Binele a fost mereu și nu va fi niciodată altfel decât fapta născută din trăiri creștine, eternă ca și Creatorul lumii, este o dovadă și o confirmare a celor spuse prin Evanghelia de la Matei: “Iată, Eu sunt cu voi până la sfârșitul lumii” (Mt. 28, 20).

Crezul său, trăit și mărturisit mereu, a fost crezut și fapta unei întregi Biserici, de la episcopi la preoți, și de la preoți la credincioși, căci ei știau, credeau și rosteau în glasul inimilor “Cu noi este Dumnezeu”. Tăria faptelor lor aici e de găsit.

III

“Cât de amarnic vă înșelați voi când credeți că ne veți nimici... Noi stim ce ne așteaptă, noi ne vom înâlți cu moartea. Dar pentru noi a trăi este Hristos, iar a muri câștig”

Acestea au fost cuvintele rostite în Biserica Universității de către preotul dr. Liviu Pandrea, la 10 octombrie 1948, în unul din momentele predicii sale. Erau adresate oamenilor Siguranței ce se îndreptau spre amvon.

Slujba religioasă și întreaga predică s-au desfășurat în împrejurări deosebite, sub impactul măsurilor restrictive luate de organele Securității în preajma lui 1 octombrie și în zilele ce au urmat.

A avut loc atunci Adunarea celor 36 de preoți ce vor semna Actul de trecere la ortodoxie. Atmosfera era lipsită de entuziasm în interior și tensionată în exterior. Pregătită de către puterea politică, s-a desfășurat sub paza acesteia, după un *protocol* prestabilit, în care *graba și formalismul* au fost evidente. Participanții erau aievea unor oameni nerăbdători să prindă un tren ce primise semnalul de intrare și care așteptau încă la rând să primească biletele de călătorie. Casa de bilete pentru ei a fost sala de gimnastică a liceului ce purta - și poartă și azi - un nume vrednic de cinstire - George Barițiu.

Pe de altă parte, episcopul unit Iuliu Hossu, în virtutea drepturilor canonice și a convingerilor sale, a excomunicat prin decret episcopal pe toți cei 36 preoți implicați. Prin același decret, a cerut “publicarea [decretului] în toate bisericile eparhiei noastre de Dumnezeu păzite, în prima Duminică după primire, la toate slujbele credincioșilor...”¹⁰.

Difuzarea lui s-a făcut în condiții de supraveghere severă din partea Siguranței. A ajuns, de aceea, cu greu la protopopi și preoți; nu peste tot și nu la toți. Unii i-au dat glas cu mult curaj, alții cu temeri. Poate au fost și din aceia pe care frica i-a împiedecat să dea citire decretului. Cei care au făcut-o au început să plătească, atunci sau în zilele următoare, în anii următori, cu prețul libertății lor.

La Biserica Universității, din centrul Clujului, la slujba religioasă oficiată ca de obicei, în fiecare duminică la ora 11, citirea decretului de excomunicare s-a făcut de către părintele Liviu Pandrea. Era titularul unei alte parohii ce își avea capela în str. Andrei Mureșanu (nr. 34). Aici, la Biserica Universității era de rând să officieze părintele Ion Agârbiceanu,

⁹ *Biserica Română Unită...*, Madrid, p. 340-341.

¹⁰ *Ibidem*, p. 318.

bolnav. Rugat de părintele protopop Alexandru Nicula să-l înlocuiască¹¹. Părintele L. Pandrea primește propunerea, ia și decretul, ascuns undeva în curtea biroului protopopesc, și la timpul potrivit, în duminica din 10 octombrie 1948, se urcă în amvon pentru a da citire decretului de excomunicare a preoților ce au semnat actul de trecere la ortodoxie, după ce a ținut credincioșilor, cum a promis mai întâi, predica ce avea să fie ultima rostită acolo, începutul pribegiei și, în cele din urmă, drumul spre judecată și închisoare.

Părintele Liviu Pandrea avea atunci 33 de ani. Erau anii lui Cristos când a urcat muntele Golgotei, ducându-și Crucea sa și a omenirii. Credința în Dumnezeu și în Biserica pe care o slujea i-a dat putere, tinerețe, avânt, iar știința l-a învățat să vorbească, să vorbească în apărarea Bisericii sale.

Biserica sa a fost, atunci și în toate împrejurările ce au urmat Biserica Romei și a Blajului, a părintelui său, preotul ddr. Vincențiu Pandrea, fost și el paroh la Cluj. Studiile le-a urmat în Italia, la Roma (filosofia și teologia), și în Franța, la Lille (științele sociale și politice), începând din 1932. După zece ani, tot la Roma, și-a luat doctoratul în teologie. Timp de șapte ani (1939-1946) a fost profesor la Școlile Blajului.

Cu rădăcini viguroase, și pe o tulpină sănătoasă, s-a altoit și apoi a crescut, tot ceea ce Italia și Franța, cu un pământ fertil, binecuvântat de Dumnezeu, i-au dat cu generozitate. La Roma l-a cunoscut și pe Ion Bosco prin opera lui. L-a cunoscut și a fost cucerit; i-a rămas prieten spiritual; i-a pătruns în viață, pe care i-a și scris-o în anii clandestinității, făcând din ea, ceea ce a și fost, o sfântă și binecuvântată trăire, închinată lui Dumnezeu și oamenilor nevoiași, o poveste adevărată a unui mare sfânt, cu har divin, întâlnit doar în legendele creștine de demult.

Părintele Liviu Pandrea a dat literaturii noastre eclesiastice un Don Bosco autentic¹². La rândul său, Don Bosco a făcut, credem noi, din părintele Liviu Pandrea, adevărat om al Altarului.

De fapt, Don Bosco ne învață pe toți, preoți și laici, că este o obligație a fiecărui creștin, fie el de orice profesie și situat oriunde în ierarhia socială, să așeze, mai presus de orice, Credința în Dumnezeu, Iubirea de Dumnezeu și oameni, să creadă în îndreptarea lor prin Rugăciune și Muncă.

¹¹ După relatările părintelui profesor dr. Liviu Pandrea (Cluj-Napoca, 15 august 1997).

¹² Cf. O excelentă prezentare a cărții *Don Bosco - Crainicul Bucuriei*, I-II, 1995, de părintele dr. Liviu Pandrea, din partea părintelui profesor Tertulian Langa. Prezentarea a fost înregistrată pe bandă de magnetofon și se află în păstrarea autorului cărții. Credem că ar fi foarte potrivită publicarea ei în paginile revistei *Viața Creștină*, deoarece reprezintă o analiză excepțională a operei lui Don Bosco, ca Sfânt misionar, și a părintelui Liviu Pandrea, ca povestitor al vieții lui Don Bosco.

Pentru Don Bosco, calea spre Sfințenie a fost Credința, Iubirea și Munca, trăite, în toate ipostazele lor, printr-o dăruire conștientă și totală. Armele folosite în lupta de apărare și de împlinire a planurilor sale, întotdeauna identificate cu binele dorit celor fără de bine, au făcut din el un titan și un mare sfânt, al lumii moderne.

Opera lui Don Bbosco a început cu cateheza făcută lui Bartolomeo Garelli în sărbătoarea Imaculatei, la 8 decembrie 1841, și ea a continuat până la sfârșitul vieții. "E tot ceea ce a făcut Don Bosco și e singurul lucru pe care el l-a făcut toată viața"¹³, o cateheză prin care a urmărit înțelegerea doctrinei Bisericii și cunoașterea regulilor de conduită creștină în familie și societate. Prin grai viu și prin scrieri proprii a apărut valorile Bisericii Catolice în confruntarea acesteia cu lumea sectanților din vremea sa. Don Bosco a fost un sfânt prin viață lui și un erudit prin știința sa de carte, ales de părintele Liviu Pandrea drept model pentru formarea sa ca preot și pentru activitatea sa de duhovnic spiritual.

În noiembrie 1948, când a hotărât să urce la Amvonul Bisericii Universității, avea, desigur, în fața sa chipul lui Don Bosco ca luptător pentru cauza Bisericii: hotărât, dar niciodată neliniștit și agresiv, pregătit pentru orice, cu o perfectă pace în suflet întotdeauna, convins că de partea lui, de partea Bisericii sale, va fi și victoria.

Dar vremurile erau atunci altele. Modelul era excelent și este și azi, mai ales când Biserica, prin preoții ei, trebuie să îndeplinească o sporită funcție socială. "Don Bosco/ este modelul preoților/, dar e și modelul mirenilor noștri, care au nevoie de a ști că înainte de a fi creștin, trebuie să fii cel puțin om, un om cinstit și de caracter și că, înainte de a putea avea pretenții de cucernicie, trebuie să fii cel puțin un om de muncă, un om de muncă vajnică și de conștiință integră". Don Bosco a fost martir al datoriei, și noi /preoți și mireni/ suntem cei ce avem mai mare nevoie de exemplul său. El e Sfântul activ care ne zguduie salutar din indolența noastră spirituală. Fiecare clipă e o comoară, și fiecare datorie, oricât de mică și de neînsemnată ar părea, are o valoare nemărginită, fiind o adorație adusă Celui Preaînalt: iată ce ne învață viața lui Don Bosco"¹⁴.

Sunt considerații transmise nouă la o depărtare de o jumătate de veac de la evenimentele din toamna anului 1948. Au o anume actualitate și un anume mesaj acum. *Don Bosco, Crainicul Bucuriei* este azi o carte obligatorie pentru fiecare preot. În 1948 părintele L. Pandrea a fost Crainicul datoriei de atunci.

¹³ L. Pandrea, Don Bosco, *Cronicul Bucuriei*, II, p. 500.

¹⁴ *Ibidem*.

Lectura predicii sale din 10 octombrie, din păcate păstrată doar fragmentar, publicată în 1952¹⁵, dovedește acest lucru. Cele spuse au pornit din convingerile religioase ale preotului hotărât să meargă până la capătul drumului ales, bine înarmat cu cele necesare, dar și conștient de toate riscurile pe care și le-a asumat conștient, singur și fără ezitări.

Părintele Liviu Pandrea a venit spre Biserica Universității cu acest gând, după ce a săvârșit mai întâi slujba religioasă la capela sa din strada Andrei Mureșanu, după ce timp de o săptămână și-a pregătit enoriașii și s-a pregătit și el într-un mod special. Parohia sa purta numele “Imaculata Fecioara Maria”. Și-a rugat credincioșii ca pe boabe de grâu fiecare să spună o rugăciune închinată lui Dumnezeu sau Fecioarei Maria, apoi toate boabele să fie strânse, măcinate în râșniță și din făina rezultată să se pregătească prescura pentru împărtășanie. Credincioșii așa au făcut iar părintele Liviu Pandrea a celebrat sfintele liturghii la ambele Altare, în cartierul Andrei Mureșanu și la Biserica Universității, cu prescura pregătită de ei și în prezența lor.

Așezat sub scutul Mariei pentru a apăra Biserica Fiului său se credea îndreptățit să spună tot ceea ce va spune și se considera, fără îndoială, și ocrotit pentru fapta sa. Așa a fost.

Predica, gândită din vreme, a avut câteva obiective clare, prezentate metodic și realizate într-o formă ce a transformat-o într-o lecție de cateheză, așa cum ar fi făcut și Don Bosco, o cateheză activă, întru totul adecvată situației date și subordonată scopului final: apărarea Bisericii Române Unite.

A pornit de la ceea ce s-a petrecut la Cluj, Adunarea celor 36 de preoți întruniți aici, evocând butada lui Vodă Caragea: “Am adunat cincisprezece morți, dar n-am putut îngropa decât patrusprezece, fiindcă unul a fugit”¹⁶. A negat valoarea de drept a hotărârilor luate, pentru că ele nu erau canonice, nu s-au luat cu participarea vreunui episcop unit și nu exprimau voința liber consimțită și liber exprimată a preoților și credincioșilor greco-catolici.

Constrângerea și teama au putut duce - și au dus - la unele treceri. Prezența masivă a credincioșilor alături de preoții lor rămași mărturisitori ai credinței catolice, dovedea rezistența lor la Actul trecerii la ortodoxie, infirma săvârșirea lui, cum se pretindea “de jos în sus”, și de bună voie. A fost considerat un abuz al puterii politice și de aceea părintele Liviu Pandrea a și făcut un insistent apel ortodoxiei românești de a lua atitudine:

“În aceste învăluri de evenimente, poziția Bisericii ortodoxe e cu totul specială și merită din partea noastră o deosebită considerație. Dacă unii din șefii ei sunt vinovați de uneltirile ce s-au făcut pentru pierderea Bisericii noastre, cei

¹⁵ *Biserica Română Unită...*, Madrid, p. 338-341.

¹⁶ După relatările părintelui Liviu Pandrea.

mai mulți, credem, detestă toate măsurile samavolnice ce s-au luat. Mai mult, deși Congresul s-a ținut la Cluj, se spune că Ieromonahul local /ortodox, episcopul Nicolae Colan/ nu știa nimic oficial, ci doar ceea ce unii din supușii săi au putut prinde din vorbele și zvonurile de pe stradă. De aceea noi nu confundăm Biserica soră, pe care o stimăm și o iubim și de care ne știm, la rândul nostru, stimați și iubiți, cu acea mână de oameni care au urzit acea campanie de violențe. Noi credem că Biserica soră, în ansamblul ei, nu numai că nu aprobă, ci dimpotrivă, cel puțin în taina conștiinței, înfierează ceea ce s-a făcut și se face...”¹⁷.

În concepția preoților și a credincioșilor catolici uniți contemporani evenimentelor din octombrie-decembrie 1948, trecerea la ortodoxie a fost percepută, în primul rând, ca o acțiune politică, desfășurată nu numai prin supravegherea statului ci și prin implicarea lui masivă și hotărâtoare. N-au exclus participarea și complicitatea unora din ierarhii și clerul înalt al Bisericii Ortodoxe. De aceea a avut cuvinte aspre la adresa lor, dar a cerut, în același timp, Bisericii Ortodoxe desolidarizarea de acțiunile acestora pentru că altfel “este în joc Onoarea, Crezul și Existența ei”¹⁸.

Sunt idei pe care le dezvoltă pe larg, în profunzime, cu blândețe și erudiție, două trăsături fundamentale dovedite atunci și la toate vârstele. E lecția lui Don Bosco? Fără îndoială un slujitor al Altarului nu poate fi decât om al Păcii.

Pacea lui Cristos n-a însemnat și nu poate însemna o aservire în nici un fel și față de nimeni. Dimpotrivă. În deplin consens cu doctrina creștină și cu atitudinea ierarhilor români uniți, dând dovadă de un curaj providențial descrie destinul Bisericii creștine în condițiile regimului comunist și cauzele reale ale încătușării Bisericii Române Unite. Face un aspru rechizitoriu, fără menajamente, tuturor celor pe care îi crede implicați. Unii se aflau chiar în preajma lui. Agenții Siguranței au intrat în Biserică în timpul predicii și s-au îndreptat spre amvon în șir indian, realizând o autentică manevră de învăluire a întregii asistențe. Credeau, probabil, că intrați într-o asemenea dispunere ar putea pune punct predicii înainte ca oratorul să poată spune tot ce avea de gând.

S-au înșelat. Li s-a adresat altfel de cum se așteptau, cu vorbe dojenitoare, aspre, curajoase. Era un curaj primit din Potirul cu trupul și sângele lui Cristos, în care el, preotul și credincioșii parohiei sale au așezat rugăciunile și lacrimile lor. “Dar cât de amarnic se înșală ei, cât de amarnic vă înșelați voi când credeți că ne veți nimici! Nu, nu veți birui în veci”¹⁹.

¹⁷ *Biserica Română Unită...*, Madrid, p. 338.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 340.

Nu credem că se așteptau la cele auzite și mai ales la cele ce au urmat: “Iar tu agent al teroarei, nu-ți dai seama că nu mănânci pâine, ci mănânci viața semenilor tăi și bei sângele lor. Nu-ți dai seama că dacă acum ar fi clipa Judecății tale veșnice - pe care orice ai face nu o vei putea înlătura - nu-ți dai seama că mâna nevăzută a Celui Preaînalt n-ar putea stoarce din toată activitatea ta decât lacrimi de sânge? Sânge pentru care Dumnezeu Cel viu din a cărui mână nu există organizație care să te poată scăpa - îți va cere teribila socoteală?”²⁰.

Predica și-a atins în întregime scopul urmărit: a arătat care era poziția ierarhilor Bisericii Greco-Catolice în problema trecerii la ortodoxie; a încurajat credincioșii uniți; a avertizat oamenii de ordine că sunt pe un drum greșit.

Desigur, prin predică, a urmărit și a realizat și altceva. A răspuns la întrebarea ce nu era numai retorică: ce se așteaptă de la Biserica Ortodoxă, și a lăsat clar să se înțeleagă, foarte clar, care este și care va fi, în orice împrejurare, atitudinea clerului greco-catolic. Prezența masivă a credincioșilor în biserică era o dovadă că ei erau hotărâți să rămână alături de preoții lor. “Noi știm ce ne așteaptă - va spune în continuare părintele Liviu Pandrea -, noi ne vom întâlni cu moartea. Dar pentru noi a trăi este Hristos, iar a muri câștig. Dar va veni și clipa întâlnirii tale cu moartea. Altfel va fi ea decât a acelora ce murim pentru Hristos. Gândește-te, până când te mai poate ajuta”²¹.

Toate erau spuse pentru a fi auzite de cei trimiși. Era convins că, prin intermediul lor, vor fi receptate și de adevărații vinovați. Ar fi dorit apoi din partea Bisericii Surori, o desolidarizare de tot ce se făcea în numele ei, a dorit și poate a și crezut că măcar unul din ierarhii Bisericii Ortodoxe va face aces lucru.

Cele spuse au însemnat, cu certitudine, și un legământ al său - dar nu numai al său - că nu va părăsi credința și Biserica pe care le slujea, că nu le va renega fiindcă “așa cereau împrejurările politice”²² de atunci.

Predica a fost și un prilej de a evoca istoria, istoria Neamului și istoria Bisericii, aceeași multă vreme; identitatea ce a existat între idealul național și idealul creștin învățat mai întâi în fața Altarelor; rolul școlilor unite în formarea elitei românești creștine; drumul comun al celor două Biserici românești în toate momentele cruciale; necesitatea înfrățirii dintre ele, în vremurile de atunci, împotriva celor fără de Dumnezeu, dușmanul lor comun. “Orice s-ar întâmpla, noi nu putem tăcea, noi trebuie să întrebăm: Cine oare a putut înscena acel Congres, dacă nu acei a căror interese au fost servite și promovate prin aceasta? Nu e oare una și aceeași mână care a scos religia din școli și crucile din spitale, care mai în zilele trecute a dat jos chiar și Crucea de pe Cetățuie și

²⁰ *Ibidem*, p. 340-341.

²¹ *Ibidem*, p. 341.

²² *Ibidem*, p. 340.

care acum ne răpește și ne închide bisericile, ne bate și ne închide preoții pentru fidelitatea lor față de Hristos? Nu a însemnat aceeași mână și Congresul de la Cluj? Și cine a profitat din toate acestea dacă nu cei “fără Dumnezeu”²³.

Răul imens simțit și trăit, răul și mai mare ce avea să vină, presimțit și el, nu l-a împiedicat pe părintele Liviu Pandrea să dea dovadă de un optimism care nu numai că depășea clipa durerii, dar care și vedea viitorul țării, altfel decât avea să fie câteva decenii, să vadă ceea ce România va trebui să devină; o țară creștină, cu o lume înfrățită, plină de iubire față de Dumnezeu și Oameni: “Văd o țară de vis, frumoasă ca în basm, grădină a Preacuratei și templu de adorare a Celui Preaînalt: România noastră, devenită cauză de primenire spirituală și țintă de pelerinaj și pentru popoarele celorlalte continente”²⁴.

Să ne întrebăm dacă este și aici Don Bosco? Inutil. Este, fără îndoială. E optimismul lui ce a generat, depășind toate greutățile, șirul aproape nesfârșit al oratoriilor sale pline de acea imensă armată de tineri creștini.

Desigur, vremurile din timpul lui Don Bosco și cele din perioada prigonirii Bisericii noastre, și cele de azi, sunt deosebite, dar oricum ar fi fost și oricum vor fi, Don Bosco e mereu actual, iar viața lui se cere bine cunoscută și urmată de fiecare preot din totdeauna. Don Bosco e sfântul ce a legat Credința de Muncă, făcând din ea o Rugăciune, Iubirea de Iertare, Lupta de Dreptate, Bucuria vieții de Optimism; e sfântul care, întemeiat pe învățăturile Bisericii Creștine, a dat viață acestora prin exemplul său personal, e ceea ce au făcut episcopii noștri și preoții uniți, în totalitatea lor, și nu puțini credincioși ai lor în vremurile tulburi și de persecuție ale Bisericii Greco-Catolice.

Părintele Liviu Pandrea și credincioșii prezenți în Biserica Universității, la 10 octombrie 1948, fac parte din șirul acestora. La fel s-au petrecut lucrurile și în alte multe biserici ale Clujului și ale eparhiei de Cluj-Gherla, de pe întreg cuprinsul arhiediecei mitropolitane a Blajului, din Maramureș până în capitala țării. Episcopii și preoții uniți au întâmpinat furtuna dezlănțuită împotriva Bisericii lor fără să încalce nici o virtute cerută de dogmele bisericii noastre.

N-au tăcut, în primul rând, în vremea confruntărilor din 1948; vorba lor, aspră uneori, s-a născut din dorința de a apăra Biserica – Credința și s-a întemeiat tot pe învățătură dumnezeiască și practica Sfinților Părinți. “Orice s-ar întâmpla, trebuie să răspundem. Iar dacă onora li s-ar părea că graiul nostru nu a fost destul de evanghelic și că trebuia mai multă blândețe, acestora le răspundem cu Sf. Ioan Hrisostomul: fără o Sfântă mânie virtutea se ofilește, vițiile prisosesc și răul triumfează. Iar Sf. Toma de Aquino spune că a te mânیا atunci când e în joc onoarea și mărirea lui Dumnezeu e tot ce poate fi mai

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 341.

vrednic și mai sfânt... Cuvântul nostru - ccontinuu părintele Liviu Pandrea - n-a fost din ură față de oameni, ci din râvnă de a smulge răul. Căci ai lui Hristos suntem și ai Lui vrem să rămânem, iar Hristos ne-a poruncit să iubim pe dușmanii noștri. Adevărata nenorocire pentru noi nu ar fi aceea de a cădea la datorie, ci aceea de a urî la rândul nostru... Iată de ce noi, creștinii, nu urâm pe nimeni, și orice ni s-ar face, noi întoarcem iubirea tuturor..."²⁵.

E ceea ce e dat Bisericii noastre și oamenilor săi - episcopi, preoți, mireni - puterea de a supraviețui. Este ceea ce a dus și va duce mereu la întărirea Bisericii Române Unite, la întărirea Bisericii lui Cristos, răspândită în întreg universul uman.

Predica din Biserica Universității a fost încheiată cu un fericit mesaj adresat tinerilor. Oratorul făcea parte, cu cei 33 de ani ai săi, din rândurile lor, dar făcea parte în același timp din rândurile acelor soldați ai lui Cristos - cum spune el însuși - așezați în prima linie, alături de misionari și martiri, pentru a fi, cu toții la înălțimea "marilor răspunderi".

În încheiere a spus: "Iar acum la despărțire mă adresez vouă, tinerilor; Dacă Crucea lui Hristos, Steagul de totdeauna al Neamului nostru, ne va cădea din mâinile însângerate, luați-o voi și o duceți mai departe! Căci Crucea nu e numai steag de luptă, ci și steagul biruinței, vestire a învierii. Iar noi, popor al Învierii, sentinelă a Romei și fală Bisericii Universale am fost chemați să fim! Și vom dovedi-o lumii și tuturor, că într-adevăr așa suntem. Amin"²⁶.

Martirajul episcopilor Bisericii Unite, fărădelegile și chinurile îndurate în anii de închisoare de către mulți preoți, au fost și sunt "fala Bisericii Universale"²⁷, dar și liantul ce a asigurat perenitatea Bisericii Greco-Catolice, ca parte a Bisericii Universale. Părintele Liviu Pandrea era convins de această trăinicie prin Înviere - și a spus-o credincioșilor săi în Biserica Universității, invocând cuvintele adresate de Isus Cristos la învierea fiului văduvei din Nain "Femeie nu plânge"²⁸.

Credincioșii au plâns, totuși, atunci și în zilele ce au urmat, s-au plâns, ei și alții, unui alt preot, părintele Dumitru Manu, profesor la Seminarul teologic din Cluj, că "au fost siliți să semneze trecerea la ortodoxie"²⁹.

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ Luca 7/11-17. *Biblia sau Sfânta Scriptură... Rumanian Bible. United Bible Societies, 1992, p. 995.*

²⁹ *Biserica Română Unită...*, Madrid, p. 338.

A fost un prilej, folosit de data aceasta de părintele Dumitru Manu, pentru a rosti la 31 octombrie 1948, în Catedrala episcopală de la Cluj, o predică în care, prin câteva întrebări a transformat amvonul și biserica într-un autentic tribunal. Întrebările au avut “cruzimea” lor:

“Dar cine a putut să vă silească? – Îți întreabă pe credincioși părintele Dumitru Manu. Cine a îndrăznit să lucreze împotriva gloriosului Generalissim Stalin și împotriva Tratatului de Pace care ne garantează libertatea de conștiință și de religie? Cine a îndrăznit să se opună ordinelor Guvernului care ne-a garantat această libertate prin Legea Cultelor? Când criminalii aceștia au venit la voi să vă silească de ce nu i-ați pus în fața legii pe care au călcat-o în picioare? De ce nu i-ați denunțat autorităților ca pe niște trădători care compromit țara?”³⁰.

Cuvintele sale au infuriat pe cei vizați, motiv pentru care “după câteva ore părintele Manu era /și/ arestat”³¹.

S-au petrecut acestea la o distanță de trei săptămâni de la predica părintelui Liviu Pandrea din Biserica Universității. În toată această vreme, fiecare zi a însemnat și Joia Patimilor și Vinerea Mare, în primul rând pentru arhieriei Bisericii Române Unite, arestați și ei; săptămâna patimilor a fost întreaga lună octombrie și multe din cele ce au urmat pentru preoții și credincioșii uniți.

În ceea ce îl privește pe părintele Liviu Pandrea, destinul său a fost hotărât tot în clipa când a urcat spre amvon. Pusese, de fapt, în predică sa aceleași întrebări, într-o altă formă, foarte directă, chiar dacă a făcut și nuanțări carismatice, atunci când s-a referit la Biserica soră. “Cuvântul nostru n-a fost din ură față de oameni, ci din râvna de a smulge răul”³².

Era o acțiune întru-totul creștină, nu însă și pe placul puterii politice. Era conștient de acest lucru și autorul predicii. Cu gândul de a-i mulțumi lui Dumnezeu pentru puterea ce i-a dat-o de a săvârși lucrul făcut în numele Lui, după porunca Sa, îi cere, în același timp, și lui Dumnezeu și Preacuratei Fecioare ocrotirea. Știa ce îl poate aștepta chiar înainte de a rosti predică. Îi veneau în minte cuvintele unei surori, o ființă contemplativă, deosebit de dragă lui Dumnezeu, cărei, cerându-i cu o zi mai devreme, ei și celorlalte surori din Congregația Maicii Domnului, o rugăciune pentru a putea înfrunța cu curaj și demnitate tot ceea ce presupunea că se va întâmpla a doua zi. “Ce frumos este să mori ca Domnul Hristos la 33 de ani” – îi spusese, în preziua acelei duminici, cu vădită emoție, sora Pacifica³³.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, p. 343.

³² *Ibidem*, p. 341.

³³ După relatările părintelui Liviu Pandrea.

I-au venit în gând și cuvintele unui credincios, șoptite la coborârea din Amvon: “Sunt pe aici”. Știa. I-a văzut în fața lui. Știa de asemenea, că o altă predică nu va mai putea fi rostită. Îngenuncheat în Sacristie, cu crucifixul în față, urca - imaginar - drumul ce-l sugera Crucea din fața sa. Era convins că dintr-o clipă în alta, ar putea să se transforme, la cea dintâi deschidere a ușii, într-un calvar real.

Dumnezeu și credința sa l-au păzit. Ușa a fost deschisă de altcineva însă, de mâna lui Dumnezeu prin “cel mai distins laic, cel mai mult în materie de viață creștină, de trei ori închis pentru Biserică - prin judecătorul Vasile Fărcaș, care i se adresează spunând “Veniți la noi la masă”³⁴.

Din casa vrednicului său prieten a ajuns, în aceeași zi, după masă, la surorile al căror duhovnic era și care, cu o zi înainte, îl întăriseră prin rugăciunile lor. Nu erau singure. Până seara târziu enoriașii ce-i ascultaseră predica și alții, s-au perindat continuu pentru Sfânta Spovedanie. Peste noapte a rămas acolo, în Camera de oaspeți, iar a doua zi dimineața a continuat mărturisirile.

În noaptea aceleleași zile a fost căutat acasă, la părinți, în casa de pe strada Albini. Prin fetele judecătorului Vasile Fărcaș au fost informați de starea sa și locurile unde se afla încă Duminecă după masă. Oamenii siguranței au fost întâmpinați de fratele său Virgil, student în ultimul an la Academia Comercială din Cluj. Pe masă îi găsesc teza de licență, intitulată “Errorile hitlerismului”. “Aceasta m-a salvat” - ne spune părintele Liviu Pandrea. În schimb, un vecin al părinților, întors târziu acasă din oraș, chiar în vremea în care a avut loc descinderea, a fost ținut trei zile și trei nopți în arest, cerându-i să spună “unde este popa Pandrea”³⁵. A fost bătut fără rost, căci el nu știa nimic...

Luni, 11 octombrie, a însemnat pregătirea pentru noua sa viață. Se va ascunde, unde și cât va putea. Își taie mai întâi barba. O schimbare la față, pentru a putea păstra astfel identitatea interioară și libertatea fizică. Seara s-a îndreptat spre familia unui credincios al său din cartierul Grigorescu. Rămâne aici izolat aproape un an. Ieșea din când în când, seara, la Biserica Franciscanilor din apropierea Muzeului sau la aceea a Iezuiților, din Calea Florești.

În august 1949, își schimbă din nou gazda. S-a întors în casa prietenului și credinciosului judecător Vasile Fărcaș, din Calea Turzii, nr. 43, unde se va scunde timp de aproape patru ani. Întreaga familie este protectoarea lui pământească până într-o zi. Era joia verde a anului 1953. Cineva l-a denunțat.

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ *Ibidem.*

A urmat descinderea forțelor polițienești la locuința familiei Fărcaș. Părintele Liviu Pandrea n-a fost găsit. Era atunci plecat la părinți. Gazda a fost arestată imediat. Era limpede că drumul de întoarcere la protectorii săi era de acum închis, iar rămânerea acasă, la părinți, inoportună.

Seara, pe întuneric, pleacă de la părinți spre o casă primitoare pentru românii pribegi din toată istoria lor, spre pădure, spre pădurea Făgetului. Caută o firavă licărire de lumină care să-l aducă la poarta unui om de omenie. N-a văzut-o. Pădurea noaptea era acoperită de întuneric și ploaie, o ploaie mocănească. Stă rezemat sub umbrela unor copaci, apoi pleacă mai departe, cu gândurile ce-l frământau și cu credința ce-i dădea noi puteri. Dimineața, odată cu un soare promițător, vestitor al unei zile frumoase, a ajuns la fântâna lui Belașcu. Calendaristic, trecuse ziua "Trupului și sângelui Domnului", adică Joia Verde.

De fapt, atunci și acolo a început cu adevărat Calvarul. Și-a lăsat ochelarii deoparte, pentru a-și primeni fața după o noapte ce-i întunecase întreaga înfățișare. I-a fost toul fatal. Fără ochelari, câmpul său de vedere se limita la câțiva pași. Spre el se îndrepta, fără s-o vadă o echipă de milițieni de la postul de pază al Feleacului. Nu avea cu el nici o legitimație. A fost dus la Miliția Orașului de unde, a doua zi, a fost preluat de cei ce-l căutau de mult.

Acolo, la Siguranță, a început teroarea. "În urma unui denunț - spune părintele Liviu Pandrea - în 4 iunie am fost arestat după tipicul știut, cu bătăile știute. Eram dus noaptea, eram culcat pe spate, mi se introducea un băț sub genunchi și mi se legau mâinile de capetele bățului, așa încât rămâneam pe spate cu picioarele în aer, cu cracii în sus, după jargonul lor, și apoi eram bătut la călcăie cu o rangă de fier de către o echipă de trei; ei transpirau și se schimbau cu rândul, doar victima era aceeași, timp de o oră și ceva"³⁶. (Un Sfânt modern - Don Bosco. Interviu cu Părintele dr. Liviu Pandrea, în *Viața Creștină*). Urma apoi baia cu apă rece, într-o vană anume amenajată, ce avea menirea să-l apt pentru onouă repriză de bestiale bătăi.

Apoi a urmat supliciul din sălile tribunalelor militare. Mai întâi, al celui din Oradea, venit să judece la Cluj. Era în octombrie 1953. La bara celor incriminați se aflau încă trei distinși fruntași ai spiritualității catolice clujene: preoții profesori Nicolae Pura, Silvestru Augustin Prunduș și judecătorul Vasile Fărcaș.

Incriminarea adusă: instigare publică, iar pedeapsa a fost exprimată în ani de temniță. Sentința a fost însă casată în urma recursului, dispunându-se rejudecarea procesului. Dosarele au fost trimise la Timișoara. Inculpații au

³⁶ Vasile Sav, *Un sfânt modern - Don Bosco. Interviu cu părintele dr. Liviu Pandrea*, în "Viața Creștină", 1996, 7, nr. 18 (160), p. 2.

parcurs drumul spre noul tribunal - de fapt Cluj - Jilava - Timișoara, într-un septembrie canicular, aruncați și înghesuiți în vagoane-dube legate la trenuri de marfă, cu opriri nesfârșite și prelungite în timp, ceea ce făcea ca o călătorie de 12 ore să se prelungească la trei zile și trei nopți, infernale toate.

La Timișoara au fost lăsați, înainte de a fi judecați, într-o libertate controlată și condiționată. S-au putut întoarce fiecare acasă, au fost luați în evidențele Miliției, și lunar, reveneau la Timișoara pentru completarea și confruntarea dosarelor penale puse pe rol și încheiate în 2 aprilie 1954, prin condamnarea întregului grup. Motivația sentinței a rămas aceeași. Printr-o împrejurare norocoasă, cei trei la care a fost condamnat părintele Liviu Pandrea s-au încheiat în toamna anului 1955.

Războiul rece își avea undele sale de pace. Cortina de fier, o realitate ce despărțea lagărul comunist de lumea liberă, era brodată din loc în loc, adică din când în când, cu unele înțelegeri ce impuneau statelor comuniste să-și asume minime obligații în respectarea unor libertăți democratice. Așa s-a întâmplat în 1955, în urma unei vizite a președintelui american Eisenhower în Uniunea Sovietică. S-au deschis atunci porțile închisorilor pentru cei condamnați la mai puțin de 15 ani.

Biletul de liberare al părintelui Liviu Pandrea poartă data de 5 octombrie 1955. Ce a însemnat închisoarea pentru el și ce a însemnat viața după închisoare?

Zilele de închisoare petrecute în penitenciarul de la Timișoara au însemnat "un regim de înfometare. Din cele 14 mese dintr-o săptămână, 12 erau varză împuțită cu câteva fire de arpacaș. În rest tot ceea ce povestește P.S. episcopul Ion Ploscaru, în cartea sa, ceea ce spun în memoriile lor toți supraviețuitorii"³⁷.

Acasă, din nou în libertate, viața a continuat timp de 34 de ani, în primul rând prin umilire, prin multă umilire, apoi prin muncă, prin muncă istovitoare, măturător de stradă și muncitor cu ziua la Stațiunea Horticolă din oraș. Excelenta sa pregătire intelectuală l-a adus și spre locuri de muncă mai bune. Ajunge stenograf-secretar la Oficiul de Control al Mărfurilor, apoi traducător la Tehnofrig și, în cele din urmă, bibliotecar la Institutul Agronomic din Cluj, până la pensionare (31 decembrie 1979).

Ultimele locuri de muncă erau mai aproape de pregătirea sa intelectuală, laică. Cunoștea foarte bine stenografia și câteva limbi străine: italiană și franceză, engleză și spaniolă, deținând o diplomă de traducător. Era o mană cerească ce trebuia exploatată fără cruțare. Vechea umilire de până atunci s-a transformat cu timpul într-un profund respect. Doar cadrele,

³⁷ După relatările părintelui Liviu Pandrea.

din când în când îi mai aduceau aminte ce a fost și, de fapt, ce a rămas: un preot al Bisericii noastre și un om de cultură al spiritualității lumii catolice.

Părintele Liviu Pandrea a confirmat prin propria sa viață că nu există o altă investiție mai bună decât aceea în Capul și Sufletul Omului. Nimeni nu le poate lua și în cele din urmă toți sunt obligați să le recunoască, să le folosească și să țină seama. Când știința este propulsată de credința în Dumnezeu, înălțimea ei este copleșitoare. Amândouă, unite, sunt de neînvinși.

În jurul episcopului Iuliu Hossu, în cadrul tuturor diecezelor Bisericii Române Unite, de la Blaj și Oradea, de la Lugoj și Baia Mare, canonicii și profesorii de la Academiiile teologice formau o elită de primă mărime. Erau întâii oameni ai Bisericii și ai Școlii, ai credinței, ai vieții spirituale; erau în același timp și oameni cu o aleasă cultură laică.

Vobind de părintele Liviu Pandrea, se cuvine să amintim și numele altor distinși reprezentanți ai spiritualității catolice din eparhia Clujului, rămași fideli Bisericii Române Unite: Nicolae Pura și Vasile Chindriș, Silvestru Augustin Prunduș și Clemente Plăianu, Eugen Popa și Dumitru Man, Gheorghe Neamțu și Ion M. Bota, Vasile Ungureanu și Alexandru Nicula și mulți alții. Lor li s-a alăturat un impresionant număr de preoți ai parohiilor din întreaga eparhie. Viața tuturor e vrednică de cinstire prin evocarea gândurilor și faptelor lor.

IV

“... Fiind o greco-catolică conviinsă”³⁸

La 28 iunie 1956, Tribunalul Militar Cluj a judecat cazul lui Lia Lazăr, o tânără atunci de 27 de ani, fiica distinsului și aprigului național-țărănist Ilie Lazăr.

A fost arestată la 6 ianuarie 1956 și adusă în fața Tribunalului după o jumătate de an, sub acuzația: săvârșirea *delictului de instigare publică*, prevăzut de articolul 327, aliniatul III din Codul Penal. Acesta era punctul de vedere al procurorului militar. Apărarea, reprezentată prin avocatul Traian Sturza, a cerut schimbarea calificării date în delict de instigare publică, prevăzut de același articol, dar aliniatul I Cod Penal, ce prevedea circumstanțe atenuante. El a susținut că inculpata, prin activitatea ei, nu a urmărit provocarea unor agitații din care ar fi putut rezulta pericol pentru ordinea publică și siguranța statului, ci

³⁸ Sentința Tribunalului Militar Cluj și decizia aceleiași Tribunal în legătură cu condamnarea Liei Lazăr (fiica patriotului național-țărănist Ilie Lazăr) și recursul acesteia.

doar și-a manifestat sentimentele față de un cult interzis – cel greco-catolic – și s-a declarat împotriva altuia, cel ortodox. Procurorul s-a opus schimbării calificării cerută de avocatul apărării. Completul de Judecată a admis-o însă și sentința pronunțată, în aceeași zi, o condamnă la un an și șase luni închisoare corecționale, făcând referire la art. 327 al. I și art. 157.

În motivarea sentinței de condamnare, Completul de Judecată aduce acuze și Vaticanului, pornind de la neadevăruri și concluzii false legate de cauzele ce au condus la Unirea religioasă a românilor de la 1697-1701 și de formele în care s-a făcut trecerea la ortodoxie în 1948.

Erau spuse în limbajul epocii și se regăsesc, fără temei, în toate procesele politice pornite împotriva preoților greco-catolici și a laicilor ce li s-au alăturat lor. “În anul 1948, ca urmare a ideilor progresiste în continuă dezvoltare în regimul democrat popular din țara noastră, cu rădăcini în marxismul științific, marea majoritate a credincioșilor de religie greco-catolică – se susține în motivarea sentinței – privind dialectic istoria și conjunctura internațională la acea dată, au hotărât să se reîntoarcă la credința strămoșească – religia ortodoxă, de care parte din strămoșii credincioșilor s-au despărțit la începutul secolului al XVIII-lea, prin intrigă, prin silă și uneltiri violente ale acestei epoci”.

Asemenea afirmații, Completul de Judecată le-a avut la îndemână din toată literatura de propagandă a puterii comuniste și tot de acolo – dar nu numai de acolo – puteau fi luate și acuzele aduse papalității, pentru ceea ce s-a petrecut în veacul luminilor sau în cel al comunismului ateu. “Acest eveniment al secolului amintit – se susținea mai departe în aceeași motivație – organizat și dirijat de puterile imperialiste / în sec. al XVIII ! /, urmărea captarea și punerea sub influența puterii papale a credincioșilor trecuți la religia greco-catolică, Sfântul Scaun (Papa), Vaticanul fiind totdeauna reprezentant credincios al lagărului imperialist (!), adept al concepției idealiste în opunere cu concepția materialistă adoptată și însușită de materialismul științific și de țările lagărului socialist”.

O frază lungă, învățată pe de rost de undeva, cu slogane ce dovedesc că autorii erau certați atât cu istoria îndepărtată, cât și cu cea contemporană lor, căci ei afirmă mai departe: “Deși oricare dintre cultele religioase au la bază aceeași concepție idealistă, totuși masa credincioșilor de cult greco-catolic au rupt legătura cu această putere așa zisă “spirituală”, constatând că “Sfântul Scaun” (Papa), ca organ suprem în defnirea de dogme și apoi ca putere de stat (Vaticanul) se abate de la preocupările pur spirituale, angajate în probleme de politică internațională pe plan general și cu tendințe de imixtiune în forma de conducere și organizare a statelor, în care avea credincioși, punându-se în slujba lagărului imperialist”.

Presa comunistă a anilor 1948-1956 era plină de asemenea idei. Erau repetate mereu de câte ori se deschidea un proces politic în țară, sau de câte ori se pregătea un atac concertat, în plan internațional, al comunismului împotriva papalității.

Revenind la situația creată în 1948 prin desființarea Bisericii Greco-Catolice ca o măsură de stat, justițiarii, pentru a se apropia de cazul pe care îl judecau, considerând actul “unirii” religioase ca o mișcare revoluționară în planul credinței religioase, ajung și la adversarii acesteia, care s-au manifestat atunci și în toți anii ce au urmat. Îi împart în trei categorii: unii care n-au aderat la Biserica Ortodoxă, rămânând la credința lor, fără a face propagandă nici împotriva cultului ortodox, nici împotriva formei de guvernământ, erau considerați pasivi, împotriva cărora legea nu era chemată să acționeze. În a doua categorie intrau cei care au considerat unirea religioasă, ceea ce și era, “ca o măsură arbitrară impusă de Guvernul R.P.R.”. Aceasta însemna, în concepția lor, “o propagandă de defăimare a formei democratice de guvernământ”. Îndreptată “în mod tendențios” împotriva noului regim, cu urmări “pentru ordinea și siguranța statului” și, în consecință, “stigmatizată și sancționată de legile penale ca orice alte manifestări care urmăreau asemenea scop”.

Apărarea Bisericii Greco-Catolice era considerată, în acest caz ca o atitudine ostilă față de noul regim. Unirea religioasă era contestată și respinsă declarativ, iar protestatarii socotiți de regim uzurpatori ai puterii de stat. Era o logică a lucrurilor dusă de puterea politică, prin cea judecătorească, până unde dorea cea dintâi. Încearca să dovedească că o atitudine în favoarea a ceea ce statul comunist ateu condamna, însemna, implicit, și o perturbare a ordinii sociale date, mai mult chiar o încercare de schimbare a regimului politic.

Concepția materialistă despre lume și viață nu era, firește, compatibilă cu doctrina creștină catolică, creștină în general. Confruntarea era deci un lucru normal și, în consecință, nu trebuie condamnat în condițiile unui stat de drept. Credința în Dumnezeu era și este opusă ateismului, de oriunde ar veni el, și este un drept natural al omului de a-și face cunoscute opțiunile religioase, ce pot atinge politicul numai în măsura în care acesta îi anulează existența. În acest caz, desigur, lupta pentru apărarea credinței era și o luptă împotriva comunismului ateu. Au fost săvârșite slujbe religioase pentru înlăturarea regimului comunist și pentru triumful Bisericii Catolice. Anticomunismul era strâns legat nu numai de atitudinea puterii față de Biserica Greco-Catolică, ci avea și alte cauze ce izvorau din consecințele generale în planul vieții politice, sociale, economice

și spirituale ale noilor concepții democrat-populare, în fond comunizante, transpuse în viață. Ca atare, rezistența catolică activă era considerată – ceea ce de fapt și era – o rezistență anticomunistă.

Completul de Judecată de la Cluj a mai avut în vedere și o a treia categorie. În cazul dat, după o teoretizare a problemei, s-a încercat o disociere între cele două laturi ale infracțiunii, de apărare a credinței greco-catolice și de împotrivire față de forma de guvernământ. S-a pus totul pe seama unui “misticism habotnic”, care s-a manifestat – credeau ei - printr-o critică a ortodoxismului, chiar printr-o ură față de religia ortodoxă “ pentru a determina pe credincioșii greco-catolici de a nu trece la religia ortodoxă, iar pe cei care au trecut să-i determine să revină la ea. În această din urmă categorie se situează – se spune drept concluzie în sentința dată - și inculpata Lazăr Ileana, care de 27 de ani a fost crescută și educată într-un mediu auster rigid catolic, insuflându-i-se o concepție adânc spirituală, habotnică, ajungând pe punctul de a intra în mănăstire”.

Dacă prin cele afirmate au căutat să găsească o cale de ușurare a situației în procesul judecat, este o acțiune ce se cere apreciată ca atare. Profilul moral-spiritual al tinerei de atunci, Lia Lazăr și al doamnei Lia Gherasim de acum, a fost și este însă cu totul altul decât cel prezentat de judecător. provenea dintr-o familie profund greco-catolică cu origini în Maramureș. În același timp, era fiica unui fruntaș politic național-țărănist ce a făcut parte din elita superioară a partidului. Tatăl său, Ilie Lazăr, era o figură herculeană prin înălțimea sa și un maramureșan hotărât și demn în toate acțiunile sale, un Zeu pământean pentru toți cei ce-l alegeau mereu ca deputat al lor în părțile natale. Dacă ar fi știut “moroșenii” lui că se afla închis la Sighet, că este acolo, ar fi luat închisoarea cu asalt. Afirma un adevăr, căci cunoștea bine oamenii acelor locuri, gata a-și apăra credința în Dumnezeu, legea știută de ei și oamenii lor, cu prețul oricăror sacrificii. Mama Liei Lazăr a împărtășit aceeași credință religioasă și același crez politic; a fost prin toate alături de soțul său și a împărțit cu întreaga familie suferințele rezervate familiilor de deținuți politici. Acesta era statutul lui Lia Lazăr în momentul judecării ei, statutul întregii familii, ai cărei membri aveau toate motivele să fie – ceea ce au și fost – greco-catolici practicanți ce nu puteau să aibă ură față de ortodoxie, căci ar fi fost împotriva învățăturii creștine, dar puteau să aibă - și au avut - sentimente anticomuniste.

Nu i s-au adus învinuiri directe de anticomunism declarat public. S-a scos în evidență însă că Lia Lazar este în raport de rudenie și prietenie cu familiile Boilă, Hațieganu, Ionel Pop etc., toți fruntași ai P.N.Ț. și condamnați pentru activitatea lor în grupul Maniu, Penescu etc. “care au

voit să fugă în străinătate”. În cadrul restrâns al acestor familii ce aveau fiecare unul sau chiar mai mulți condamnați, “se discută condamnarea și arestarea celor care erau plecați astfel din familie și desigur concluziunile la care ai ajungeau nu erau de a aproba și de a considera ca justificată condamnarea acestora și ca urmare, aceste discuții și comunicări familiare, la care lua parte și inculpata, se îndreptau împotriva legiuirilor, pe care regimul le-a luat pentru a frâna activitatea contrarevoluționară a celor condamnați, foști membri fruntași ai P.N.Ț.”.

Considera că aceste discuții aveau loc în cerc restrâns, în cadrul familial, nu în public. Cei care le purtau au avut “ei înșiși o contribuția indirectă ca soții, copii, rude și prieteni apropiați, la activitatea celor condamnați, au fost lăsați în libertate însă “tocmai din această cauză”.

Au fost reținute pe seama lui Lia Lazăr din partea instanței de judecată, o serie de acțiuni întreprinse individual sau în colectivitatea creștină din carea făcea parte, în temeiul cărora i s-au adus acuze pasibile de pedeapsă cu acordarea unor circumstanțe. Martorii acuzării și ai apărării au impus prin depozitiile lor această concluzie; au recunoscut activitatea religioasă a Liei Lazăr și au infirmat activitatea politică, afirmând că au fost ei înșiși părtași la toate, implicați ca mărturisitori ai aceleiași credințe prin manifestări de grup: s-au autoacuzat, apărând-o. Nimeni nu a negat activitatea religioasă a nimănui. S-au solidarizat cu toții. Au fost invocate acțiuni, au fost amintite nume ce dovedeau o activitate deplin conștientă, în care erau implicați deopotrivă acuzata și martorii. Nu mai era vorba de un “habotnicism” individual, ci de unul colectiv, ceea ce însemna, de fapt, o mărturisire de credință a unui întreg grup. Toți puteau fi condamnați pentru că aveau aceeași vină: au crezut și și-au mărturisit credința. O parte din ei chiar erau și arestați sub aceeași culpă: Elena Boilă, Maria Veturia Pescaru.

Unul din martori, Vasile Chindriș, preot greco-catolic de la Cluj, cu o bogată activitate spiritual-culturală înainte de 1948 și în anii de clandestinitate, declara că “a celebrat în mai multe rânduri liturghii la domiciliul său în rit greco-catolic și că mai celebrează și azi, că inculpata și alți prieteni de ai ei au asistat în mai multe rânduri la oficierea acestor liturghii. Precizează că în 4-5 rânduri s-au ținut lecții de apologetică în locuința sa la care a participat inculpata și mai multe persoane. Precizează / de asemenea / că niciodată nu s-au discutat probleme politice”.

Alte două martore, Viorelia Costea și Ana Marian confirmă cele declarate de preotul Vasile Chindriș, ca fiind de față și ele la acțiunile amintite. La fel a făcut și martorul Gheorghe Udrea. El precizează că “a

participat la mai multe întruniri, la care a luat parte și inculpata și în care s-au discutat probleme religioase, a fost de față cu alți membri ai organizației la celebrarea unor liturghii clandestine, ținute la locuința preotului Chindriș din Cluj; a participat la excursii și apoi la alte întruniri dar că în cercurile de discuții de ordin religios nu s-au abordat probleme de ordin politic niciodată”.

Din declarațiile inculpatei și depozițiile martorilor, probabil și din alte informații, a fost reconstituită activitatea Liei Lazăr, începând cu toamna anului 1948 și până la arestarea ei, ianuarie 1956. Făcea parte din Asociația Studenților Români Uniți (ASTRU) împreună cu Elena Boilă, Gh. Așteleanu, Maria Balmos, Felicia Crișan și alții, desfășurând “o bogată activitate de propagandă în rândul credincioșilor greco-catolici” pentru a-și păstra credința. În toamna anului următor, sub încurajarea călugărului bazilitan Agenor Danciu, continuă activitatea de “propagandă pentru a menține pe credincioșii greco-catolici la credința lor”. La îndemnul aceluiași preot, a ținut lecții de catechism cu două eleve, pregătindu-le pentru prima împărtășanie.

În anii următori, Lia Lazăr “consolidează tot mai mult legăturile ce existau între unele elemente tinere care nu au trecut la religia ortodoxă, formând un grup în cadrul căruia inculpata Lazăr Ileana avea rol conducător”. Grupul s-a numit “Betania”, adică “Lăcașul lui Dumnezeu” și a organizat excursii, a participat la slujbe religioase, ținute clandestin la locuința preotului Vasile Chindriș și a preotului Teofil Bălăban, sau la “liturghii ținute în bisericile romano-catolice și niciodată la cele ortodoxe”.

În toamna anului 1955, a ținut în cadrul grupului ore de apologetică pe tema “Existența sufletului - Existența lui Dumnezeu” urmate de discuții, iar în seara de Crăciun a aceluiași an “un număr de 18 persoane din grup, adunându-se la locuința studentului Eugen Lupu, numitul Matei Boilă a ținut a prelegere cu titlul “Isus în fața istoriei”, aceasta având caracter de a preamări și supraevalua rolul și persoana lui Cristos în istorie, creștinismul cu concepția lui spirituală idealistă, în contradicție cu concepția materialistă”.

În discuțiile grupului au fost abordate și alte probleme. S-au exprimat nemulțumiri că religia greco-catolică nu e recunoscută de stat, că “libertatea e știrbită atât timp cât ei nu pot manifesta în public cultul lor, deși acesta e superior ca dogmă față de cultul ortodox”.

V

“Înmormântat într-un sicriu de stuf”³⁹

La Periprava, un sat al comunei C.A. Rosetti din județul Tulcea, așezat între Brațul Sulinei și Chilia Veche, avea să-și găsească sfârșitul vieții, la 41 de ani, “înmormântat într-un sicriu de stuf, făcut de colegii lui de suferință”, preotul preco-catolic Victor Fanea, de la Eriu – Sâncrai din județul Satu-Mare.

Povestea vieții părintelui Victor o cunoaștem din relatările soției sale Ana, ce își aduce aminte, cu multă tristețe, de toamna anului 1948 când a început “calvarul vieții lui”, al celor 5 copii ai lor, al preoților uniți în general, un început cu sfârșit tragic pentru familia lor și a tuturor celor condamnați de regimul comunist.

La Canal, părintele Victor Fanea a ajuns după un proces penal, judecat în decembrie 1956 și februarie, un an mai târziu, la Baia Mare și Oradea, după detenții în mai multe închisori de la Oradea, Gherla, Aiud și încă în multe altele, pe care soția sa nu le știa, sau poate nu-și mai aduce aminte. Singura veste despre soțul său era un mesaj scris pe o “bucățică de pânză, aflată în buzunarul unui pantalon trimis din închisoare din Gherla, în momentul transferării deținuților de la Gherla la închisoarea din Periprava și care suna astfel: Sunt bine, sănătos. Tata Victor, Gherla 29 ianuarie 1958”.

Sfârșitul îi va fi făcut cunoscut soției, la cererea sa, prin certificatul de deces ce purta numărul 804, eliberat de Sfatul popular Periprava la 20 septembrie 1960; un sfârșit eroic după aproape 12 ani de rezistență și apostolat.

Evenimentele din toamna și iarna anului 1948 l-au găsit preot în satul în care își începuse activitatea pastorală, în 1945, după ce fusese hirotonit ca preot de episcopul Ioan Suci. Trăiește aici câțva timp “ascuns pe la diferite case, pe care le schimbă noapte de noapte pentru a nu fi găsit”. Umblă apoi “dintr-o unitate în alta”, pentru a-și putea câștiga existența dar nu poate învinge nici lipsurile, nici neajunsurile. Ajunge în satul lui natal, Bixad, “unde duce o viață intens profesională prin liturghii, botezuri, căsătorii pe care le făcea acasă în mod clandestin, ajutat de consăteni”. Strângea credincioșii satului în adunări religioase, îi îndemna la demersuri pentru legalizarea Bisericii Greco-Catolice. La 14 august 1956 a fost arestat, apoi judecat și condamnat la șase ani închisoare. Alături de el mai erau:

³⁹ După relatările soției preotului Victor Fanea, văduva Ana Fanea, despre unele momente din viața satului, condamnat și mort la Canal (Baia Mare, 2 februarie 1991).

canonicul Ludovic Vida și preotul Gheorghe Marian, amândoi din Baia Mare, preotul Sever Paul din Moisei și preotul Alexandru Săsăran din Tăuții-Măghereuș, județul Maramureș, condamnați și ei la șase, cinci și, respectiv, doi ani.

Urmările și arestările pentru activitatea religioasă desfășurată de preoții greco-catolici după desființarea Bisericii Române Unite intrau în obiectivele și faptele curente ale serviciilor de siguranță și apoi de securitate ale noii puteri. Arestările nu comportau nici o dificultate pentru puterea politică și nici pentru cea represivă. Motivații pentru arestare și dovezi pentru condamnare nu erau greu de găsit și de încadrat într-o formulă penală foarte cuprinzătoare, numită simplu: “uneltire contra ordinii de stat”. Aici se putea încadra orice și oricine, din punctul de vedere al puterii comuniste, chiar dacă acuza era împotriva oricărei logici formale, a legii fundamentale a țării, a drepturilor firești ale omului.

Exterminarea oricărui presupus adversar al puterii era un cuvânt de ordine venit dinspre centru. Elitei vechilor regimuri politice – demnitarii, șefi de partide, membri din eșalonul superior, sau de la nivel local, arestați, condamnați și închiși, pentru simplu motiv că au făcut parte dintr-un guvern sau partid – i s-a alăturat, din 1948, elita clericală, chiar preoții de rând și credincioșii lor, dacă au continuat să-și mărturisească deschis credința în Biserica Greco-Catolică, sau alții, de altă religie, dacă s-au opus, într-un anume fel, direcțiilor de viață impuse de noul regim.

VI

“... Credința în Bunul Dumnezeu și Speranța l-au salvat”⁴⁰

Într-o noapte de ianuarie a anului 1955, a fost arestat de acasă, de la Satu-Mare, și părintele Mihai Sabău. După un proces pornit împotriva lui sub acuzația de instigare publică, a fost apoi “purat câțiva ani prin Onești, Borzești, apoi la Canal: Coasta Galeș, Poarta Albă”.

Era drumul elitei noastre, sugerat poate din afară și acceptat în interior, ca un semn al mării slăbiciuni de caracter, în primul rând, al aceluia care, în acea vreme, se investise cu drepturi dictatoriale. Așezat în vârful piramidei de partid și de stat, Gheorghe Gheorghiu Dej, nu prea știutor de multă carte, sub masca inocenței, aparent binevoitor, slugarnic și perfid în fond, deschide și poartă un război continuu în direcțiile fundamentale ale politicii interne și

⁴⁰ După relatările doamnei Luiza Sabău, văduva preotului Mihai Sabău, de la Satu-Mare (15 martie 1995).

externe ale țării, sacrificând oamenii politici și de cultură ai regimurilor trecute și, deopotrivă, pe cei din timpul și din jurul său. Un stalinist din vremea lui Stalin, rămas, prin mijloacele de exterminare folosite împotriva oamenilor, adept al acestora până aproape în ceasul din urmă al vieții sale.

Canalul Dunărea – Marea Neagră era una din creațiile sale, unul din locurile de exterminare. “Aici a fost toată crema României”, adusă spre a fi măcinată între pietrele și apele Mării Negre și ale Dunării Albastre, înroșite prin sângele luat drept tribut de pământul dintre ele, prin voința și puterea unei minți diabolice, stăpânite și condusă doar de simțul neputinței și al răzbunării.

Aici, la Canal, a ajuns și preotul Mihai Sabău. În celulă avea alături de el pe colonelul Vasile Simu, fiu de preot greco-catolic din Satu-Mare. “Fizic era dărâmat”, dar părintele Mihai îl ajuta “să-și facă porția de săpat pe zile” cu mâncare și cu țigări. Nu a rezistat însă condițiilor de viață și de muncă. A căzut pe brazdă, cu gândul la cei lăsați acasă. Osemintele îi odihnesc undeva în liniștea sau agitația Mării și a Dunării dar memoria i se păstrează printre toți cei ce l-au cunoscut.

Părintele Mihai Sabău era “foarte puternic fizic” cu “moralul ridicat”, cu mare “credință în Bunul Dumnezeu”, calități care, alături de speranța pe care nu a pierdut-o nici măcar o clipă, “l-au salvat”.

Întors acasă din închisorile comuniste “îi găsește pe cei șapte copii ai săi, relativ bine”, iar soția, educatoare de carieră, scoasă din învățământ. N-a fost deloc ușor nici pentru cel plecat de acasă, nici pentru cei rămași.

Întreaga familie, reîntregită și apoi chiar sporită la opt copii, își continuă viața în condițiile oferite de statutul social al preotului Mihai Sabău, care era cel al unui fost deținut politic. Nu s-a sfiit să pună mâna pe lopată pentru a încărca “nisip și prundiș” la o întreprindere de transport și să se califice apoi în meseria de turnător la o secție a Combinatului “1 Mai” din Satu Mare. Familia îi era numeroasă și trebuia întreținută.

Orice mișcare îi era urmărită; era suspectat și oprit să părăsească orașul. Toate își aveau în fața oamenilor puterii motivația lor. Preotul Mihai Sabău, reîntors, a continuat să officieze slujbe religioase clandestin la el acasă, botezuri și spovedanii, deși știa că este urmărit. “Chemarea și datoria mea – spunea părintele Mihai – este de a nu mă lepăda de Isus și a-mi aduce la bun sfârșit legământul pe care l-am făcut înaintea Bunului Dumnezeu”.

Om al datoriei preoțești a fost părintele Mihai, până la 15 martie 1955, când casa a rămas fără el, dar cu amintirea lui, casă în care preoteasa văduvă, Luiza, a deschis o capelă, unde activează cu credincioșii din cartier și cu copiii lor. În fiecare zi de sărbătoare și în duminici se întâlnesc cu toții,

pentru a duce mai departe legământul părintelui Mihai. Ei cunosc, fără îndoială, și promisiunea lui Dumnezeu: “Unde doi sau trei se unesc în numele Meu, acolo sunt prezent și Eu”.

Tot de la Satu Mare a ajuns la Canal și părintele Gavril Bălan. Vina era aceeași, iar viața pe care avea să o ducă acolo la fel ca a tuturor deținuților.

VII

“Pe părintele Gavril Bălan l-am cunoscut la lagărul de muncă forțată de la Grădina, din Balta Brăilei”⁴¹

“Într-o zi de toamnă a anului 1962 - își amintește profesorul Tiberiu Andrei Crișan, de la Baia Mare, condamnat și deținut și el în una din coloniile de la Dunăre - Marea Neagră, la Grădina din Balta Brăilei - ne aflam în apropierea unui puț cu pompă din mijlocul lagărului. Așteptam la rând ca să ne umplem gamelele sau bidoanele cu apă de băut. Era duminică și, spre uimirea noastră, în acea zi nu am lucrat. Fiind foarte tânăr (nu aveam decât 22 de ani), i-am dat întâietate. Domnia sa a fost impresionat de gestul meu și m-a întrebat cu blândețe și prietenie în glas, cune sunt, de unde și pentru ce am fost condamnat. I-am răspuns cu respect că am fost condamnat pentru așa-zisă crimă de uneltire contra ordinii sociale ... la 20 ani de muncă silnică, 8 ani degradare civică și confiscarea totală a averii personale. S-a uitat lung, trist și cu multă milă la mine, mi-a dat mâna, și-a spus numele și calitatea pe care a avut-o în libertate ...”.

Interlocutorul era părintele Gavril Bălan, de la Satu Mare, fost preot greco-catolic în una din parohiile orașului până în 1948, condamnat și el, în septembrie 1959, la 8 ani închisoare corecțională, 5 ani interdicție corecțională și confiscarea averii, toate pentru același delict: uneltire contra ordinii sociale.

Acuzele aduse - potrivit afirmațiilor profesorului T. A. Crișan - au fost pregătirea clandestină de preoți greco-catolici, organizarea ilegală a unor servicii religioase greco-catolice, redactarea și difuzarea de manifeste anticomuniste.

Aflat în detenție la Canal, a continuat să fie ceea ce a fost până la arestare. “Făcea frecvent slujbe religioase în dormitor, spovedea, mărturisea, predica și ne îmbărbăta, făcea adevărate lecții ce etică, filosofie, artă plastică, istorie religioasă și laică, de educație civică și de drept”.

⁴¹ După relatările profesorului Tiberiu Andrei Crișan despre preotul Gavril Bălan, de la Baia Mare (26 ianuarie 1991).

Studiase la Roma, la Propaganda De Fide timp de șase ani. În țară s-a întors în 1943 cu un doctorat. Pastorația a început-o la Cavnic, iar evenimentele din toamna anului 1948 l-au găsit la Satu Mare ca preot și profesor de religie la Liceul “Mihai Eminescu” din localitate.

Cu sănătatea șubredă, cu “un trup firav și bolnăvicios”, se străduia să facă față unui regim de muncă în care “pentru conducerea lagărului nu era niciodată de ajuns” iar pentru cei condamnați peste puterile lor omenești. “Deviza administrației era să scoată cât mai mult chiar și cu prețul jertfei supreme; scopul era, fără îndoială, exterminarea”. Lipsa apei potabile și folosirea apei din șanțuri, rigole, din bălți sau din fântâni improvizate au dat naștere la multa îmbolnăviri de febră tifoidă, sodate cu multe victime în cazul în care cei bolnavi nu ajungeau în timp util la Spitalul din Constanța, unde puteau fi întâlniți medici și surori de un înalt umanism. Într-o asemenea situație, de un Crăciun, li s-au dat, pe ascuns, deținuților bolnavi “bunătăți de se acordă cu acest prilej celor care sărbătoresc Nașterea Domnului” și bucuria pentru ei “a fost desigur imensă”.

Rămași în viață, preotul Gavril Bălan și fostul deținut Tiberiu Andrei Crișan se reîntâlnesc, după eliberare, la Baia Mare. Primul și-a continuat activitatea ca preot greco-catolic și om de cultură cu pasiuni mărturisite și dovedite, iar cel de al doilea urmează cursurile Facultății de Filologie de la Institutul de trei ani din Baia Mare și devine profesor.

S-au întâlnit mereu ca doi prieteni ce s-au legat sufletește unul de altul în vremuri grele, nu pentru a rememora un trecut, ci pentru a găsi punți de legătură cu ceea ce trebuia să fie viața fiecăruia: creștină și pilduitoare. Părintele Gavril Bălan “a continuat să fie un bun preot, un bun creștin, un sfătuitoare și tămăduitor de suflete. Avea preocupări intelectuale”. A trăit până la moarte (1973) în mijlocul rudelor.

VIII

“Peste tot fețe sumbre de robi ... și totuși tinerețea, speranța, credința înving”⁴²

Într-o altă parte a țării, la 17 aprilie 1952, în Joia Patimilor, Tribunalul Militar de la Sibiu a judecat până la miezul nopții și a condamnat la ani mulți și grei de închisoare șase preoți greco-catolici și o călugăriță. Erau din locuri diferite, dar aveau aceeași vină: “rezistență în fața presiunilor – spune unul din

⁴² După relatările preotului Valeriu Stoian de la Mediaș.

condamnați, preotul Valeriu Stoian – de a ne abjura credința noastră catolică și a ne încadra în Biserica Ortodoxă”, ceea ce însemna, în termenii Codului penal “instigare publică”. Ea a adus șapte ani condamnare protopopului Victor Aron de la Sibiu, șase ani protopopului Teodor Sărmășan de la Dumbrăveni, câte cinci ani protopopului Teodor Radu de la Sebeș (jud. Alba) și preotului profesor Filip Pop de la Blaj și patru ani preoților Pompei Onișor de la Sibiu, Valeriu Stoian de la Mediaș și surorii Maria Marcoș de la Dumbrăveni.

Condamnărilor se făceau cu multă ușurință, închisorile răspândite pe întreg cuprinsul țării erau multe și ele, iar Canalul Dunărea – Marea Neagră, conceput spre a fi grovarul dușmanilor comunismului ateu, și-a ridicat mereu coloniile, spre a înghiți hain vieți omenești la fiecare pas și în fiecare clipă. Unul din ei, preotul Valeriu Stanciu, înzestrat cu darul povestirii, ne descrie viața tristă și demnă, petrecută de el și de toți cei ce erau cu el, în două din lagărele de muncă, dar și de exterminare, de la Canal: coloniile “Peninsula” și “Coasta Galeș”.

Ajuns în cea dintâi, a fost repartizat într-o brigadă formată din circa 80-100 de preoți de diferite confesiuni, majoritatea greco-catolici și romano-catolici, apoi ortodocși și neoprotetanti. Era cunoscută sub numele de “Brigada F₂”. Atmosfera în interiorul ei, dată de oamenii ce o formau, era “plăcută”, în timp ce regimul impus tuturor era “foarte greu, mâncarea foarte slabă, munca foarte grea, mai ales pentru cei neobișnuiți cu munca fizică”. Meniul zilnic era același, 750 g pâine la zi, puțin terci dimineața, o ciorbă din foi de ceapă sau de zarzavat “peste care sclipesc câteva picături de ulei”, la prânz, și seara, 20 g de marmeladă sau arpacaș.

Totul era calculat în grame ce puteau să însemne o supraviețuire doar dacă munca istovitoare și condițiile în general de viață nu o secerau fără nici o milă. Disciplina era foarte severă. Conversații se puteau face doar pe probleme de muncă. Cele religioase, rugăciunile individuale sau în grup, erau interzise. Legături cu alți deținuți, din alte brigăzi, gesturi, mișcări ce puteau fi interpretate ca având scop subversiv, pedepsite. “Peste tot fețe sumbre de robi care își poartă obida cu resemnare creștinească și cu speranța unei eliberări mai apropiate sau mai îndepărtate, după cum făceai parte din categoria celor optimiști sau defetiști”.

Condițiile naturale nu aveau nici ele darul de a îmbunătăți viața condamnaților. Vara erau obligați să se lupte cu caldurile caniculare din Dobrogea, iar iarna cu frigul și viscolul care pătrundeau pe sub cercevelele de la geamuri, le înghețau patul și pe ei. Toată căldura ce o mai aveau era în sufletul lor, venită din credința în Dumnezeu, în care și-au pus toată nădejdea.

În colonia “Coasta Galeș” condițiile de viață erau și mai grele. De sus apa “cernea mereu”. O toamnă întregă a plouat și totuși oamenii “sufereau cumplit de sete”, căci apa însemna doar nămol. Pentru băut nu putea fi folosită. Munca se intensifica mereu. Lucrau și în schimburi de noapte, în schimburi consecutive

chiar. Epuizarea fizică era fără margini. Moralul deținuților foarte scăzut și el. Așa a fost toată iarna anilor '52-'53. Primăvara a însemnat o nouă trezire la viață, semn că "Tineretea, speranța, credința înving".

Un eveniment petrecut la mijlocul verii, în iulie 1953, parcă a schimbat totul. A fost anunțată încetarea muncii la Canal. "Escavatoarele tac, lopețile se strâng, oamenii jubilează, cântă, nu-i mai poate opri nimeni. Preoții se roagă, laudă pe Dumnezeu în cântări și psalmi. Un mare capitol se încheie". Acea schimbare a fost legată de sfârșitul "marelui dictator". Era vorba de moartea lui Stalin după care lumea credea că va "începe o viață nouă. Niciodată moartea cuiva nu a adus atâta bucurie". Bucurie era în întreaga țară. Speranțele de schimbare, pretutindeni. Aici, la Canal poate mai mult ca oriunde, căci părea a se opri o moară a morții.

Eliberarea era însă pentru cei condamnați încă foarte departe. Sunt readuși la Poarta Albă, pe care au părăsit-o în urmă cu doi ani. Regimul e de refacere, dar și de detenție. "Mâncarea mai bună, pachet de acasă și muncă voluntară, dar libertatea / era încă / în vânt. Se mergea în coloană și pe jos câte 20 de km. și se lucra la rigole, la drumuri, vara la Gostat la munci agricole. Viața continua să fie aspră, condițiile inumane. Credința și speranța îi întăreau totuși, căci socoteau că numărătoarea inversă pentru ei a început. În octombrie 1955 a venit și ziua eliberării lor, în urma unui decret de amnistiere (Legea nr. 421 din septembrie 1955). "Am întinerit - spune părintele Valeriu Stoian la aflarea acestei vești - mergem acasă".

Așa a și fost. Pe peronul gării din Mediaș l-au întâmpinat cei cinci copii ai săi, dar fără mama lor. Sufletul îi era în cer de puțină vreme, iar trupul chinuit de boală, de vitregia vremurilor și de răutățile lor, era așezat într-un mormânt al tăcerii de mai puțin de un an. "Cu un ochi m-am bucurat și cu celălalt am plâns" - spune părintele Valeriu Stoian - pus în fața unei realități cu două fețe: de bucurie că este liber să-și poată îmbrățișa copiii, de tristețe, căci a pierdut, fără a le mai putea recâștiga vreodată, iubirea și sprijinul omului legat de el prin taina căsătoriei.

Viața nu e ușoară oricum, de unul singur e însă și mai grea, căci nimic nu se împarte. Greutățile se adună și ele și se cer depășite printr-o singură forță, neajutată de nimeni și de nimic. Condiția de fost deținut îi însoțește ca o umbră omenească pe fiecare dintre ei. Așa a fost și în cazul părintelui Valeriu Stoian. Și înainte de a fi condamnat, în anii 1948-1952, a trebuit să facă altceva decât a învăța. Acum s-a întâmplat la fel. Munca nu l-a speriat însă, nici desește preavize de concediere. A ajuns de mult vârsta pensionării și anul revoluției. E în drum spre al nouălea deceniu de viață și se "ocupă de toate problemele familiare neglijate /cândva/: înmormântarea părinților, căsătoria copiilor precum și pastorația credincioșilor rămași fideli Bisericii noastre".

Avem în fața noastră minunea ce poate să o săvârșească doar credința în Dumnezeu, propovăduită neîncetat și trăirile creștine, practicate în fiecare clipă a vieții.

IX

“O vară și o iarnă am mâncat în picioare, cu gamela în mână, sub castanii penitenciarului”⁴³

Credința n-au mărturisit-o cu curaj numai bărbații; în închisorile comuniste, chiar în infernul de la Canal, au fost aruncați fără milă, deopotrivă, bărbați și femei, când își mărturiseau crezul lor.

O supraviețuitoare din părțile Târnavei Mari, de la Dumbrăveni, ce-și petrecuse câțiva ani la un penitenciar din șirul celor multe, fără de sfârșit, de pe malul Dunării și al Mării Negre, la Mislea (jud. Tulcea), pe nume Maria Marcoș, condamnată odată cu părintele Valeriu Stoian, se consideră, ceea ce și era, una din mulțimile celor care au fost, în 1948 și mai târziu, prin exemplul lor, “trup și suflet la datoria sfântă față de neam și credința în Biserica Română Unită”, suportând toate rigourile impuse de regimul comunist.

A fost judecată și condamnată în 1952, împreună cu un grup de șase preoți greco-catolici, amintiți de părintele Valeriu Stoian. După condamnare, a fost dusă la penitenciarul de la Mislea. Numărul femeilor condamnate și trimise la Canal era mare, iar spațiul de la Mislea devenise neîncăpător. Vreme de trei ani a lucrat aici “la reconstrucția penitenciarului, ridicând hale, ateliere, magazii, sufragerie, canale, conducte de apă și closete”.

Condițiile erau aspre și grele. Dormeau câte două persoane pe un pat sau trei pe două paturi. Au stat fără pături și fără lenjerie. “O vară și o iarnă – ne mărturisește ea – am mâncat în picioare, cu gamela în mână, sub castanii penitenciarului”.

Prin munca lor, au transformat penitenciarul într-un atelier de confecții și covoare. Continuau să lucreze în condiții improprii. Se făcea totul “sub cerul liber și cu apă rece, afară, de vopsit. Norma fiind mare, mizeria grea, foamea și frigul mereu ne doborau, fără a primi medicamentele strict necesare. Trecând peste tot greul, unele am rezistat, dar pentru multe dintre noi acesteau au constituit ultimele zile din viața lor”.

⁴³ După relatările sorei Maria Marcos de la Dumbrăveni (2 februarie 1991).

Canalul Dunărea - Marea Neagră avea să fie, pentru o vreme, un imens infern, spre care penitenciarele de pe cuprinsul întregii țări revărsau vieți omenești nevinovate, condamnate însă multe spre a fi înghițite de pământul dintre cele două Ape.

Și Marea și Dunărea erau hotare naturale între noi și o parte din vecinii noștri, iar nisipurile uneia și delta alteia, daruri Dumnezeiești prin frumusețea lor, o prelungire a Majestății Carpatine.

Oamenilor de toate vârstele și de toate profesiile, bărbați și femei, le-a fost dat să cunoască însă o altă față a acestora. Nu datorită valurilor mistuitoare de vieți, în unele împrejurări în care omul nu ține seama de puterea lor, nici desigurului trestiiilor, sau locurilor mlăștinoase, ci răutății vinovate a celor ce și-au asumat puterea și au transformat spațiul dintre Mare și Dunăre într-un Infern.

Cei care au învins, totuși, puterea lumească, prin credința în puterea Cerului, au păstrat - și mai păstrează dacă sunt încă printre noi - în mintea și inimile lor, dureroase amintiri, iar cei rămași acolo așteaptă din partea celor vii nu răzbunarea, ci o lacrimă din care să se înalțe templul iubirii între oameni.

X

“Paralizat și totuși judecat”⁴⁴

Stările de tensiune, de nesiguranță, apoi de detenție până la judecată, cu amenințări, bătăi și schingiuiiri, au provocat numeroase drame. Unele instanțe de judecată n-au găsit de cuviință să se oprească nici în fața inculpaților aduși din patul suferinței lor, paralizați.

Preotul Ioan Oțoiu, mai mult bătrân decât tânăr (n. în 1899), a fost arestat mai întâi în 1949 pentru câteva săptămâni, apoi în noiembrie 1949 pentru câteva săptămâni, apoi în noiembrie 1958 pentru ca la câteva luni (11 iulie 1959) să “paralizeze în urma cercetărilor prin schingiuiiri și bătăi la securitatea din Deva”. În această stare a fost judecat la 23 septembrie 1959, condamnat la 10 luni închisoare (cât avea executat în momentul judecării), șase luni interdicție corecțională și confiscarea întregii averi.

După eliberare, “a mai trăit, paralizat, în satul Cetea, județul Alba, până la 19 iunie 1961, când a decedat”. Era satul copilăriei sale și locul primei lui pastorații.

⁴⁴ După datele personale ale preotului Ioan Oțoiu și sentința de condamnare din 23 septembrie 1959; comunicate de fiul acestuia, pr. ing. Alexiu-Liviu Oțoiu.

Cu ce a greșit în fața puterii politice preotul Ioan Oțoiu? În primul rând, pentru că nu a voit să treacă la ortodoxism și pentru că – se spune în sentința dată în 1959 – “începând din anul 1949 a activat în rezistența subversivă greco-catolică, în care sens era în legătură cu vicarul clandestin al Diocezei clandestine greco-catolice din Blaj, în persoana numitului Crișan Simion, de la care periodic primea misiuni în legătură cu activitatea lor clandestină. Inculpatul a ținut mai multe adunări la domiciliul său, cu o serie de elemente bătrâne și credule la care le-a speculat necunoașterea și a instigat a opune rezistență în sensul de a nu trece de la cultul greco-catolic la cel ortodox. A ținut mai multe slujbe clandestine, activitate pentru care a fost finanțat materialicește de către vicarul clandestin Crișan Simion și de fostul canonic greco-catolic, Folea Augustin (condamnat) și el!”.

Erau toate delictе considerate, potrivit codului penal comunist, “crimă de uneltire contra ordinii sociale” (art. 209). Starea sănătății inculpatului a determinat, probabil, completul de judecată să schimbe încadrarea într-un alt articol (292), ce avea în vedere “delictul de uneltire contra ordinii sociale” și să-i acorde “circumstanțe atenuante”. Era bolnav “netransportabile la primul termen de judecată când au fost judecați ceilalți coinculpați din dosar”. Era bolnav și în ziua judecării și condamnării, deși se spune în sentință că “la termenul de astăzi fiind în stare de judecată se dispune reconexarea dosrului și se trece la judecarea în fond”.

Era bolnav, paralizat și în ziua evacuării din propria sa casă, în iulie 1960, pentru face loc sediului gospodăriei agricole Cetea. Moare un an mai târziu (19 iunie 1961), iar soția sa după alți patru ani. Au rămas în urma lor șase copii ce-au suferit și ei, fiind obligați, pentru a ajunge la facultate, să treacă mai întâi prin școli profesionale și cursuri liceale serale. A fost calea urmată de toți copiii familiilor condamnaților penal sau prin simpla lor stare socială și origine, au fost considerați ostili noului regim sau chiar dușmani ai acestuia. Împotrivirile și consecințele au fost aceleași, indiferent de spațiul geografic în care aveau loc.

XI

“În Valea Jiului, la Uricani și în împrejurimi”⁴⁵

Orașul de azi Uricani, înglobat Petroșaniului, avea, în 1948, două biserici greco-catolice, în cele două cartiere ale comunei de atunci, Mailat și Brazi, precum și mulți credincioși uniți (cca. 1450). Paroh era Lucian Bociot, născut în Vale, cum se spunea în mod obișnuit celor din partea locului și format,

⁴⁵ După relatările lui Gh. Petru Făgaș din Uricani, fiul crâșnicului Gheorghe Făgaș, din aceeași localitate (28 februarie 1991).

ca preot, la Blaj. Crâsnic al Bisericii din Mailat era, încă din 1926, Gheorghe Făgaș (1899-1986). Despre amândoi, despre evenimentele din 1948 și anii ce au urmat, povestește fiul celui din urmă, Făgaș Petru, martor al celor petrecute atunci.

Preotului Lucian Bociot i se ceruse în 1948 să treacă la ortodoxie. “A declarat că preferă martirajul, dar nu-și părăsește credința”. O vreme nu i-a putut “clinti nimeni hotărârea”. A fost chemat la Siguranța, amenințat și reținut de fiecare dată “mai mult sau mai puțin timp”. Prin intermediul soției lui Petru Groza, s-au făcut intervenții la mama preotului, pentru a-l convinge să treacă la ortodoxie. I s-au făcut și promisiuni că va primi o catedră ca profesor la școala medie din localitate. Preotul Lucian Bociot, în cele din urmă, va și trece, va deveni și profesor, pentru șase luni, după care a fost dat afară. Între timp, Uricani a devenit o localitate cu circa 16.000 locuitori, plină de “moldoveni staabiliți aici” și acum, prin ei, în 1991, “este preponderent ortodox. Cu toate acestea până în 1965 serviciul religios s-a făcut aproape în exclusivitate greco-catolic. Apoi, în 1967, crâsnicul Gheorghe Fagoși și-a dat demisia, cantorul și curatorul au murit, preotul Lucian Bociot s-a îmbolnăvit, a ieșit la pensie, apoi a decedat și el, așa că abia după 1975 s-a instaurat definitiv ortodoxia la Uricani”. Nu sunt lăsați în biserică lor de preotul ortodox Petru Crețu și “nici măcar în cimitir pentru cuvenitele slujbe închinare morților noștri. Sfânta Liturghie greco-catolică se celebrează acasă la mine - scria în februarie 1991 fiul crâsnicului Gheorghe Făgaș - în ultima duminică a fiecărei luni de către preotul Puni Emil de la Deva”.

În casa părintească făcea slujbe, și în anii clandestinității, preotul călugăr Vasile Cristea, fost preot la uricani în anii 1941-1942. Făcea același lucru și preotul din Bărbătenii de Sus, Otel Viorel. Fusese și el preot greco-catolic, trecut la ortodoxie, dar “funcționa oficial ca preot ortodox, iar în clandestinitate (catacombe) ca preot greco-catolic”. A fost lăsat în parohie de socrul său, preotul Ioan Butnariu, în locul lui, după ce, la îndemnul credincioșilor săi a semnat trecerea la ortodoxie, “dar slujbă n-a mai făcut... A plecat să moară departe de biserică și enoriașii săi”.

Înainte de a semna, “și-a adunat credincioșii și comitetul și plângând i-a întrebat ce să facă, căci el este bătrân și bolnav și nu poate rezista torturilor, la care enoriașii i-au răspuns: semnează părinte, nu te expune, căci mai târziu vom vedea noi ce facem”.

Exemplele citate ne dovedesc că retezistența preoților greco-catolici s-a manifestat în diverse forme și ea a avut loc și atunci când formal lucrurile păreau a fi altfel. Ei semnează trecerea, dar rămân legați sufletește de vechea lor credință, o mărturisesc, o practică, se expun. Sunt solidari cu ei enoriașii de

rând, comitetul parohial. Crâsnicul Gheorghe Făgaș a fost gata să suporte rigorile beciului Siguranței în 1948 și să-și transforme casa în loc de rugăciune, în anii ce au urmat, iar preotul Lucian Bociot și-a condiționat trecerea la ortodoxie, de eliberarea crâsnicului său. A petrecut trei săptămâni într-o pivniță umedă și mlăștinoasă, unde, printr-o altă solidaritate, venită de data aceasta din partea unui securist (devenit mai târziu miner), Gheorghe Heț, i se introducea seară de seară și i se lua dimineața înapoi, o scândură, ce era așezată pe un nămol ajuns până la gleznelor picioarelor, spre a putea fi ferit de o îmbolnăvire, altfel sigură.

XI

“Pleacă acasă, dar să treci la ortodoxie”⁴⁶

Dacă unirea politică din 1918 a trecut prin fața Altarelor și a Catedrelor, unirea religioasă din 1948 a trecut prin fața oamenilor noii puteri politice și a celor de ordine. Este în primul rând opera lor.

Primăriile, posturile de jandarmi, sediile siguranței au fost locurile în care s-au desfășurat de cele mai multe ori confruntările preoților greco-catolici pe tema trecerii lor la ortodoxie. Un “dialog” al forței, împotriva voinței, condus de semianalfabeți (în cel mai bun caz), rămași civili sau îmbrăcați în haine polițienești și investiți cu depline puteri spre a amenința și chiar a pedepsi preotul ce va continua cu îndârjire să-și apere credința.

Oameni fără de Dumnezeu, angajați să slujească o putere politică atee, oameni fără nici o credință religioasă, devin unelte cuvântătoare ce nu se mai tem de nimeni și de nimic. Servesc ortodoxismul, dar nu în calitatea lor de creștini, ci în numele și sub auspiciile puterii politice. Sunt uneltele ei chemate să joace un rol activ și hotărâtor în procesul a ceea ce s-a chemat, impropriu, “reunificarea religioasă din 1948”.

Pivnițele, improprii pentru a trăi în ele vieți omenești au fost transformate în celule de detenție, pentru zile, săptămâni și adeseori luni întregi, vreme în care, sub amenințări, șantaj și torturi, o parte din preoții uniți, cu probleme familiale, au fost obligați să cedeze, să semneze trecerea la ortodoxie.

⁴⁶ Declarația preotului Gheorghe Man, fost paroh greco-catolic în comuna Rachiș, protopopiatul Aiudului în legătură cu trecerea sa la Biserica Ortodoxă în 1948 (1990).

Preotul Gheorghe Man, din parohia greco-catolică Rachiș, din protopopiatul Aiudului, este unul din cei care a fost silit să facă trecerea după aproape două săptămâni petrecute în pivnițele Siguranței de la Aiud.

A intrat pe mâinile fostului cofetar Ioan Staicu, devenit șef al Siguranței, “om foarte crud, cu o privire de animal” și cu manifestări întâlnite la mulți din categoria pe care o ilustra. era ajutat în toate de un subaltern, pe nume Fagarasi. Cum nu prea aveau la îndemână, nici unul, nici altul, decât forța palmei și tăria injuriilor, fac apel la ele. Nu țin seama de numărul și locul unde erau aplicate și nici cui îi erau adresate înjurăturile.

Era învinuit că n-a trecut la ortodoxie, că a “instigat oamenii să nu accepte ortodoxia”. A încercat să-l șantajeze învinuindu-l că ar fi fost legionar, el ca și oamenii satului, ca toți preoții greco-catolici, împreună cu “vlădicii” lor. erau, desigur, mari neadevăruri, spuse cu tupeul celor ce se credeau atotputernici și legitimați să recurgă la orice mijloace prin care credeau că își pot atinge scopul. L-a arestat și amenințat soția. L-a prevenit apoi că dosarul său număra destule pagini și, mai ales, destule învinuiri pentru ca Tribunalul Militar de la Sibiu – unde amenința că-l va înainta – să-l judece și să-l condamne la 15 ani de închisoare.

Dosarul n-a fost înaintat spre judecată. O intervenție a socrului său pe lângă primul secretar de partid, prieten și fost coleg de muncă la C.F.R., l-a salvat. A fost lăsat liber. “Pleacă acasă, dar treci la ortodocși”, i-a cerut imperativ șeful siguranței, iar primul secretar de partid l-a sfătuit să facă același lucru, căci “altfel nu-i scăpare”. La întoarcerea în sat, și-a găsit lucrurile din casa parohială evacuate în șură din ordinul Episcopiei ortodoxe de la Cluj. “Am fost silit să trec la ortodocși datorită celor trei copii mici și a soției, care nu avea nici un serviciu, amenințați să rămânem pe drumuri” – declară preotul Gheorghe Man.

XII

“Nu ne vom despărți de credincioșii noștri”⁴⁷

Lunile de toamnă ale anului 1948 aveau să însemne vremi de frământări sufletești pentru spiritualitatea românilor uniți din toate satele și orașele transilvănene. Preoții au fost, în primul rând, puși la grea încercare, căci

⁴⁷ Trecerea la Biserica Ortodoxă în 1948, povestită de preotul Grigore Dqș din comuna Bârsana (jud. Maramureș) - (17 noiembrie 1990).

destinul lor și al familiei lor, destinul pământean, era determinat de atitudinea ce o vor lua în problema trecerii la ortodoxism. Era o problemă de conștiință și de viață, de aceea dramatismul nu putea fi evitat în nici un fel. Avea două laturi distincte, opuse, se impuneau două alternative. Puse pe talerele balanței, trăgeau fiecare potrivit greutății lor, pornind de la raportul existent între conștiință și posibilitățile spirituale și materiale de înfrângere a consecințelor, inevitabile și într-un caz, și în celălalt. Păstrarea vechii credințe însemna privațiuni fără limite, previzibile și imprevizibile. Trecerea la ortodoxism asigura viața materială, nu însă și liniștea sufletească. Dacă nu era un război cu puterea politică, putea fi unul intern, cu sine însuși, o tragedie oricum.

Așa au stat lucrurile și cu preotul Grigore Dâncuș de la Strâmtura Maramureșului. Slujea acolo ca preot greco-catolic de câțiva ani buni. Acolo l-au găsit evenimentele dein 1048, dar l-au prins la Sighet. Era la început de octombrie. Se afla în oraș împreună cu soția. Oprit din drum de doi putători de cuvânt ai partidului, a fost rugat să-i urmeze. Nu s-a împotrivit; nici nu putea. A ajuns la sediul partidului, iar de aici au fost îndrumați în altă parte. Era o sală mare, plină de laici și clerici uniți. Trei medici, preotul greco-catolic Andrei Coman din Vișeu de Jos, un curator al Parohiei Ortodoxe din Sighet și încă vreo trei persoane.

Unul din cei de la prezidiu a expus succint situația politică a țării și problemele cu care se confruntă ea, cerând celor prezenți “să înțeleagă chemarea ceasului de față și să treacă la Biserica Ortodoxă”. Li s-a mai spus că ‘aceasta o cer marile interese de stat’. În consecință au fost invitați să-și dea adeziunea prin semnarea unei liste, unde erau trecuți toți preoții greco-catolici din zonă.

Atunci a început tragedia preoților greco-catolici din Sighet și împrejurimile acestuia, a lor și a credincioșilor, mulți și unii și alții, căci Maramureșul istoric, întreg Maramureșul a fost catolic, și o bună parte din el, încă dinainte de vremurile lui Teofil. Acum erau aproape cu toții greco-catolici. Dar tot acum a început și desunirea. Pe preotul Grigore Dâncuș - ca și pe alții, pe cei mai mulți, acasă, îl “așteptau cei cinci copii de vârstă sub opt ani. Ni s-a dat - își amintește părintele Grigore - un timp de gândire - consfătuire. Frământările sufletești sunt greu de descris. Ziceam: suntem preoți greco-catolici, dar și români, cum am învățat la Blaj. În situația dată, în care strană ne vom putea împlini mai bine aceste obligații? Eram convinși că Biserica Greco-Catolică dispăre și odată cu ea vor dispărea și clericii cari nu vor semna trecerea. Motive se vor găsi, cum de fapt s-a și întâmplat. Concluzia. Nu ne despărțim de credincioșii noștri cu care, împreună, ne vom mângâia, apăra și ajuta pe valurile

puhoiului în care ne-a aruncat stalinismul anticrist. În aceste împrejurări, cu inima zdrobită, dar nu fără nădejde, am iscălit trecerea la ortodoxie”.

Preoții greco-catolici trecuți la ortodoxie au trăit cu sentimentul că nu au plecat “de acasă” și o bună parte din ei, din cei plecați, nu s-au simțit la locul lor, acolo unde au ajuns.

XIII

“Toată viața s-a căit că a făcut un gest cu care, în conștiință, nu a fost niciodată de acord”⁴⁸

Coriolan Coza, paroh în satul său natal, în Pribilești (jud. Maramureș), lăsat aici de tatăl său, Ioan Coza, în 1934 când a devenit protopop, rămâne ca preot al satului și după 1948, până la anii pensionării.

A trecut cu greu la ortodoxie, apăsător de greutatea pe care le avea și de altele pe care le întredesea. Una din cele două fiice era grav bolnavă; a și murit în 1953. Casă proprie și avere nu aveau. Locuiau în casa parohială a satului. Soția l-a îndemnat să facă pasul cerut spre a putea rămâne acolo. A ascultat-o, dar împăcat cu fapta sa n-a fost toată viața. A regretat, s-a căit și spre sfârșitul vieții, “a făcut o revenire la religia în care s-a botezat și sfințit ca preot, adică la Biserica Greco-Catolică”.

Este o mărturisire pe care a făcut-o fiicei lui, Doina Coza, canonicul romano-catolic de la Baia Mare, Szönyi, în preziua morții tatălui ei, la 13 august 1984. Venise la acest canonic, pentru a-l ruga să facă o Liturghie. La Biserica Romano-Catolică din localitate veneau mereu și tatăl, și fiica. Aici era locul lor de spovadă și tot aici a avut loc și actul revenirii protopopului Coriolan Coza.

⁴⁸ Împrejurările în care preotul Coriolan Coza din comuna Pribilești (jud. Maramureș) a trecut la ortodoxie, povestite de fiica acestuia, Doina Cora (Baia Mare, 16 februarie 1991).

XIV

“Dau această semnătură pe hârtie, dar Dumnezeu mi-e martor, nu de bună voie, ci forțat. Eu tot așa am să-L slujesc pe Bunul Dumnezeu ca și înainte, ținându-mă cu strictete de religia mea greco-catolică”⁴⁹

Așa s-a întâmplat și cu preotul Ioan Feldiorean din Mihăceni, județul Turda. A trecut la Biserica Ortodoxă, dar nu și-a găsit nici liniștea, nici locul. Avea și el trei copii, din care unul era bolnav. El însuși și soția de asemenea aveau probleme cu sănătatea. A fost chemat la Primăria Comunei de oamenii puterii, veniți de la centru. I s-a cerut, sub amenințări, să semneze trecerea la ortodoxie. A refuzat. I s-a lăsat timp de gândire o zi. Răspunsul a fost același: “Nu trec. Eu sunt păstorul și trebuie să fiu unde-mi este turma”. A mai primit o zi. S-a consultat cu oamenii din sat, cu comitetul bisericesc. Erau hotărâți să-l spijine și să nu treacă nici unii. Așa a fost până într-o altă zi. Chemat din nou la Primărie, i se așterne în față semnăturile oamenilor din comitetul parohial și a credincioșilor săi, în marea lor majoritate. Semnează și el. Gândul îi era în altă parte – și acolo a rămas toată viața lui de preot activ ce a urmat. Jurase atunci că va rămâne ceea ce a fost, chiar dacă mâna lui dreaptă îi va scrie numele pe o hotărâre nedreaptă. N-o luase de bună voie și nici pentru totdeauna. După pensionare “a făcut revenirea – ne spune fiica lui, Aurora Curscu - și a murit în credința sa greco-catolică”.

Era o nouă confirmare a unui lucru dovedit mereu. Când credința e dreaptă și este puternică, iar conștiința se ridică atunci pe aceeași treaptă și înving amândouă. Învinge adevărul, de fapt. Cu greu uneori, iar oamenilor, ce cunosc măsura timpului, li se poate părea a fi și tardiv. Nu însă și pentru Dumnezeu. El așteaptă îndreptarea răului cu o răbdare fără margini și cântărește totul potrivit adevărului dumnezeiesc, care poate fi sau nu cel presupus de oameni.

⁴⁹ După relatările lui Aurora Curscu, fiica preotului Ioan Feldiorean, din Mihăceni (jud. Turda), în legătură cu împrejurările în care tatăl său a trecut la Biserica Ortodoxă în 1948 (Turda, ianuarie 1991).

XV

“Sunt ferm convins că fără ajutorul lui Dumnezeu nu mi-aș fi putut duce Crucea; Îl simțeam pretutindenea: în singurătate, în rușăciune, în durere, chin și muncă epuizantă, condiții subumane; m-a ocrotit mereu”⁵⁰

Este mărturisirea cu care își încheie părintele Teodor Miclea amintirile din viața petrecută în închisorile comuniste.

Drumul spre comunizarea țării l-a găsit ca preot greco-catolic în satul soției, Coroiu de Mureș, venit aici după eliberarea Transilvaniei. Harul preoției l-a primit tot atunci. Era al doilea preot dintr-o familie de țărani cu stare mijlocie și opt copii, din părțile Sălajului, din Racova.

La Coroiu era și când s-a dezlănțuit prigoana împotriva Bisericii unite, în 1948, și tot de aici a fost ridicat “în miez de noapte” peste doi ani. De atunci a început lunga noapte petrecută în celule Siguranței, în coloniile de muncă de la Canal, după gratiile închisorii de la Gherla, în galeriile minelor de plumb de la Cavnic (Baia Mare). De nici un mijloc de pedeapsă și exterminare n-a fost lipsit. Din toate, oricât de nesfârșite i-au părut atunci, oricâte greutăți l-au încercat în viață, a ieșit, în cele din urmă, la lumina zilei, a trăit căderea comunismului, trăiește noile speranțe.

Atunci și acolo, ne spune părintele Teodor Miclea, a înțeles rolul suferinței și că “pacea și buna viețuire între oameni vine numai prin El”. Adică prin Dumnezeu, care a spus: “Fără Mine nu veți face nimic”. În același timp a trăit și trăiește și acum – cu convingerea că numai urmând calea arătată de Dumnezeu prin întreaga învățătură creștină și respectând “obligați asumată de a-L servi pe Cristos și Biserica Sa și de a-I fi credincioși până la moarte”, a putut să-și ducă viața așa cum a fost.

Aici, în încrederea fără margini în Dumnezeu, în puterea de a apăra și ocroti pe cei care și-au încredințat întreaga lor viață Lui și Bisericii Sale, credem că tebuie căutat izvorul tăriei de a suporta orice supliciu; în taina preoției și în jurământul făcut la primirea acesteia, de a nu trăda Biserica cu tot ceea ce înseamnă ea, cu adevărurile sale de credință, găsim puterea lor de a merge până la moarte. Biserica, prin episcopii și preoții săi, a avut vocația martirajului. Au primit sentințele care îi privau de libertate și-i duceau spre moarte adeseori – cu sentimentul datoriei împlinite.

⁵⁰ Preot Teodor Miclea (Călan, str. Bradului nr. 9, jud. Hunedoara). Memoriu, mss. 14 p. Cf. și Idem. “Nu mi-am trădat preoția”. Memoriu, 15, p. 56-65.

Jurământul făcut lui Dumnezeu, de a-l servi în orice împrejurare până la moarte, era Jurământul lui Hipocrate rostit de fiecare medic, era Jurământul soldatului de a merge la luptă pentru apărarea țării cu prețul vieții sale; era o problemă de conștiință și de datorie, chiar de onoare.

Mulțumeau lui Dumnezeu, asemeni vechilor creștini, că-i învrednicise să fie mărturisitorii Lui în vremuri de prigonire a Bisericii Sale și că le-a oferit bucuria de a-și da, de li se va cere, chiar viața. Moartea nu era pentru ei un sfârșit așteptat pentru încheierea durerilor, ci un mijloc de apărare a cauzei creștinismului, al cărui creator era Cristos, iar mărturisitor Biserica, întemeiată și lăsată spre a fi condusă de Petru și toți urmașii săi, pontifii Romei.

Preoții parohiilor sătești netrecuți la ortodoxie, rămași fără parohii din octombrie-decembrie 1948, ca și preoții de la orașe, trec în ilegalitate, continuând să-și îndeplinească obligațiile cum vor putea, în casele lor sau ale credincioșilor, în catacombe, urmăriți de organele Siguranței, apărați de credincioși și trădați, uneori, de uneltele noii puteri.

Așa s-a întâmplat și cu părintele Teodor Miclea, care-și transformase casa în "catacomba" creștinilor din satul său, rămași greco-catolici. Urmărit pentru activitățile sale considerate nelegale, "ca săvârșirea Sf. Liturghii, mai la început cu credincioși numeroși, deplasări secrete pentru a satisface necesitățile sufletești ale celor care nu și-au negat credința mărturisită în botez", a fost arestat și dus, mai întâi, în arestul Siguranței din Târgu-Mureș. Are privilegiul de a fi adus în fața unui anchetator ce i "s-a părut amabil". Amabil până la un timp. Îi cere să semneze trecerea la ortodoxie, să rămână preot ortodox, lucru ce-i deschidea toate perspectivele și-l ferea de orice neplăcere. "Nu veți avea de suferit nimic din partea nimănui".

Răspunsul preotului Teodor Miclea, asemeni unui mare număr de preoți uniți, a fost negativ. "Domnule anchetator, din primul moment vă afirm hotărât că nu am urmărit fericirea pământească niciodată și că m-am legat prin jurământ să servesc pe Acela care mi-a dat harul preoției, până la sfârșitul vieții și nu voi accepta nici un compromis. Singurul lucru pe care-l puteți face este să-mi luați viața și bunurile pământești, dar niciodată sufletul pe care mi l-a dat Creatorul și pentru care voi da seamă numai Lui".

Propunerea și răspunsul s-au repetat în fiecare noapte, vreme de cinci luni. Bunăvoința de la început s-a transformat mai întâi într-un "regim foarte sever de celulă", apoi în unul de exterminare. A fost aruncat într-o celulă sin exteriorul clădirii, "fără acoperiș, doar cerul liber și frigul iernii", în lunile de toamnă și iarnă ale anilor 1950-1951 (din octombrie până în aprilie). "Într-una din aceste nopți, am leșinat, epuizat de foame și frig. Am

avut puterea să bat în ușă. Soldatul de gardă a anunțat pe anchetator, care, sosind, m-a luat și condus la celula unde fusesem înainte”.

La sfârșitul lunii martie, dosarul de anchetă al preotului Teodor Miclea a fost încheiat, iar el transferat la penitenciarul din Cluj. A urmat judecata în Vinerea Patimilor (1951). Nu era singur. Făcea parte dintr-un lot masiv (18 inculpați), dintre care 13 preoți greco-catolici, mulți cunoscuți ai săi și fiecare din ei, prin sentință, a primit ani grei de închisoare: Iosi Pop, protopop din Târgu-Mureș, 7 ani, Teodor Racovițan, preot și profesor la Târnăveni, Ion Crăciun și Remus Pop, 6 ani fiecare, Ioan șerban, Simion Pop, Teodor Miclea, Ion Roșca, filip Pop, câte cinci ani, Ioan Tătaru și Ioan Păcuraru, cu 3 ani și Ion Aredeteanu, de la Târgu-Mureș, de 80 de ani.

După proce a fost dus, într-un vagon dubă, la Fortul 13 Jilava și de aici, după două săptămâni, mai întâi la Poarta Albă și apoi “dirijat la Peninsula”, o colonie specială destinată deținuților politici, cu o capacitate de 10-15.000 de oameni, organizată “pe brigăzi și bărci, izolate una de alta”. A făcut parte din brigada “H2” - “Brigada popilor”. Număra circa 60 de deținuți, majoritatea preoți. Erau toți cei din lotul său judecați la Cluj și mulți alții, cunoscuți și necunoscuți. “Interiorul bărcilor avea dispuse trei picturi suprapuse, așezate pe cei trei pereți, având ușă în centru. Se dormea pe scândură, cu saltele de paie și o pătură ruptă”.

A lucrat într-o echipă la spart de piatră pentru calea ferată, cu o normă imposibil de realizat: doi metri cubi pe zi. “Era iarnă și frigul, vântul și foamea” le chinuia zilnic trupul slăbit încă din lunile petrecute la închisoare. Cioplirea pietrelor pentru fundație cu un baros pe care îl putea ridica cu greu, descărcarea lor din vagoane - cu mâinile goale, “sângerânde de lovituri și colțurile pietrelor înghețate de gerul iernii”. O viață de ocași sfâșiați și sfârșiți în fiecare. “E greu de descris munca în timpul iernii, care-ți topea ființa prin geruri, dar nu mai puțin cea de vară, în care-ți fierbea corpul, precum și capetele de vită pe care le purtam pe umeri, cu viermi și greu mirositoare, spre cazanele bucătăriilor”.

Așa a fost în zilele de iarnă și vară, până în 1953. atunci a fost transformat la închisoarea din Gherla. O nouă închisoare. Schiombă și obiectul muncii. Din piatră se încercă transformarea sa în lăcătuș. Nu reușește. Ajunge cărauș la atelierul de tâmplărie și apoi, din nou, la viața de ocaș. Era în același an, 1953. A fost mutat la minele de plumb de la Cavnic. În curtea noului lagăr, a primit instrumentele de lucru și primele îndrumări din partea unor tineri ce lucrau și ei în mină. Condițiile de la suprafață erau mai bune decât cele de la “Peninsula”, cele subterane mai grele și mai periculoase.

În fiecare noapte intrau în galerii. Mergeau 2-3 km încolonați și escortați până la ceea ce minierii numeau cerfă, adică ascensor. Cu ajutorul lui, pe rând, câte patru coborau spre inima pământului. Era repartizat la “orizontul 700”. De aici, prin galerii, urcau la punctul de lucru în abataj. Executa “găuri în frontul de lucru”, pe care apoi le armau artificierii civili (mânuitorii explozivelor).

Ceea ce rezulta, minereul, era preluat tot de ei, “rulătorii”, numiți așa după numele dat prestației lor: “Minereul rezultat din împușcături era preluat de noi, rulătorii, care-l căram cu roabele prin galerie până la “rostogol”, unde basculam roabele. Munca era istovitoare. Înghămați la roabe, numai în chiloți, cu apa picurând peste noi ca un duș, într-o căldură sufocantă, fără aer, secătuiți. Nu mai simțeam nici foame, nici sete. după șase ore de lucru efectiv, în aceste condiții, fără a socoti timpul necesar de lucru, eram de nerecunoscut, colorați cu oxizi și murdari cu noroi”.

“Sutul” - timpul de lucru - se încheia dimineața cu drumul de întoarcere prin aceleași locuri umblate la intrare. Se încheia cu o baie și odihnă în timpul zilei. Toți cei chinuiți erau oameni gata de a se dăruii unul pentru altul, “ușurând mult viața de mină, fără răgaz să poți măcar schimba câteva vorbe. În dormitoare se vorbea puțin, deoarece nu ajungea timpul pentru odihnă”. Așa a fost aproape doi ani. O amnistie i-a redus pedeapsa, l-a pus în libertate și, odată cu ea, a primit și un CEC în valoare de 500 lei, prețul muncii sale de miner.

Ajuns acasă, în familie, devine agricultor. Lucrează tot ceea ce se cerea la munca câmpului, până în 1959. Nu era nici aici ușor. Viața satului era în plină schimbare. Cotele impuse depășeau producția obținută. Era instituționalizată o puternică constrângere economică, menită să determine și să conducă la acceptarea colectivismului. Grâul era luat la treierat, de la arie, porumbul și animalele din curte. Când recolta obținută nu ajungea, erau obligați să cumpere din piață, iar când le lipseau banii erau trimiși în judecată și condamnați ca “sabotori”. Drumul spre colectivizare a cuprins nesfârșite drame.

În 1959, părintele Teodor Miclea lasă paântul colectivului din sat și bate la porțile orașelor pentru a-și găsi un loc de muncă. Nici la oraș lucrurile nu stăteau mai bine. Comunizarea schimba peste tot instituțiile și oamenii. Era mereu refuzat. Ajunge, totuși, printr-o mare bunăvoință, salariat al unei Gospodării Agricole de Stat de la Milașul de Câmpie (jud. Mureș), apoi la alte gospodării ale statului, de unde va ieși, în 1979, la pensie.

Se împlineau atunci treizeci de ani de viață purtată pe un drum lipsit de libertate, o vreme, apoi nelipsit de mari privațiuni. A fost viața și drumul preoților români uniți netrecuți la ortodoxie, a fost viața tuturor celor ce au fost considerați dușmani ai puterii comuniste, indiferent de etnia și convingerile lor religioase, obligați să cunoască, deopotrivă, și viața de ocași, și viața de mare umilire. Deceniul șapte, de la jumătatea lui, va însemna, o vreme, o viață mai bună și mai liniștită pentru toată lumea. Se petreceau schimbări în bine, dar nu și reveniri la normalitate în ce privește condiția preoților uniți și recunoașterea Bisericii Greco-Catolice. Schimbări sunt totuși în atitudinea securității și a puterii politice. Cei dintâi pândesc fără să acționeze, iar puterea politică înregistrează cererile ierarhilor români uniți și lasă să se aștearnă peste ele o vinovată tăcere și să continue o stare de fapt potrivnică celei de drept.

ATITUDINI ȘI ACȚIUNI ANTICOMUNISTE ÎN CADRUL UNOR COMUNITĂȚI GRECO-CATOLICE DIN REGIUNEA HUEDINULUI

CORNEL JURJU - FLORIN CIOȘAN

SUMMARY. Attitudes and Activities Against Communism Within Catholic Communities In The Neighbourhood of Huedin.

As the title itself suggests this study deals with a monography of the resistance against communism in the neighbourhood of Huedin in the Catholic communities. This episode of resistance against communism in Romania was the result of the action of three resistance groups: "Capotă-Dejeu", "Șuşman" and the so-called "Cross and Sword" group. Among the most important factors that contributed to the constitution of these three groups are: the affection of this geographical region for the political system abolished by the Romanian Communist Party; the politics of forced nationalization imposed by the new political regime; the illusion of Romania's liberation due to an occidental military action, especially American; the proximity of the Second World War that encouraged some paramilitary actions; the abolishment of the Catholic churches in 1948 which, according to the Catholic majority, amplified dissatisfactions and so on.

From thematic point of view this approach is divided into three important parts: the first part presents this region according to historical and statistical data; the second part deals with the analysis of the reasons that led to the appearance of those three groups of rezistance against communism; the third part contains a brief but consistant presentation of the groups mentioned before.

Relativ restrânsă ca zonă geografică, regiunea Huedinului a marcat câteva "întâlniri" semnificative cu macroistoria spațiului românesc. Un prim moment, relevant din acest punct de vedere, s-a petrecut în antichitatea romană când, la Resculum, Bologna de astăzi, romanii au construit unul dintre castrele provinciei Dacia, pe ale cărui ruine, o mie de ani mai târziu,

Ordinul Ioaniților a ridicat o cetate medievală¹. În perioada medievală, anul 1332, Huedinul poate fi întâlnit într-o primă atestare documentară, în condițiile în care devenise un târg cu anumite funcțiuni economico-administrative². Pe parcursul aceleiași etape istorice, Depresiunea Huedinului a cunoscut o oarecare polarizare toponimică prin apariția altor localități importante între care merită amintite mai ales Mărgăul și Călata³. Ulterior, în perioada premodernă și modernă, la 1784 și 1848-1849, zona Huedinului, avându-și eroii proprii, a fost “acaparată” în valurile răscoalei lui Horea, respectiv ale revoluției române din Ardeal⁴. Traversând cele două războaie mondiale, presărate prin câteva grave incidente interetnice⁵, Huedinul, și în special localitățile care gravitează în jurul său, au dat naștere unui impresionant episod al rezistenței anticomuniste, derulat în primele două decenii postbelice.

Definită printr-un refuz indiscutabil al comunismului, această atitudine contestatară, cu o largă răspândire în zona noastră de referință, s-a sedimentat în trei importante grupuri de rezistență: grupul “Capotă-Dejeu”, grupul “Șușman” și grupul “Cruce și Spadă”. Înainte, însă, de a le expune activitatea într-o reconstituire sumară, credem că ar fi necesară o discretă insinuare asupra mediului social-istoric în care cele trei grupuri au apărut și s-au dezvoltat.

În perioada interbelică, sub aspect administrativ, localitățile regiunii au fost arondate Plasei Huedin⁶, din care, după 1938, s-a desprins Plasa Călata⁷. De precizat că noua graniță, fixată prin dictatul de la Viena din 30 august 1940 a divizat în două părți Depresiunea Huedinului, vechea Plasă Huedin rămânând în zona de ocupație maghiară. În ce privește configurația etnică, și aici avem în vedere numai comunitățile în care s-au format și mișcat grupurile de rezistență, putem considera că au existat majorități românești detașate. Dintr-o populație totală de 12654 locuitori, conform

¹ Aurel Mitrea, *Un mic istoric asupra Huedinului*, în “Freamătul școlii”, anul IV, nr. 5-6, mai-iunie 1938, Cluj, p.281.

² Nicolae Șteiu, *De sufletul Iancului*, p.26-27.

³ *Ibidem*, p.50-51.

⁴ Aurel Mitrea, *op. cit.*, p. 282.

⁵ Nicolae Șteiu, *op. cit.*, p. 95-98, 123-131.

⁶ *Neam, Limbă Maternă*, Religie, în “Recensământu general al Populației României”, din 29 decembrie 1930, publicat de Dr. Sabin Manuilă, tipărit la Monitorul Oficial, Imprimeria Națională, București, 1938, vol.II, p.138.

⁷ *Județul Cluj*, în “Enciclopedia României”, 1938, vol.II, p. 150-151.

recensământului din 1930, la care au contribuit un număr 12 localități rurale, 11934 erau români, iar diferența de 720 era constituită din minorități naționale, în special maghiari și evrei⁸. Populația statornică după religie, din aceleași 12 localități, oferă un raport la fel de dezechilibrat însă în favoarea greco-catolicilor. Din același total de 12654 de locuitori, 10237 erau greco-catolici, iar restul de 2417 erau ortodocși, mozaici, reformați, romano-catolici, bapțiști etc⁹. S-ar mai putea adăuga, că din cele 12 localități aflate în atenția noastră, numai în Călata și Dealul Botei a existat o majoritate ortodoxă, ambele având, însă, o poziție periferică în cadrul rezistenței anticomuniste de pe Vlădeasa¹⁰.

Transferată într-un plan al devenirii istorice concrete, rezistența anticomunistă din Munții Vlădeasa s-a aflat, pe de o parte, într-o relație de sincronie, iar pe de altă parte a fost un efect direct al procesului de stalinizare în care societatea românească a fost angajată involuntar după cel de-al doilea război mondial. Una dintre trăsăturile acestui dramatic derapaj al istoriei naționale, a constat dintr-o adjudecare monopolistă a fenomenului politic românesc în favoarea P.C.R., ca și consecință inevitabilă a suprimării principalelor curente politico-ideologice din România. În spațiul Huedinului, această evoluție dramatică, și deopotrivă artificială, a fost recepționată într-o formă extrem de acută, în condițiile în care gradul de politizare al populației de aici era destul de ridicat¹¹. Acest aspect explică, în opinia noastră, de ce în cazul grupurilor de pe Vlădeasa membrii și simpatizanții P.N.Ț., ai Mișcării Legionare și ai P.N.L. au îndeplinit rolul unui factor determinant. Identitatea politică a gupului “Șuşman”, și aici ne referim la familia Șuşman, este greu de stabilit, însă se poate preciza cu certitudine că această familie a fost profund atașată unor valori politice tipice pentru România interbelică. Teodor Șuşman (senior) a intrat în conștiința moșilor încă din ani ‘20, când a fost primit în audiență de către Regele Ferdinand cu care a discutat problema proprietăților de pe Vlădeasa, revendicate de către satele din zonă¹². Este important să mai spunem că între războaie același Teodor Șuşman,

⁸ Dr.Sabin Manuilă, *op. cit.*, p.138-139.

⁹ *Ibidem*, p. 590.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Interviu cu Teodor Suci, în Arhiva Institutului de Istorie Orală (A.I.I.O.), *caseta nr 88*; interviu cu Ioan Gordan, în A.I.I.O., *caseta nr. 95*; interviu cu Teofil Crețu, în A.I.I.O, *caseta nr. 82*.

¹² *Huedinul*, anul I, nr. 10,11,12, marți 22 decembrie,29 decembrie, (1925), marți 12 ianuarie 1926,p. 1,1-3, 4-5.¹²

îndeplinesc în mai multe rânduri funcția de primar, cu deosebire în vremea guvernărilor liberale¹³. Mult mai clară este identitatea politică a celorlalte două grupuri din regiune. Astfel, grupul “Capotă-Dejeu” a fost unul național-tărănist, atât Iosif Capotă cât și Al. Dejeu fiind membri ai P.N.Ț., în timp ce grupul “Cruce și Spadă”, după cum o sugerează și numele, a fost alcătuit în special din legionari, la care s-au adăugat și exponenți ai altor opțiuni politice. De fapt, această depășire a barierelor ideologice antebelice reprezintă o trăsătură valabilă pentru întregul fenomenul rezistenței anticomuniste din munți, trăsătură apărută pe fundalul unei ostilități anticomuniste generalizate.

Aproape concomitent, frustrărilor de ordin politic li s-au alăturat cele economice, generate de către politica naționalizărilor forțate care, în mod logic, au vizat cu preponderență categoria înstărită a satelor din Depresiunea Huedinului. Acesta este și motivul principal pentru care grupurile aflate în atenția noastră și-au recrutat membrii și “complicii” în special dintr-un astfel de mediu social. Revenind la familia Șuşman, vom observa că aceasta deținea o grădină de câteva hectare, între 400 și 500 de familii de albine, se ocupa cu producerea/comercializarea semifabricatelor din lemn, având, în plus, în localitatea Răchițele, un magazin sătesc bine aprovizionat¹⁴. Pe lângă faptul că era un cunoscut și apreciat medic veterinar, Iosif Capotă avea și o gospodărie prosperă în orașul Huedin, pentru care avem de la Ioan Negru, vizitiul său, următoarea descriere: “O avut o casă frumoasă în Huedin, și o grădină pă măsură, cu pomi de tot felul, o avut și 350 de oi, 3 cai și o vacă”.

Formarea grupurilor de rezistență din regiune, a fost stimulată și de o conjunctură istorică favorizantă, derivată mai cu seamă din perioada scurtă de timp care trecuse de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Pe lângă avantajul simplificării modalităților de procurare a armamentului¹⁵, absolut necesar unei activități paramilitare, proximitatea războiului menținea intactă, în mintea celor care trăiseră experiența frontului de est, amintirea deprimantă a realităților din patria comunismului mondial. Pe deasupra, duritatea vieții de pe front, trebuie să fi făcut mai ușor acceptabile rigorile unei activități subversive, cu multiplele riscuri pe care aceasta le presupunea.

După opinia noastră, un alt element cu largi responsabilități în procesul cristalizării acestor grupuri de rezistență a constat din celebra eroare de calcul, funcționabilă pe orizontală și deopotrivă pe verticală în

¹³ *Patria*, anul X, 20 ianuarie 1928, nr. 15, p. 3.

¹⁴ Interviu cu Vasile Moldovan, în A.I.I.O, *caseta nr. 90*.

¹⁵ Interviu cu Teodor Suci, *caseta cit.*; Interviu cu Teofil Crețu, *caseta cit.*

societatea românească și care estima caracterul fragil al proaspătului regim instaurat în România. Asimilarea acestui pronostic, relativ fantezist, care a dat naștere unui adevărat mit al “americanului eliberator”, a facilitat în chip evident decizia părăsirii domiciliului în favoarea refugiului montan, unde trebuia așteptată și pregătită eliberarea societății românești printr-o intervenție militară occidentală, care era văzută posibilă în câteva luni, poate câțiva ani. Două scurte mărturii ne vor lămuri într-o mai mare măsură asupra conținutului acestei percepții în preajma Huedinului: “Ei o mers în munți că s-o temut de comuniști [Șusmanii -n.n.]. Și apoi ei cu vorba, că astăzi se schimbă. Ei aveau aparate la ei, cu baterii și la aparate ascultau “Vocea Americii”, dracu’ știe ce ascultau. Și apoi tăt i-o mințat că vin astăzi americanii, că vin astăzi și apăi până s-o distrus cu tātu’ familia lor”¹⁶; “[Speram să vină americanii -n.n.], pentru că asta era placa. Noi să fim pregătiți pentru că eram înarmați, puteai să consideri că eram [gruparea dr. Capotă de la Brăișor -n.n.] o organizație paramilitară”¹⁷.

Într-un mediu greco-catolic cu o asemenea pregnanță, după cum s-a văzut mai sus, desființarea abuzivă a Bisericii Unite în toamna anului 1948, a avut un impact cumulativ destul de important, responsabil pentru amplificarea tensiunilor și nemulțumirilor din regiune într-o formă maximală. Din punctul de vedere al analizei de față, semnificative sunt cazurile preoților greco-catolici, Vasile Părțilă¹⁸ și Ioan Mereu¹⁹, angajați în activitățile grupurilor “Capotă-Dejeu” respectiv “Cruce și Spadă”. Primul a fost condamnat, pentru tănuirea lui Iosif Capotă și găzduirea acestuia, la 25 de ani muncă silnică, iar părintele Ioan Mereu, din Săcuieu, la 16 ani de detenție. Simptomatică este și configurația celor trei grupuri în funcție de apartenența religioasă. Grupul “Capotă-Dejeu” a avut o structură compact greco-catolică, iar grupul “Șuşman”, cu excepția soților Lucreția și Mihai Jurju și a lui Ioan Popa, care au fost ortodocși, a beneficiat de un profil similar. O majoritate greco-catolică a existat și în grupul “Cruce și Spadă, de la care au făcut notă discordantă cei câțiva componenți proveniți din Vechiul Regat, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu Mărășești, unul dintre liderii acestui grup. Solidaritatea pe criteriul religios, a avut o oarecare influență și asupra

¹⁶ Interviu cu Neag Nicolae, în A.I.I.O., *caseta nr. 184*.

¹⁷ Interviu cu Teofil Crețu, *caseta cit.*

¹⁸ Interviu cu Susana Părțilă în A.I.I.O., *caseta nr. 77*.

¹⁹ Ioan Bota, *Istoria Bisericii Universale și Românești de la origini până în zilele noastre*, Cluj Napoca, 1994, p334; interviu cu Ioan Gordan, *caseta cit.*; interviu cu Traian Pașca, în A.I.I.O., *caseta nr. 93*.

traseului pe care, în dinamica lor, l-au urmat aceste grupuri. Itinerariul, dacă luăm în calcul punctele mai importante, a cuprins localitățile Mărgău, Ciuleni, Brăișor, Hodiș, Morlaca și Traniș, toate acestea având comunități greco-catolice majoritare. Tot aici, am mai putea adăuga că între chestiunile preferențiale exploatate de către Iosif Capotă în manifestele sale s-a numărat desființarea Bisericii Unite: "... făcea manifeste, le bătea la mașină, în legătură cu trecerea forțată a greco-catolicilor la ortodocși. Nu era de acord -povestește Teofil Crețu".

În sfârșit, trebuie să mai semnalăm că plecarea pe munte, eventual cu excepția grupului "Cruce și Spadă", nu s-a realizat în baza unui plan prestabilit, fiind mai degrabă o opțiune determinată de hărțuierile la care, persoanele intrate în aceste grupuri, au fost expuse de către Miliție sau Securitate. Familia Șușman s-a refugiat pe munte după ce în prealabil Teodor Șușman a fost privat temporar de libertate, fiind reținut la Postul de Jandarmi din comuna Călățele²⁰. La rândul său, dr. Capotă a intrat în clandestinitate după alegerile din 1946, când a fost plănuită arestarea²¹ sau, după alte variante, chiar suprimarea sa fizică²².

Încercând o cronologizare, putem observa că mișcarea de rezistență din Munții Vlădesa și-a făcut apariția în perioada imediat următoare alegerilor din 1946, ulterior continuându-și activitatea până în februarie 1958, când ultimii membri ai grupului Șușman, frații Teodor și Visalon, au murit în localitatea Traniș, într-o șură incendiată de Securitate²³. Așadar, aceste grupuri au avut o viață destul de întinsă în timp, lucru devenit posibil datorită suportului pe care l-au activat la nivelul comunităților rurale cu care au intrat în contact. Acest tip de solidaritate, comunitate-grup de rezistență, a fost accentuată prin conținutul elitist al nucleelor în jurul cărora s-au organizat cele trei grupuri de rezistență. Astfel, grupul Șușman s-a format pe structura unei elite social-economice, avem aici în vedere familia Șușman; grupul "Capotă-Dejeu" pe structura unei elite de tip intelectual, atât Iosif Capotă cât și Al Dejeu fiind absolvenți de studii superioare; iar grupul "Cruce și Spadă" s-a coagulat în preajma unor ofițeri în rezervă ai Armatei Române, precum sublocotenentul de cavalerie Aurel Potra și căpitanul de marină Gheorghe Gheorghiu-Mărășești.

²⁰ Interviu cu Vasile Moldovan, *caseta cit.*

²¹ Interviu cu Ioan Gordan, *caseta cit.*

²² Interviu cu Ioan Negru, în A.I.I.O., *caseta nr.75*, interviu cu Fărcane Valer, în A.I.I.O., *caseta nr.76*.

²³ Interviu cu George Pașcalău, în A.I.I.O., *caseta nr. 74*.

Dacă luăm în calcul această dimensiune cronologică, atunci putem considera că primul grup de rezistență format în regiunea Huedinului, a fost grupul “Capotă-Dejeu”. Premisele constituirii acestuia pot fi identificate în timpul alegerilor din 1946, când Iosif Capotă, născut în anul 1911, localitatea Mărgău, a fost desemnat candidat al P.N.Ț. pentru Parlamentul României²⁴. La aceleași alegeri, Alexandru Dejeu, născut în 1923, comuna Poieni, student la Facultatea de Medicină din Cluj Napoca, a îndeplinit funcția de delegat al P.N.Ț., pe lângă secția de votare din Valea Drăganului²⁵. Desfășurat în condițiile unei atmosfere tensionate, scrutinul din ‘46 a fost presărat și la Huedin de numeroase incidente, între care s-a aflat și agresarea fizică a dr. Capotă în cadrul secției de votare nr.2 din orașul Huedin. În etapa imediat următoare alegerilor, asupra lui Iosif Capotă au fost continuate hărțuierile, fiind amenințat cu arestarea sau chiar asasinatul. Tot cu această prilej, în atenția instituțiilor de “ordine”/represiune locale a intrat și Al. Dejeu care a fost reținut în stare de arest, la Postul de Poliție din Huedin, de unde, nu după multă vreme, a fost eliberat.

Confruntat cu perspectiva asasinatului/arestului, asupra căreia deținea anumite informații, dr. Capotă a părăsit în ascuns Huedinul, intrând în acest fel în etapa unei vieți clandestine de peste un deceniu. Inițial s-a deplasat la casa părintească din Mărgău, unde, cu unele intermitențe, a stat ascuns până în anul 1952, când părinții săi Gheorghe și Susana au fost deportați în Bărăgan, de unde s-au întors abia în anul 1956. Aproximativ în aceeași perioadă, Iosif Capotă a mai fost găzduit în casa cumnatului său, preotul Vasile Părțilă din Ciuleni²⁶, și în Scind de către vărul său primar, Constantim Puchiu, care l-a mai ajutat și după aceea cu bani, alimente etc²⁷. Odată cu arestarea părinților, dr. Capotă a fost nevoit să părăsească zona Mărgăului, stabilindu-se în Brăișor, sat aflat în imediata apropiere a orașului Huedin. În Brăișor, a rămas până în decembrie 1957, când a fost arestat, și a fost cazat la familiile Irina Crețu și Ioan Bortig, fiind ajutat și de alți oameni din localitate precum: Teofil Crețu, Gheorghe Crețu, Gheorghe Bortig, Valer Fărcane (primarul comunei Morlaca) etc. Când s-a aflat în Brăișor, Iosif Capotă a mai fost sprijinit și de către Ioan Dejeu, fratele lui Al. Dejeu, care era gestionar în magazinul carierei de piatră de la Morlaca. Acesta, prin diferiți intermediari, i-a trimis dr. Capotă alimente, în special pâine, precum și

²⁴ Interviu cu Ioan Gordan, *caseta cit.*

²⁵ Interviu cu Florica Moldovan, în A.I.I.O., *caseta nr.79.*

²⁶ Interviu cu Susana Părțilă, *caseta cit.*

²⁷ Interviu cu Constantin Puchiu, în A.I.I.O. *caseta nr.77.*

baterii pentru un aparat de radio Braun la care audia diferite posturi de radio occidentale²⁸. Înainte să fie arestat, Iosif Capotă a mai locuit și în Hodiș, localitate vecină cu Brăișorul, la familia Gheorghe și Ileana Lazea: “L-am ținut -povestește Ileana Lazea- cu mâncare și cu toate cele. N-o venit nimeni să-i dea de mâncare oarece, numai noi l-am ținut. Cam avut vaci cu lapte, și-apăi îi plăcea laptele, că toată ziua fierbeam tot trei litri de lapte. Și apăi mânca la cină cu noi dacă vre’, dacă nu, nu”²⁹.

Pe parcursul celor cca. 11 ani, activitatea anticomunistă a lui Iosif Capotă a constat, în principal, din redactarea și difuzarea unor manifeste care au acoperit o problematică destul de variată: desființarea Bisericii Greco-Catolice, colectivizarea, rebeliunea antisovietică a lui Tito etc³⁰. Pentru redactarea și difuzarea manifestelor, dr. Capotă a fost sprijinit în mod constant, mai ales sub aspect material, de către Al. Dejeu, care în 1951 se căsătorise cu nepoata de soră a lui Capotă, Ana Rauca. La aceeași acțiune de difuzarea manifestelor, dr. Capotă a fost ajutat substanțial și de către alte persoane din Brăișor, în special Teofil Crețu. Despre acest tip de activitate Teofil Crețu își amintește următoarele: “[Împărțeam manifestele] noi care eram în legătură cu el. Unu’ le ducea la Deva ori la Hunedoara, eu, călătorind cu trenu’ la C.F.R., mie-mi dădea pentru Timișoara, Oradea, Satu Mare etc”.

În ce-l privește pe Alexandru Dejeu, acesta, după arestul scurt din 1946, cel puțin în aparență, a ieșit din sfera de interes a Securității, deși s-a aflat într-o legătură permanentă cu Iosif Capotă. Până în 1957, când a fost arestat, Alexandru Dejeu și-a exercitat în condiții normale profesia de medic în localitățile Călățele, Mărgău, Silvașu de Câmpie (jud. Mureș) și Dragu (jud. Sălaj). În Dragu, Al. Dejeu a reușit să organizeze un nucleu anticomunist în care au intrat localnicii Vasile Busuioc, Simion Iancu, Al. Cozar și Ioan Ciucă³¹. Mai ales sub impulsul revoluției maghiare din 1956, grupul de la Dragu, aflat în legătură permanentă cu cel din Brăișor, a luat forma unei structuri paramilitare, înarmată prin contribuția lui Ioan Ciucă, ofițer activ al Armatei Române³². Tendințe similare a cunoscut și grupul din Brăișor, care

²⁸ Interviu cu Maria Fărcaș, în A.I.I.O., *caseta nr. 80*; interviu cu Costișor Petre, în A.I.I.O., *caseta nr.87*.

²⁹ Interviu cu Ileana Lazea, în A.I.I.O., *caseta nr. 153*.

³⁰ Interviu cu Teofil Crețu, *caseta cit.*

³¹ Interviu cu Alexandru Cozar, în A.I.I.O., *caseta nr. 81*; interviu cu Ludovica Briciu, în A.I.I.O., *caseta nr. 81*.

³² Interviu cu Iancu Veronica, în A.I.I.O., *caseta nr. 81*; interviu cu Petru Costișor, *caseta cit.*

era la rândul său înarmat: “Cei tineri aveau toți arme, pentru că se destrămaseră războiul și au rămas arme pe la case. Eu am avut tot timpul un pistol”³³. Chiar dacă au fost înarmate, este important să precizăm că nici grupul de la Brăișor și nici cel din Dragu nu au recurs la acțiuni violente, păstrându-se între limitele unor activități pașnice. Mai putem adăuga, că nucleele anticomuniste de la Brăișor și Dragu, după anumite informații, au fost incluse de către liderii lor, Iosif Capotă și Al. Dejeu, într-o organizație fictivă care purta numele de “Lupta pentru Patrie și Cruce. Partidul Național Iuliu Maniu”³⁴.

Pregătită printr-o intensă activitate de informare și chiar “spionaj”, în decembrie 1957, Iosif Capotă și Al. Dejeu au fost arestați, primul din casa familiei Ioan Bortig (Brăișor) iar Dejeu de la domiciliul său din Cluj Napoca. Au urmat, apoi, două valuri succesive de arestări, în care au fost prinși colaboratorii celor doi lideri. Procesul lotului “Capotă-Dejeu”, format din aproximativ 50 de persoane, s-a desfășurat în lunile mai-iunie 1958 la Tribunalul Militar din Cluj Napoca. Iosif Capotă și Al. Dejeu au fost condamnați la moarte, fiind executați în septembrie 1958 la Penitenciarul Gherla, după ce a fost respins recursul de comutare a pedepsei la muncă silnică pe viață. Restul membrilor lotului, sub acuzația de complicitate și nedenunț au primit pedepse considerabile cuprinse, în general, între 8 ani detenție și condamnare la muncă silnică pe viață. Muncă silnică pe viață au primit, după informațiile noastre, cinci dintre colaboratorii din Brăișor ai lui Iosif Capotă: Teofil Crețu, Gh. Crețu, Gh. Bortig, Ioan Bortig, și Valer Fărcane. Între condamnați s-a aflat și un numeros contingent format din rudele celor doi “capi de lot”: Ana Capotă (sora lui Iosif Capotă), Victor Capotă (fratele lui Iosif Capotă), Vasile Părțilă (cumnatul lui Iosif Capotă), Constantin Puchiu (văr primar cu Iosif Capotă), Ioan Dejeu (fratele lui Al. Dejeu), Ana Dejeu (soția lui Al. Dejeu). Din fericire, toate aceste pedepse nu au fost duse până la capăt, “dușmanii poporului” din lotul “Capotă-Dejeu”, cu excepția celor decedați în închisoare, fiind eliberați în anul 1964. Calvarul lor, însă, nu s-a încheiat aici, fiind prelungit în perioada postconcentrațională prin aresturi la domiciliu, domiciliu forțate, permanentele obstrucții ale instituțiilor represive și ale administrației etc.

Dintre grupurile care au desfășurat activități anticomuniste în zona Munților Vlădeasa, cel cunoscut sub denumirea de grupul “Șușman” a fost cel mai important datorită, în principal, amplitudinii acțiunilor sale. A avut cel mai mare număr de membri activi, a avut conflicte deschise cu forțele de

³³ Interviu cu Teofil Crețu, *caseta cit.*

³⁴ Interviu cu Petru Costișor, *caseta cit.*

represiune, a avut cea mai mare rază de acțiune, a capacitat comunități din mai multe sate care s-au solidarizat cu ei, oferindu-le harnă și adăpost și, nu în ultimul rând, a avut consecințe asupra unui mare număr de persoane care au făcut ani grei de închisoare, pentru că i-au ajutat sau, doar pentru că i-au întâlnit în acea perioadă și nu i-au denunțat.

Originar din localitatea Răchițele, Teodor Șușman (senior) se bucura de o bună reputație în satul de proveniență. Cu o situație materială bună, primar în mai multe rânduri în perioada interbelică, credincios al Bisericii Greco-Catolice, Șușman era în conștiința comunității omul care a ajutat satul în momentele sale dificile. Prima dată a apărat drepturile de pășunat ale moșilor din zonă la Cluj și la București: “a fost de două ori la Regele Ferdinand în audiență”, iar mai târziu, după ce Ardealul a fost cedat Ungariei a adus din Vechiul Regat grâu și porumb astfel că “satu n-o îndurat de foame. Cât o fost Ardealu’ cedat o făcut foarte mult pentru satu’ ăsta”³⁵.

Cu o educație religioasă solidă, adept al valorilor democratice, pe care le-a exersat și le-a promovat cât timp a fost primar, Teodor Șușman a intrat imediat în conflict cu noile autorități comuniste instalate după 1946. Încercarea acestora de a recruta adepți pentru P.C.R. a întâmpinat refuzul cert al populației: “Nu ne înscriem, dacă nu să înscriu Șușmanii”, ziceau sătenii³⁶. În același timp, Teodor Șușman ducea propria campanie anticomunistă în sat, încercând să-i convingă pe oameni să nu se lase ademeniți de promisiunile noilor autorități. Pentru acestea însă, Șușman a devenit de-acum un pericol, care trebuia înlăturat. De fapt, înainte să devină “partizan” Teodor Șușman, după câte se pare a fost arestat, reușind ulterior, cu ajutorul unor apropiați, să fugă de la Postul de Jandarmi din Călățele.

Odată inaugurată această luptă, ea necesita un efort de organizare, ușurat, însă, de existența armamentului necesar din timpul războiului. Totuși, trebuia găsit un adăpost, trebuia procurată hrana. Pentru un timp, membrii grupului au stat la un pădurar care i-a acceptat, deși știa că sunt urmăriți de autorități. Concomitent și-au făcut un bordei lângă casa acestuia. Hrana le-o aducea pădurarul sau mergeau ei prin sat noaptea, după o prealabilă înțelegere cu oamenii de încredere care le lăsau cheile de la acareturi la îndemână³⁷.

³⁵ Interviu cu Vasile Moldovan, *caseta cit.*; interviu cu Teodor Suci, *caseta cit.*

³⁶ Interviu cu Teodor Suci, *caseta cit.*; interviu cu Lucreția Jurj, în A.I.I.O., *caseta nr.154*.

³⁷ Interviu cu Suci Teodor, *caseta cit.*

Între timp, grupul a luat legătura cu Mihai Jurj din Ponor, care, sub influența grupului Leon Șuşman din Alba, încerca să organizeze locuitorii din Scărișoara-Alba într-o organizație anticomunistă care să se revolte dacă apărea un moment favorabil în relațiile internaționale³⁸.

La scurt timp după constituirea grupului a avut loc primul conflict deschis cu Securitatea. În urma unui act de trădare, Șuşmanii au fost atacați de trupele Securității la casa pădurarului din Padiș, unde Traian Șuşman a fost prins și arestat, în decembrie 1949. Ceilalți au scăpat, găsindu-și noi adăposturi.

Este interesant să arătăm că în vara anului 1949 a fost fixată o întâlnire la Scind, între Teodor Șuşman (senior) și Iosif Capotă, care se cunoșteau de mai mult timp, dar acesta din urmă nu a putut veni.

În vara anului 1950 a fost descoperită activitatea “subversivă” a lui Mihai Jurj, și acesta, împreună cu soția sa, Lucreția, s-a alăturat grupului Șuşman. În aceeași perioadă au mai intrat în grup Ioan Popa (zis Ciota) din Călata, Mihuț Gheorghe și Nuțu Bortoș din Răchițele³⁹.

Constituit în această formulă, grupul urma o metodă de acțiune pe care o întâlnim și la alte grupuri de rezistență: din primăvară până toamna stăteau împreună pe munte, iar iarna, odată cu venirea frigului se despărteau în grupuri de 2-3 persoane pentru a-și procura hrana și a-și găsi adăpost mai ușor. În primii ani adăposturile erau în zona localității Răchițele, în Poiana Vașacău, Dealul Botei, Dealul Rășinarului sau la Suliță. Teodor Suciu, având un B.I. falsificat obișnuia să plece iarna la Timișoara de unde revenea primăvara, iar mai târziu, în toamna anului 1950, a plecat în zona Sibiului unde a și fost prins.

În aceeași perioadă, Securitatea și-a intensificat activitatea de urmărire a grupului în zona Răchițele. Membrii familiilor celor plecați au fost bătuți pentru a dezvălui locurile în care aceștia se ascund. Același tratament a fost aplicat și asupra celor din sat. În aceste condiții, au apărut, în mod inevitabil, persoane care au colaborat cu Securitatea. Apariția colaboratorilor Securității, dintre oamenii satului, a determinat grupul să recurgă la măsuri extreme. Astfel, în toamna anului 1950 au fost executați de către grupul “Șuşman”, Pașcu Suciu și Petru Purcel, care conduceu trupele Securității, în pădure, pe urmele grupului. Această practică a pedepsirii “trădătorilor”, care este întâlnită și la alte grupuri de rezistență, trebuie privită cu nuanțele necesare, pentru a se evita concluziile greșite. Desigur că, dintr-o perspectivă creștină un astfel de gest nu poate fi decât condamnat,

³⁸ Interviu cu Lucreția Jurj, *caseta cit.*

³⁹ *Ibidem.*

dar trebuie să avem în vedere faptul că grupul/grupurile de rezistență duceau în acel moment, respectând proporțiile, un adevărat război pe care, dacă îl pierdeau puteau plăti cu viața, lucru de care membrii acestor grupuri erau perfect conștienți. Ei aveau convingerea că duc o luptă dreaptă împotriva unui regim străin, ale cărui instrumente (Securitatea, Miliția) erau dușmanii lor. Iar cei care colaborau cu aceste forțe deveneau, la rândul lor, dușmani. În ultimă instanță, acest comportament era dictat de nevoia supraviețuirii, într-un conflict în care victimele umane erau inevitabile.

Ca o consecință imediată a acestor acte de trădare, grupul “Șușman” a fost reperat în mai multe rânduri de către Securitate sau Miliție. Astfel, în toamna anului 1951, soții Jurj au fost găsiți de către Securitate, care fusese condusă la ei de către fratele vitreg al lui Mihai Jurju, Oneț Roman, acesta nemaiputând rezista maltratărilor fizice și psihice. În urma schimbului de focuri cei doi soți au reușit, totuși, să fugă, lor alăturându-li-se și Oneț Roman⁴⁰. În iarna anului 1951-1952 cei trei și-au făcut un bordei în pădure: “din lemne și frunze și pământ și așa am stat toată iarna în munte” - povestește Lucreția Jurj. Între timp, în noiembrie 1951 Teodor Șușman (senior), care, hărțuit de Securitate, a fost nevoit să se despartă de fiii săi, s-a sinucis în Răchițele, într-un grajd⁴¹. Sinuciderii lui Teodor Șușman (senior) i-a urmat un prim val consistent de arestări operate în Răchițele.

Cei rămași în grup s-au întâlnit în primăvara anului 1952, când, încercând să se pună la adăpost, au fost descoperiți de Securitate. În incidentul care s-a produs au fost uciși Gheorghe Mihuț și Ioan Popa.

Urmăriți de Securitate, cei rămași în viață au hotărât să se despartă: frații Visalon și Teodor Șușman (junior) au rămas în zona Huedinului, iar soții Jurj și Oneț Roman au trecut munții în zona Beiușului. Aceștia din urmă au stat ascunși aici până în 1954, când au fost prinși de către Securitate, în urma denunțului celui care-i găzduia. În lupta care a avut loc, Mihai Jurj a fost omorât iar ceilalți doi au fost arestați. Lucreția Jurj a fost condamnată la muncă silnică pe viață iar Oneț Roman a fost condamnat la moarte și apoi executat.

Din 1952 cei doi frați Șușman s-au deplasat în Brăișor, stabilindu-se la familia Moldovan: “Și-o făcut o ascunzătoare în podu’ șurii și acolo stăteau”⁴². Cei doi au rămas aici cinci ani, până în toamna anului ‘57, ajutând familia Moldovan la treburile gospodăriei, iar în timpul liber, Teodor Șușman picta icoane pe sticlă, care apoi erau vândute în satele din jur, unde era cunoscut

⁴⁰ Interviu cu Lucreția Jurj, *caseta cit.*; interviu cu Vasile Moldovan, *caseta cit.*

⁴¹ Interviu cu Vasile Moldovan, *caseta cit.*

⁴² Interviu cu Leontina Moldovan, în A.I.I.O., *caseta nr. 78.*

sub un nume fals, Petrea Icoanelor⁴³. Cât timp au stat la Brăișor frații Șușman s-au întâlnit și cu dr. Capotă, care se afla ascuns în aceeași localitate, tot din anul 1952⁴⁴.

În toamna anului 1957 Șușmanii s-au stabilit la Hodiș, de unde, din cauza identificării lor de către Securitate, au plecat la scurt timp în localitatea Traniș. Aici, în februarie 1958, în urma unei trădări au fost înconjurați de trupele Securității într-un grajd. Refuzând să se predea, s-a ajuns la un violent schimb de focuri, motiv pentru care trupele Securității au incendiat șura, iar frații Șușman au murit în aceste condiții extrem de dramatice. În aceeași noapte au fost arestate mai multe persoane din Traniș și Brăișor, care au avut legături cu cei doi frați.

Odată cu moartea celor doi, după 10 ani, activitatea grupului "Șușman" a luat sfârșit. A continuat, în schimb, drama a zeci de persoane care, pentru vina de a-i fi sprijinit pe cei din grup au fost nevoiți să suporte consecințele ce au decurs din "mânia proletară": arestări, confiscarea averilor, ani lungi de detenție, probleme de reintegrare socială după ieșirea din universul gulagului românesc.

Cunoscut și sub denumirea de "Potra-Ghiorghiu", după numele liderilor săi, grupul "Cruce și Spadă" și-a avut centrul de acțiune în localitatea Săcuiu, unde s-a și format în a doua parte a anului 1948. Ca particularitate a acestui grup, putem aminti că nucleul alcătuit din localnici, între care s-au aflat Aurel Potra, Traian Mereu, Gavril Forț, a fost completat prin câteva persoane venite din București în frunte cu căpitanul de marină Gheorghe-Ghiorghiu Mărășești, acesta având o substanțială contribuție organizatorică. Legătura lui Ghiorghiu Mărășești cu Săcuiu a fost realizată prin intermediul lui Traian Mereu și Gavril Forț, care, prin specificul meseriei de geamgii, își creaseră un relativ extins sistem de relații în Vechiul Regat, mai ales în București⁴⁵. Pe de altă parte, nu trebuie exclusă întru-totul posibilitatea ca prezența în zonă a grupului de "regățeni", legionari ca opțiune politică, să fi făcut parte integrantă dintr-un plan legionar premeditat care avea drept obiectiv organizarea mai multor grupuri de rezistență anticomunistă în munții României. O astfel de variantă își asigură o oarecare credibilitate dacă avem în vedere că, aproximativ în aceeași perioadă, grupuri similare s-au format în Munții Banatului sau în Zarand.

⁴³ Interviu cu Ioan Florea, în A.I.I.O., *caseta nr. 90*.

⁴⁴ Interviu cu Leontina Moldovan, *caseta cit.*

⁴⁵ Interviu cu Traian Pașca, *caseta cit.*; interviu cu Ioan Gordan, *caseta cit.*

Cele mai importante acțiuni ale grupului, care de altfel a avut o viață de numai câteva luni, s-au desfășurat până la sfârșitul anului 1948. Acesta a fost intervalul în care Gheorghe-Ghiorghiu Mărășești, alături de Traian Mereu, Gavril Forț și Ion Torcea au atacat depozitul de cereale din Sâncraia, unde au incendiat o parte a rezervei de cereale. La plecare într-un bilet au explicat sensul acțiunii lor: “Dacă nu se distribuie cerealele la oameni vom arunca tot depozitul în aer”. Concomitent, membrii grupului au redactat și distribuit numeroase manifeste în Săcuiu și în satele învecinate: Vișag, Rogojel, Bologa⁴⁶ etc.

Cu sprijinul lui Aurel Potra, în iarna anului 1948-1949, Gheorghe-Ghiorghiu Mărășești, alături de camarazii săi, au rămas pe munte, fiind cazați în câteva case mai izolate din zona localităților Săcuiu-Vișag, unde, pentru situații neprevăzute, și-au amenajat și un bordei. Pe timpul iernii nu trebuie exclusă posibilitatea ca o parte a membrilor grupului să se fi deplasat la București pentru recrutări de noi membri. În această etapă problemele alimentare au fost rezolvate prin contribuția câtorva familii din Săcuiu, între care s-a aflat și preotul greco-catolic, Ioan Mereu⁴⁷.

Iarna anului 1948-1949, s-a constituit și într-un răgaz folosit în sensul precizării identității grupului și a extinderii sale numerice. În această perioadă, după câte se pare, a fost stabilit numele organizației, anume “Cruce și Spadă” și a fost confecționat, de către Raluca Râpan, un steag pe care era brodat numele grupului. Raluca Râpan îndeplinea în acei ani funcția de profesoară la școala generală din Săcuiu și locuia în casa lui Aurel Potra, învățător la aceeași unitate școlară. Activitatea de cooptare a noi membrii și colaboratori s-a dovedit și ea destul de eficientă, în sfera de acțiune a grupului fiind atrase mai multe persoane precum: Valer Pănică, Octavian Potra, Traian Pașca (din Săcuiu), Traian Pașcalău (învățător în Vișag), Ioan Gordan (învățător în Bologa și prieten cu Aurel Potra) etc.

Odată cu primăvara, membrii grupului “Cruce și Spadă” și-au construit un alt adăpost pe un deal din împrejurimile Săcuiului, poziție care asigura o bună supraveghere a drumului care lega Huedinul de Săcuiu. Noul bordei era prevăzut și cu un depozit de armament, necesar pentru un potențial conflict cu Securitatea. Acest armament și material explozibil era rezervat și pentru anumite acte de sabotaj, pe care membrii grupului aveau de gând să le execute în împrejurările izbucnirii mult așteptatului conflict, sovieto-occidental⁴⁸.

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ Interviu cu Traian Pașca, *caseta cit.*

⁴⁸ *Ibidem.*

La începutul lui martie, mai exact pe 2 martie, Aurel Potra și Gheorghe-Ghiorghiu au luat decizia completării grupului cu alte persoane care urmau să vină tot din București. Responsabil cu această operațiune a fost desemnat Traian Mereu, acesta trebuind să se deplaseze la București, să i-a contact cu noul grup de bucureșteni și să-i conducă în Săcuiu. Afați în drum spre Huedin, Traian Mereu și recent cooptații membri ai grupului “Cruce și Spadă” au fost identificați de Securitate, probabil în urma unei trădări, și arestați. Apoi, în 12 martie, în Gara Huedin a fost arestat Valer Pănică, iar Ion Torcea, într-o busculadă din zona gării a fost împușcat mortal. Atât Valer Pănică cât și Ion Torcea se aflau în Gara Huedin pentru a-l aștepta pe Traian Mereu și pe noii veniți în grup. În noaptea de 12/13 martie, marți spre miercuri, avându-l ostatec pe Valer Pănică, Securitatea i-a mai arestat pe Gheorghe-Ghiorghiu Mărășești, Aurel Potra, Dumitru Pănică, Ioan Gordan etc. De această razie inopinată a Securității au reușit, totuși, să scape un număr de 10 persoane între care s-au aflat Traian Pașcalău (învățătorul din Vișag), Traian Pașca, Octavian Potra etc. Subgrupul rezultat în urma arestărilor operate în noaptea de 12/13 martie s-a reunit pe munte, dar, până în ianuarie 1950, membrii săi aveau să fie arestați, cu excepția lui Traian Pașcalău și Traian Pașca. Traian Pașcalău, după o intensă campanie de urmărire, a fost arestat pe munte abia în 1951, iar Traian Pașca, după ce în noiembrie 1949 reușise să părăsească zona Huedinului, a fost arestat în București pe 21 septembrie 1951⁴⁹.

În ce-i privește pe Aurel Potra și Gheorghe-Ghiorghiu Mărășești, aceștia au fost deținuți în stare de arest la sediul Securității din Cluj până în toamna anului 1949, când au fost readuși în Săcuiu pentru o procedură de reconstituire, ocazie cu care, sub pretextul că ar fi vrut să evadeze, au fost împușcați⁵⁰. Restul persoanelor arestate au fost judecate la Tribunalul Militar din Cluj Napoca, sentințele oscilând între 15 și 20 de ani detenție. Între condamnați s-a aflat și părintele Ioan Mereu din Săcuiu care, după ce fusese arestat în 2 martie, deci primul din grupul “Cruce și Spadă”, a fost condamnat la 16 ani de închisoare.

Așadar, existența acestor trei grupuri, impresionante prin longevitate și chiar dinamism, credem că ne îndreptățește să concluzionăm că regiunea Huedinului a reprezentat un reper important în peisajul rezistenței anticomuniste armate din munții României. În sprijinul afirmației noastre vine și suportul deosebit de generos pe care aceste structuri anticomuniste, l-au

⁴⁹ Interviu cu Traian Pașca, *caseta cit*; interviu cu Ioan Gordan, *caseta cit*.

⁵⁰ Interviu cu Ioan Gordan, *caseta cit*.

găsit la nivelul comunităților rurale cu care s-au aflat în interacțiune pentru o perioadă de timp mai lungă sau mai scurtă. De fapt, încercând o metaforă, credem că grupurile de rezistență din Munții Vlădeasa ar putea fi asemănați unui vârf de iceberg răsărit la suprafață într-un adevărat ocean al resentimentelor și repulsiilor anticomuniste. Iar dacă dorim o măsură pentru această realitate, ea este de găsit tocmai în numărul incredibil de mare al aresturilor pe care Securitatea și Miliția le-a operat la nivelul familiilor și al comunităților extrafamiliale din care s-au atomizat aceste grupuri de rezistență.

LISTA DE MARTORI

1. Ludovica Briciu - s-a născut în 1940, localitatea Dragu, jud. Sălaj, credincioasă greco-catolică până în anul 1948. A fost fiica lui Al. Cozar.
2. Petru Costoișor - s-a născut în 26 mai 1929, com. Stelciu, jud. Sălaj. Imediat după arestarea lui Iosif Capotă și a colaboratorilor săi a fost numit primar în localitatea Morlaca, în această calitate a participat la procesul lotului "Capotă-Dejeu".
3. Alexandru Cozar - s-a născut în 13 septembrie 1936, localitatea Dragu, jud. Sălaj, a fost credincios greco-catolic până în anul 1948. Tatăl său, Al. Cozar a fost arestat în 1958 pentru colaborare cu Al. Dejeu și condamnat la 7 ani detenție.
4. Teofil Crețu - s-a născut în 20 aprilie 1925, localitatea Brăișor, jud. Cluj, credincios greco-catolic până în anul 1948. A fost arestat în 1957 pentru colaborare cu Iosif Capotă și condamnat la muncă silnică pe viață.
5. Valer Fărcane - s-a născut în 1920, localitatea Brăișor, jud. Cluj, credincios greco-catolic până în anul 1948. A fost primar în com. Morlaca până în februarie 1958, când a fost arestat pentru tăinuirea lui Iosif Capotă și a fost condamnat la muncă silnică pe viață.
6. Maria Farcaș - s-a născut în 11 noiembrie 1925, localitatea Poieni, jud. Cluj, credincioasă greco-catolică până în anul 1948. A fost sora lui Alexandru Dejeu.

7. Ioan Florea - s-a născut în 9 ianuarie 1935, localitatea Traniș, jud Cluj. Arestat în anul 1958 pentru legăturile pe care le-a avut cu grupul Șușman.

8. Ioan Gordan - s-a născut în 1921, localitatea Bologa, jud. Cluj, credincios greco-catolic până în anul 1948. A fost arestat în 1949 pentru colaborare cu grupul "Cruce și Spadă" și a fost condamnat la 15 ani detenție.

9. Veronica Iancu - s-a născut în 24 ianuarie 1942, localitatea Dragu, jud. Sălaj, credincioasă greco-catolică până în anul 1948. Socrul său, Iancu Simion a fost arestat în 1957 pentru colaborare cu Al. Dejeu și condamnat la 8 ani detenție.

10. Lucreția Jurj - s-a născut în 1928, localitatea Scărișoara Nouă, jud. Alba, credincioasă ortodoxă. A făcut parte, împreună cu soțul său, din grupul Șușman, la acțiunile cărora au participat. Arestată în 1954 în urma unei trădări, după o luptă în urma căreia soțul său moare, a fost condamnată la muncă silnică pe viață.

11. Ileana Lazea - s-a născut în 20 septembrie 1918, localitatea Hodiș, jud. Cluj, credincioasă greco-catolică până în anul 1948. Soțul său, Gheorghe Lazea a fost arestat în 1958 pentru găzduirea lui Iosif Capotă și condamnat la 22 ani detenție.

12. Florica Moldovan - s-a născut în 1 august 1928, localitatea Poieni, jud. Cluj, credincioasă greco-catolică până în anul 1948. A fost sora lui Alexandru Dejeu.

13. Leontina Moldovan - s-a născut în 22 august 1931, localitatea Brăișor, jud. Cluj, credincioasă greco-catolică până în anul 1948. La părinții ei au stat ascunși frații Visalom și Teodor Șușman timp de cinci ani (1952-1957). Arestată în 1958, împreună cu tatăl ei.

14. Vasile Moldovan - s-a născut în 25 septembrie 1921, localitatea Răchițele, jud. Cluj, credincios greco-catolic Arestat în 1954 pentru colaborare cu grupul Șușman, eliberat la scurt timp cu condiția să colaboreze cu autoritățile pentru prinderea fraților Șușman, este arestat din nou după câteva săptămâni și condamnat la 7 ani detenție.

15. Nicolale Neag - s-a născut în 1922, localitatea Răchițele, jud. Cluj, credincios greco-catolic până în anul 1948. A fost arestat în 1951 pentru colaborare cu grupul "Șușman" și a fost condamnat la 4 ani detenție.

16. Ioan Negru - s-a născut în 12 aprilie 1928 în orașul Huedin, jud. Cluj, credincios greco-catolic până în anul 1948. A fost vizitiul lui Iosif Capotă până în 1946.

17. Traian Pașca - s-a născut în 23 ianuarie 1923, localitatea Săcuiu, jud. Cluj, credincios greco-catolic până în anul 1948. A fost arestat în 1951 pentru că a fost membru al grupului "Cruce și Spadă" și a fost condamnat la 15 ani detenție.

18. George Pașcalău - s-a născut în 28 iulie 1924, localitatea Traniș, jud. Cluj, credincios greco-catolic până în anul 1948. A fost arestat în februarie 1958 pentru colaborare cu frații Șușman și a fost condamnat la 10 ani detenție.

19. Susana Părțilă - s-a născut în 1922, localitatea Mărgău, jud. Cluj, preteasă greco-catolică până în anul 1948. A fost sora lui Iosif Capotă și soția preotului greco-catolic, Vasile Părțilă.

20. Constantin Puchiu - s-a născut în 22 decembrie 1909, localitatea Scind, jud. Cluj, credincios greco-catolic până în anul 1948. A fost arestat în 1958 pentru legături cu Iosif Capotă, acesta fiindu-i văr primar.

21. Teodor Suciu - s-a născut la 8 martie 1925, localitatea Răchițele, jud. Cluj, credincios greco-catolic până în anul 1948. A stat în munți cu grupul Șușman câteva luni, în toamna anului 1948, după care s-a ascuns în Timișoara și în zona Sibiului. Arestat în 1958, condamnat la 7 ani închisoare.

MĂRTURIA UNUI EVREU DESPRE PERSECUTAREA BISERICII ROMÂNE UNITE

VIORICA LASCU

RIASSUNTO. Testimonianza di un ebreo sulla persecuzione della Chiesa Romana Unita (Greco-Catolica). Nel 1955 veniva stampato a Parigi il libro “L’inferno in terra”, scritto in romeno, de un ebreo rimpatriato in Israele e poi stabilitosi a Parigi: Raoul S. Rubsel.

Il libro presenta il massimo interesse: redatto nel 1952, descrive avvenimenti contemporanei. Presenta la rapida involuzione della vita in Romania – e ne soffre, perché le vuol bene. In seguito al suo incontro con due sacerdoti, uno ortodosso e l’altro greco-catolico, è informato della situazione ecclesiastica, ed è insistentemente pregato di svelarla quando serà giunto nel mondo libero.

Entramoi sono contrari al regime comunista. Il prete ortodosso condanna i suoi superiori che accettano di collaborare, menrro quello greco-cattolico sottolinea la resistenza istituzionale e personale.

I comunisti mediante la discordia confessionale da loro provocata, vogliono far diminuire la resistenza dei romani.

Cartea din care ne-am propus să extragem subiectul mai sus anunțat n-am găsit-o la “buchiniștii” de pe cheiurile Senei, ci în biblioteca nepoatei fostului nostru rector, Florian Ștefănescu-Goangă. A apărut la Paris, în editura autorului, în anul 1955 (Fig. 1); postfața e datată Paris, septembrie 1951 - februarie 1953. Deci a fost scrisă în 1952. Autorul, Raoul S. Rubsel, se spune în notița introductivă, s-a născut la Botoșani, fiu al unui croitor, în 1881. Aflăm că avut o tristă experiență conjugală, că unicul fiu a murit în naufragiul unui vas cu repatriați spre Israel, în apropierea Bosforului. De tânăr își începuse cariera în ale scrisului la “Adevărul” și în 1906 edita revista de satiră și umor “Țivil-Cazon”, continuând să colaboreze la diferite reviste.

Deschiderea spre suferințele omului i-a fost accentuată printr-o arestare, când a înțeles și mai mult nevoia apropiării de *om*: “Fusesem un izolat și nu mai eram. Fusesem apolitic și nu mai eram. Marele adevăr mă fulgerase: omul are nevoie de semenul său ca să se sprijine; într-un cataclism ca acela ce amenință omenirea, nu te poți agăța decât de om. Altminteri e prăbușirea irevocabilă, totală, definitivă” (cap. 7).

În cele 31 capitole (332 pag.) prezintă treptata degradare a vieții în România, oamenii deveniți “manechine ambulante”, aliniați la cozi. “Metoda politică a înfometării, satanica ei eficacitate ca armă de distrugere a omului /.../ căruia tragicul destin al așezării geografice i-a dat să cunoască ocupația rusească”, explică el (cap. 5). Apoi, treptat, introduce cazuri concrete de false acuzații (el însuși a fost victimă), degradarea justiției, îi activează simțul solidarității. El însuși este nevoit să accepte găzduire la prieteni și ascunde prieteni urmăriți; asistă la sinuciderea unui prieten și, în sfârșit, acceptă sugestiile altora și se decide să treacă frontiera clandestin.

În zbuciumul său, se duce la Botoșani, să-și ia rămas bun de la mormintele familiei și de la prietenul din copilărie, preotul ortodox, părintele Sofronie. Îndrumat de un prieten român, se duce la un văr al acestuia, preot greco-catolic, ascuns în Sătmar, unde acesta, cu toată discreția își exercita sacerdoțiul. În întâlnirile și convorbirile cu cei doi preoți primește informațiile pe care le rezumăm. Ambii interlocutori îl leagă de suflet ca, ajuns în lumea liberă, spună ce a văzut. De altfel și conștiința proprie îl obligă la aceasta, ca unul care a crescut la școala profetilor (Postfață). “Cu obida în suflet, cu viața în primejdie, de la noi caută certitudine și mântuire... Cei în suferință spre noi își îndreaptă nădejdea”.

Capitolul XXI. Durerile unui preot (p.183), conține relatarea întâlnirii cu părintele Sofronie. Acesta își începuse pastorația într-un sat pe malul Nistrului, unde vedea zilnic cum grănicierii sovietici îi împușcau pe fugarii pe care, apoi, îi devorau lupii. Puțini scăpau și povesteau din ce lume pleaseră. Părintele îi pregătea pe credincioși pentru vremile care se schițau. “De la sfârșitul primului război mondial și până la invadarea țării de hoardele păgâne ale Asiei, Biserica creștină toate, ortodoxă, catolică și unită, au combătut bolșevismul sub toate formele și fără întrerupere” ... Cât timp va dura această rezistență / în suflete/ nimic nu va fi pierdut” (p. 187). Dar, se tânguie preotul, “sufletele enoriașilor mi s-au deschis nu o dată în spovedanii sfâșietoare. Mi-e frică, Raoul, mi-e frică”. După distrugerea familiei, ultimul sprijin, Biserica, este în primejdie. Clerul este supus “uciderei morale”. După ce clericii înalți și cu simț de răspundere au fost înlăturați, au fost promovați alții, maleabili (cf. cariera patriarhului Iustinian Marina); preoții urmează cursuri social-politice, primesc predicile gata scrise de la partid (p. 193).

“În numele acestei sfinte Biserici, care nu mai există decât pentru ochii lumii libere, satanele au pornit propomuri împotriva Bisericii Unite și Catolice ... Prin ultima lor lozincă: “ Lupta între Biserica Ortodoxă și celelalte confesiuni creștine”, pumnalul Moscovei se înfige în inima bisericii creștine și a poporului român. Creând o *falsă discordie confesională* (s.n.), ei caută distrugerea laolaltă a bisericilor ortodoxă și catolică (p.196). Părintelui Sofronie, chemat la Securitate, i s-a dat ultimatum, ca duminica următoare să renege în biserică, în fața altarului, tot ce predicase până atunci. El însă era decis, cu orice risc, să meargă pe calea jurământului preoțesc. Cu această declarație fermă, se încheie capitolul privitor la preotul ortodox.

Capitolul XXVI. “Calvarul Bisericii”, (p. 243-2530) relatează cele aflate de la preotul greco-catolic . În șematisme nu figurează nici un preot Valeriu Potcoavă, în împrejurimile Clujului, cum spune Rubsel în carte lui. Evident, pentru a nu crea dificultăți preotului refugiat în Sătmar, Rubsel folosește un nume fictiv. Nu am identificat nici o parohie Vurpăr; și condițiile arestării părintelui Bal au fost diverse. În schimb abundă informațiile verificabile: acțiunile premonitorii, încă de când se cerea “moartea lui Maniu”, închiderea școlilor confesionale prin reforma legii învățământului, denunțarea unilaterală a Concordatului, precedată de invective la adresa Vaticanului. Preotul Potcoavă evocă figura de “sfânt desprins din iconostas” a P. S. Suci, apostolatul prin sate, pentru întărirea credincioșilor - ca și a celorlalți episcopi -, arestarea la sfârșitul lunii octombrie /1948/. Despre predicile P.S. Suci din Catedrala Sf. Iosif din București știa și Rubsel, căci vuse Capitala (p. 247-248). Descrie scenele din biserica Bob din Cluj, pentru apărarea părintelui Bal (p. 250-251); predica ironic provocatoare a părintelui Dumitru Man, în Catedrala Schimbarea la Față din Cluj (p. 248); torturarea părintelui Tămâianu din Oradea și retractarea publică a semnăturii smulse fiind el inconștient (p. 249); arestarea părintelui Onofrei (p. 250); a călugărilor de la Blaj (avea o soră printre ele), devastarea capelei, transportarea lor la mănăstirea Bistrița și fidelitatea lor (p. 252). Corect și ecumenic, spune că preoți ortodocși le-au apărât pe surorile catolice de la Moreni-Edera în timpul avansării armatei sovietice și că apoi au fost pedepsiți (p. 252). Îi amintește pe eroicii călugări bazilitani de la Bixad, schingiuirea multor preoți. Evocă două scene particulare: un preot, în momentul arestării, îi dă soției verigheta, spunând că din acea clipă el îi aparține numai lui Dumnezeu; sau patru copii ai unui preot, îndemnându-și tatăl să fie tare (p. 250).

Preotul greco-catolic îi transmite un mesaj asemănător cu cel al preotului ortodox: “Dacă o să te ajute să scapi de aici...să nu treci sub tăcere cele ce-ți povestesc. Să afle toată lumea care este <libertatea religioasă> pe care o garantează constituțiile comuniste” (p. 250).

Iadul pe pământ este o carte acum uitată. Ne întrebăm câți cititori va fi avut când a apărut? Merită însă a fi relansată, pentru că informațiile sunt “calde”, nu amintiri scrise după decenii.

Mai trebuie subliniat și ecumenismul, atât al autorului - evreu - care prezintă nealterate informațiile primite din cele două strane; cât și al celor doi preoți, care își recunosc reciproc merite. E demnă de subliniat și explicația învrăjbirii celor două Biserici, în scopul bine calculat de a slăbi România printr-o falsă discordie confesională. Mai ales această idee trebuie reținută.

Lista ilustrațiilor

MĂRTURIA UNUI EVREU DESPRE PERSECUTAREA BISERICII ROMÂNE UNITE

R. S. RUBSEL

**IADUL
PE
PĂMÂNT**

EDITURA AUTORULUI
PARIS
1955

Fig. 1. Pagina de gardă a cărții lui Raoul S. Rubsel (copie xerox).

NOTE DE LECTURĂ

CREȘTINISMUL VECHI ROMÂNESC ÎNTRE MIT ȘI REALITATE

I. Despre legenda referitoare la predicarea apostolului Filip în Dobrogea.

NICOLAE GUDEA

SUMMARY. *Ancient Romanian Christianity between Myth and Reality. I. About the Legend concerning Apostle Philipp's Mission in Dobrogea.* The author analyses two works which have totally different conclusions as far as the subject matter is concerned. The first one (*Zugravu 1997*) only denies the presence of apostle Philipp in Dobrogea but also the identity between Scythia and Dobrogea. The second one (*Dănilă 1997*) sustains the probability of the apostle's presence in Dobrogea, which in his opinion seems to be identical with Scythia. The present paper is in fact a kind of N.Dănilă's paper (*Dănilă 1997*) who, starting from a legend born far from the territory which was the object of the apostle's mission, comes to the supposition that the apostle would have preached in Dobrogea (n.n. between the years 75-95 A.D.), he identifies the territory called Scythia with Dobrogea and tries to adjust a series of dates in support of this hypothesis. The "arguments" brought in favour of this propositions are "ahistorical", puerile and only natural, with no effects. All these "arguments" are analyzed one by one in the review, and on the basis of sound information, annihilated (annuled).

Două lucrări apărute aproape în același timp (*Zugravu 1997; Dănilă 1997*) prezintă în chip total opus legenda în legătură cu misiunea apostolului Filip în Dobrogea. Prima lucrare este o carte. O încercare ingenioasă de analiză a creștinismului primitiv de pe teritoriul românesc. Modelul este apusean. O bursă în Franța l-a permis autorului contactul cu metodologia sociologică franceză privind cercetarea creștinismului în evul mediu. N.Zugravu aplică aceste metode pe fondul slab cercetat al creștinismului primitiv la români, eșuând în formule și forme balcanice de interpretare. Cea de-a doua este un articol într-o revistă de cultură (prezentat însă științific), o încununare a unor idei deja apărute în mai multe forme și rânduri în gazete și reviste bisericești.

Ambii autori sunt teoreticieni de biro; bine documentați; cunosc izvoarele și pot opera cu ele; ambii s-au făcut cunoscuți prin studii și note teoretice la subiect; dar nici unul nu cunoaște realitatea arheologică și mai ales acele elemente ale arheologiei creștine care întrunesc datele din izvoarele scrise cu realitatea arheologică pe teren și cu stadiul cercetărilor privind subiectul referitor la un teritoriu dat. Mai corect spus ar fi că le cunosc, dar tot din bibliografie!

Cum spuneam mai sus, concluziile sunt total opuse. N.Zugravu (*Zugravu 1997* p.155-160) consideră informațiile privitoare la misiunea apostolului Filip în Dobrogea "nesatisfăcătoare", "lipsite de autenticitate", atenția carea li se acordă "exagerată" și deci ajunge la o "concluzie negativă privitoare la prezența lui Filip în Dobrogea" sau crede că "nu există o concluzie pozitivă pentru a echivala "provincia" Scythia cu Dobrogea" etc. Constatarea finală este că "așa-zisul apostolat al sfântului Filip în Scythia rămâne o simplă tradiție sau mai degrabă legendară".

N.Dănilă (*Dănilă 1997* p. 40-41) după ce trece în revistă legendele (parțial citate și traduse), elaborate la mare distanță de Dobrogea, cu un conținut care de multe ori sugerează ignoranța creatorilor de legende (!) constată că "Tradiția predicii apostolice filipice în Scythia apare târziu în izvoare apusene" (n.n. Gallia), ca informația " putea fi transmisă (n.n. acolo) de sfântul Ioan Cassian (n.n. altă legendă tot mai vehiculată la noi în literatura bisericească ortodoxă)", că "Scythia este provincia Scythia Minor, respectiv Dobrogea de astăzi" (n.n. o presupunere ajunsă la noi "dogmă"), că "creștinismul trebuie să fi pătruns ... încă în secolul I, deși nu este atestat arheologic decât începând cu secolul al II-lea (n.n. obsesia apostoliciității creștinismului dobrogean, o boală tot mai actuală în istoriografia ortodoxă bisericească), că "tradiția predicii filipice nu este cunoscută în Dobrogea" (el (N.Dănilă) fiind cel care a lansat ipoteza cf. *Dănilă 1997* p. 33, nota 6).

Concluzia este uluitoare "cu toate acestea considerăm că tradiția predicii apostolului Filip în Scythia Minor conține și un sâmbure de adevăr, afirmând astfel originea apostolică a creștinismului dobrogean și prin extensie a ținuturilor carpato-danubiano-pontice".

Avem deci două opinii. Prima a unui istoric realist, care se exprimă relativ dur în legătură cu mitul ca izvor istoric, nu lasă loc nici unei explicații, dar care ... totuși tatează problema în subsidiar. Cea de-a doua este a unui aploget întârziat, cu argumente de slabă calitate, anulabile și care, pornind de la legendă, folosește metoda de presupunere a presupunerii.

Nu voi discuta aici nici argumentele, nici contraargumentele (pe care le cunosc) pentru presupusa misiune a apostolului Filip în Scythia. Le recomand însă ambilor colegi să studieze temeinic literatura sovietică, rusă și ucrainiană care se referă la litoralul nord-pontic (Tyras, Olbia, Kalos Limes,

Kerkinitis, Chersonesus Taurica, Charax etc.) unde există descoperiri creștine timpurii (mult mai timpurii decât în orașele de pe țărmul vest-pontic și unde poate fi localizată în mod sigur Scythia fără aranjamente și speculații teritoriale și toponomastice. De pildă *Anticinie gosudarstva Severnogo Pricernomoria*, Moskva 1984; E.I.Solomonik, *Grafiti s hori Hersonesa*, Kiev 1984 etc.). Mai mult, aceste orașe au aparținut într-o formă sau alta Imperiului roman (în secolul I tot atât cât și orașele de pe țărmul vestic) (*Sarnowski 1988 p. 135 sqq.*, *Zahariade - Gudea 1997 p. 27*).

Ceea ce voi supune atenției criticii istorice sunt câteva din așa-zisele "argumente" cu care N.Dănilă a încercat să susțină "legenda" și care sunt adevărate modele de pseudoistorie.

p. 33 apostolul Filip ar fi murit "în timpul domniei împăratului Traian 938-117)". Cifra 38 este evident o greșeală de tipar, care nu-l aparține dr care mutilează grav textul. Admițând totuși că apostolul ar fi murit pe la anul 100 p. Chr. Putem aprecia că ar fi predicat în Dobrogea între anii 75-95 (?!). La această perioadă se referă și legendele dar și "argumentele" lui N.Dănilă.

p. 40 apelul la sfântul Ioan Cassian, care ar fi transmis legenda "misiunii" apostolului Filip spre vestul Europei este o aberație. În primul rând pentru că însăși originea și viața în Dobrogea a sfântului este cam legendară (vezi *Păcurariu 1980 p. 140-141*: singura indicație în legătură cu originea este că a fost de "neam scit"; restul legende create în literatura bisericească). Avem de-a face în stilul lui N.Dănilă cu legenda legendei !

p. 41 eroare foarte gravă: "armata romană - spune N.Dănilă - provenea din legiunile cantonate în Scythia încă din sceolul I: legio XI Claudia, legio V Macedonica". Două lucruri trebuie să știe autorul:

- a. în acea vreme, sfârșitul secolului I, dovezile în legătură cu o ocupare efectivă a Dobrogei sunt slabe; nimeni nu a vorbit încă despre o ocupare efectivă a teritoriului.
- b. legiunea V Macedonica s-a stabilit în Dobrogea, la Troesmis abia după 107 (*Aricescu 1977 p.32*)
- c. legiunea XI Claudia a venit din Germania/Pannonia și s-a așezat la Durostorum tot pe la 107 (*Aricescu 1977 p. 37-41*)
- d. se presupune că pe vremea împăratului Vespasianus (69-79 p. Chr.) au fost împinse spre est (nu se spune până unde) unități auxiliare, dar abia în vremea lui Traianus (93-117 p.Chr.), după 106, se poate vorbi despre o prezență efectivă a trupelor romane pe granița dunăreană și de fortificarea acestei granițe de la Durostorum spre est (*Aricescu 1977 p.89-90*; *Sarnowski 1988 p.52-69*; *Zahariade-Gudea1997 p.57-58*).

Deci "armata romană" a lui N.Dănilă nu există; nu erau trupe romane stabile încă în Dobrogea; ocazional, pentru anumite acțiuni militare au fost însă trimise trupe și au fost în acțiune unitățile de marină ! Dar legătura dintre ele și prezența apostolului rămâne o și mai mare presupunere.

p. 41 "nici în provinciile în care creștinismul a apărut și s-a dezvoltat în secolul I (Palestina, Syria, Asia Minor) nu este atestat (n.n. arheologic) înainte de secolul al II-lea" spune N.Dănilă. Greșelile de istorie și arheologie creștină se succed aici paralel cu semnele de ignoranță.

- a. mai întâi că la sfârșitul secolului I nu existau provinciile Palestina și Asia Minor. Prin 129 a.Chr. a existat o provincie cu acest nume care la sfârșitul secolului I era provincia Asia. "Provincia Palestina" ar putea fi ceea ce a fost provincia Iudaea prin anul 64 a.Chr. și era Syria Iudaea la sfârșitul secolului I (*Bechert 1999* p. 89-94; 111-118)
- b. afirmația că lipsesc dovezile arheologice confirmă ceea ce spuneam mai sus în legătură cu teoreticienii de birou. Încă în 1947 au fost descoperite primele dovezi arheologice creștine la Ierusalim (*Sukenik 1947*) și de atunci încolo ele se țin lanț. Nu mai are rost să le dau aici. Să le caute și autorul! (cf. *Bagatti 1950* etc., etc. *Vezi și Nouvelle Histoire de l'Eglise. I. Des origines à Grégoire le Grand*, Paris 1963 p. 198 sqq. despre casele în care au predicat apostolii și arta lor. Mai bune dovezi arheologice nici nu mai trebuie !).

p. 41 "afirmând" originea apostolică a creștinismului dobrogean și prin extensie a ținutului carpato-danubiano-pontic" N.Dănilă cade iarăși în greșeală

- a. ținutul carpato-danubiano-pontic, o invenție nefericită a istoriografiei naționalist-șoviniste din epoca comunistă este ... legendă. Sunt trei ținuturi cu istorii și populații diferite (în epoca veche) pe care nu le unește decât apartenența astăzi la statul român!
- b. ținutul acesta include, din punct de vedere geografic, și spațiul dobrogean așa că extensia d-lui Dănilă trebuie făcută "intensiv"!!!
- c. originea apostolică a creștinismului dobrogean mai merge, din punct de vedere gramatical! Dar originea apostolică a ținutului carpato-danubiano-pontic!!! este o aberație.

p. 41 "dacă acceptăm tradiția despre Filip - spune N.Dănilă - între primul episcop atestat în secolul I (n.n. 75-95 p.Chr.) și Evangelicus, atestat la sfârșitul secolului al III-lea (n.n. 303-304!!) există un hiatus de 100 de ani". În ardoarea-i apologetică N.Dănilă încearcă o socoteală ingenuă și șimplistă: să scurteze distanța în timp între fantomaticul episcop sințit de Filip și unul aproape, aproape sigur din secolul II. Socoteala lui N.Dănilă însă "nu ține" pentru că la o scădere simplă rezultatul este de 200 ... și ceva ani.

p. 34 "învățăturile" apostolului Filip sunt cam "moderne" pentru secolul I. Textul pe care îl dă N.Dănilă are un iz ciudat de epocă post conciliară. Este, s-ar putea zice, un fel de rezumat al mărturisirii credinței. Prea seamănă cu simbolul credinței, cel nuit apostolic, și care apare numai după mijlocul secolului IV p.Chr.

Toate argumentele aduse deci de N.Dănilă sunt nule sau, în cel mai bun caz, fără valoare. Nici teritoriul nu se potrivește, nici epoca nu corespunde, nici participanții nu sunt cei la care se așteaptă, nici predica nu sună ca în epocă. Prin aceasta toată încercarea lui N.Dănilă devine nulă. Dar ea constituie încă o steluță în inexorabila luptă a istoriografiei românești romantice pentru o apostolicitate fantasmagorică a creștinismului românesc.

Istoricii - arheologi care se ocupă de creștinismul din Dobrogea (și voi lua la întâmplare doar doi din generații diferite și depărtate una de alta) I.Barnea (*Barnea 1989*) și V.Lungu (*Lungu 1992*) nici nu au luat în considerare atari legendă, decât ca o susținere ... morală! În schimb ei arată clar - ceea ce a subliniat de altfel și N.Dănilă - că nu există nici o descoperire arheologică mai timpurie de mijlocul secolului III p.Chr. (*Lungu 1992* p. 302-303). Și ei exagerează. Până și gema de la Constanța (aflată în British Museum (care în mod normal se datează în secolul II p.Chr.) ei o datează tot în secolul III p.Chr. Dar, în realitate, în astfel de cazuri dubioase, fără o susținere arheologică nu se poate susține cert nimic.

Apariția, în continuare a fabulațiilor din epoca comunistă sau a celor romantice, a unor astfel de lucrări, reflectă o stare de criză a istoriografiei de specialitate

- a. ea se reflectă în "perenitatea" unor metode de lucru (care nu sunt singulare din păcate), plutirea în presupuneri bazate pe legende, și legende bazate pe alte legende cae mențin o atmosferă mitologică în istoriografie. Cartea lui K.Hitchins, cae ar fi trebuit să producă o trezire radicală, se vede că încă nu și-a făcut efectul cerut atât de epocă, cât și de realitatea istorică.
- b. obsesiva căutare a unui presupus creștinism de origine apostolică (căutare moștenită și îmbogățită prin condițiile meschine și șovine ale istoricului în epoca comunistă) și exaltările pe această temă ale unei părți din istoriografie a devenit anacronică. Nu se potrivește cu spiritul epocii noastre bazat pe cercetarea pozitivistă și interpretarea seacă, sobră. Alături de aceste "trăsături" istoriografia va mai trebui renunțe și la altele, materializate în formul care au devenit dacă nu stereotipe, aproape penibile (*exempli gratia*: ne-am născut creștini - formulă pe care din păcate, într-un moment de exaltare l-am folosit și eu!).

- c. ar fi timpul să renunțăm la mitologie în istoria Bisericii românești. S-a apelat atât de mult la unele din aceste mituri, încât generațiile de elevi ale susținătorilor lor, au ajuns să le creadă ... izvoare! și să le trateze ca atare. Pericolul este foarte mare.

Propun ca astfel de metode de lucru să fie abandonate. O istorie care se vrea perenă trebuie să asculte și de glesurile raționale din afara sau dinlăuntrul ei. Mai ales utimele nepoluate de sentimentalism și patriotardism.

Abrevieri și bibliografie

Aricescu 1977	A.Aricescu, <i>Armata în Dobrogea romană</i> , București 1977
Bagatti 1950	P.B.Bagatti, Resti cristiani in Palestina anteriori a Costantino?, în <i>Rivista di Archeologia Cristiana</i> , XXVI, 1950, p. 117-131
Barnea 1989	I.Barnea, Romanitate și creștinism la Dunărea de Jos, în <i>Symposia Thracologica</i> 7, Tulcea 1989, p. 173-177
Bechert 1999	T.Bechert, <i>Die Provinzen des römischen Reiches. Einführung und Überblick</i> , Mainz 1999
Dănilă 1997	N.Dănilă, Apostolul Filip și Scythia Minor, în <i>Cultura creștină. Revistă editată de Mitropolia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică</i> , Blaj, serie nouă, an II, nr. 1, 1997, p.33-47
Hitchins 1997	K.Hitchins, <i>Mit și realitate în istoriografia românească</i> , București 1997
Lungu 1992	V.Lungu, Misionarismul și începuturile creștinismului în Scythia Minor, în <i>Pontica</i> , XXV, 1992, p.299-307
Păcurariu 1980	M.Păcurariu, <i>Istoria Bisericii Ortodoxe Române</i> , I, București 1980
Rădulescu - Lungu 1986	A.Rădulescu - V.Lungu, Le christianisme en Scythie Mineure à la lumière des dernières découvertes archeologiques, în <i>XI Congressus Christianus</i> 1986, p. 2561-2615
Sukenik 1947	E.I.Sukenik, The Earliest Record of Christianity, în <i>American Journal of Archeology</i> , LI, 1947, p.351-365
Zahariade - Gudea 1997	M.Zahariade - N.Gudea, <i>The Fortifications of Lower Moesia. A.D. 86-275</i> , Amsterdam 1997
Zugravu 1997	N.Zugravu, <i>Geneza creștinismului popular al românilor</i> , București 1997

RECENZII - BOOK REVIEW

Eduard Ferent, *Cristologia - Isus Cristos, Cuvântul lui Dumnezeu, întrupat pentru mântuirea omului*, Presa Bună, Iași, 1998, 518 p.

Lucrarea lui Eduard Ferent, profesor la Institutul Teologic Romano-Catolic din Iași, este un curs elaborat de cristologie, ce vine în ajutorul studenților conducându-i la înțelegerea mai profundă a persoanei și a vieții lui Isus, în vederea interpretării misterului Său. Plecând de la maniera în care problema mântuirii este abordată în lumea contemporană, calificată drept secularizată și autosuficientă, dar ținând cont și de aspectul istoric al problemei, autorul construiește un par-curs ce încearcă să clarifice problema fundamentală a modului de a concepe și de a actualiza mântuirea omului și a universului în Isus Cristos. În viziunea sa, după cum o mărturisește și în prefața lucrării, cristologia trebuie să se confrunte numai-decât cu mentalitatea agnostică și atee de azi pentru a o putea schimba, deoarece, secularizarea, deși este un fapt nespus de negativ, poate fi «și un mijloc de purificare a credinței și a motivării atitudinii noastre față de Cristos Domnul»(p.IV).

«Cunoașterea lui Dumnezeu este cunoașterea lui Isus Cristos» (Sfântul Irineu, *Adversus haereses*, IV, 6,30). Aceasta este ideea ce străbate întreaga lucrare a profesorului Eduard Ferent. Astfel, urmând liniile directoare ale Magisteriului Bisericii, autorul încearcă de la bun

început să facă o apreciere critică a cristologiilor actuale, prezentând atât gândirea cristologică con-temporană, cât și cea clasică, atât protes-tantă, cât și catolică. Pentru aceasta, domnia sa își structurează lucrarea în cinci părți, realizând o sinteză biblico-teologică menită să ne arate că Întruparea Cuvântului a fost voită și realizată de Dumnezeu în vederea răscumpărării și îndumnezeirii omului și a cosmosului. Opera este însoțită de un aparat critic format din prescurtări, sigle, prescurtări ale cărților biblice (cele folosite în Institutul Romano-Catolic de Grad Universitar din Iași), o bibliografie ce urmează ordinea alfabetică.

În prima parte autorul prezintă căile de orientare în cristologiile actuale și probleme metodologice puse de acestea. În continuare, în partea a doua, el analizează datele biblice despre Cristos, susținând ideea potrivit căreia «cristologia trebuie să țină cont de totalitatea mesajului biblic dacă voiește să ne dea o imagine completă despre Isus Cristos, adică atât de mărturiile Vechiului Testament cât și ale Noului Testament» (p. 169). Astfel, dacă Vechiul Testament pregătește progresiv cristologia și soteriologia neotestamentare («Isus Cristos n-a căzut din cer ca un meteor rătăcitor ori ca salvator neașteptat, ci este rezultatul și împlinirea unui lung proces de pregătire desfășurat în tot arcul economiei veterotestamentare» p.109) Noul Testament, «ultimul și desăvârșitul izvor al Revelației» (p. 169), conține o formulare clară și bine definită a doctrinei cristologice.

Partea a treia expune, pe baza unei reflecții, formarea doctrinei cristologice din primele veacuri ale Bisericii și până astăzi. Este evidențiată contribuția epocii patristice cu formulările cristologice ale conciliilor. Cunoașterea procesului formării dogmei cristologice este nespun de importantă în contextul inițierii noastre teologice, deoarece ea poate deveni punctul de plecare pentru cercetarea și căutarea din partea teologiei a formelor de expri-mare a credinței primare care să cores-pundă mai bine omului de astăzi și ne-cesităților sale religioase. Astfel, «*Biserica trebuie să vorbească limbajul timpurilor moderne, păstrând însă intactă substanța Tradiției creștine*» (p. 256). Din această perspectivă, Conciliul Vatican II subliniază că în centrul Bisericii și al învățaturii acesteia se găsește neconținut Cristos și Sacrificiul Său. «*Cristos este, așadar, autorul și subiectul mântuirii popoarelor*» (p. 257).

Ultimele două părți (a patra și a cincea) abordează diferite tematici teologice referitoare la ontologia Întrupării și la psihologia lui Cristos, autorul afirmând că baza reflecției sale nu se reduce la o definiție conciliară ci își are fundamentul în toată Revelația referitoare la Cristos și la Întrupare (cf. p. 365). Autorul se oprește asupra acestor aspecte susținând că, dacă Părinții Bisericii și marile

controverse cristologice ale primelor veacuri se limitează numai la ontologia lui Cristos, dorind să clarifice cine și ce este Cristos în realitatea Sa profundă, în timpurile mai recente, ca urmare a dezvoltării studiilor psihologice, teologii au încercat să precizeze într-un mod mai sistematic psihologia lui Isus ținând cont de faptul că Isus a fost nu numai Dumnezeu adevărat, ci și om adevărat, având și o adevărată psihologie umană (cf. p. 431).

În concluzie autorul reafirmă că valoarea primordială a cristologiei Fiului lui Dumnezeu întrupat constă în profunda angajare a iubirii divine. «*De aceea Cristos este cheia înțelegerii măreței și fundamentalei realități care este omul. El nu poate fi exclus nici din ființa omului nici din istoria omenirii. A-L exclude pe Cristos din istoria omenirii ar fi un păcat săvârșit împotriva lui Dumnezeu și împotriva omului*» (p.512).

Parcurgând această lucrare înțelegem mai în profunzime că răspunsul la întrebarea lui Isus «*Pentru voi cine sunt Eu?*» (Mc 8,29) este însăși inima Evangheliei și a creștinismului. Înțelegerea persoanei lui Isus oferă oamenilor din toate timpurile posibilitatea de-a intra în intimitate cu El și cu Tatăl.

NICOLETA MARȚIAN

Dicționar Enciclopedic al Bibliei, Humanitas, București, 1999, 626 p.

Dicționarul Enciclopedic al Bibliei apărut sub auspiciile editurii Humanitas este o transpunere românească după *Petit dictionnaire encyclopedique de la Bible*, publicat în 1987 de Editura Brepols (Turnhout), sub direcțiunea *Centrului Informatique et Bible* de pe lângă abația de la Maredsous și răspunderea științifică a lui P.-M. Bogaert, M. Delcor, E. Jacob, E. Lipinski, R. Martin-Achard și J. Ponthot. Transpunerea este realizată de Dan Slușanschi, cel ce semnează și cuvântul înainte la ediția românească.

Această lucrare, adevărat instrument de lucru închinat cunoașterii, vine în întâmpinarea celor ce doresc să se apropie mai bine și mai sigur de litera și de gândul Scripturii, oferindu-le lămuriri cât mai solide și mai cuprinzătoare legate de textul sacru. Traducătorul afirmă cu modestie că orizontul, adâncimea, tenacitatea și claritatea dicționarului «*aparțin în întregime echipei editoriale de la Turnhout care a căutat să rostuiască într-o formă cât mai restrânsă și mai accesibilă (și sub raport pecuniar) imensul material al Dicționarului mare, publicat în 1987*» (p.5). Cu alte cuvinte, ne află în fața unei traduceri a ediției prescurtate a *Dicționarului Enciclopedic al Bibliei*, tipărit la editura Brepols (Turnhout) în 1987, ediție ce s-a bucurat de un mare succes în rândul specialiștilor.

Transpunerea de față a dicționarului are 626 de pagini și cuprinde un cuvânt înainte la ediția românească, prefața așa cum apare ea în limba franceză, o listă de abrevieri (cărți biblice și alte abrevieri tehnice), tabele de transcriere, lista tematică a articolelor, conținutul

propriu-zis al dicționarului, un tabel cronologic al Bibliei și, în sfârșit, hărți biblice foarte utile celor ce doresc să pătrundă în universul Sfințelor Scripturi.

În cuvântul înainte la ediția românească, traducătorul recunoaște dificultatea în care se găsește cel ce s-a angajat să transpună în românește acest dicționar, pe de o parte datorită necesității regândirii și reazășării «*cuvintelor-titlu*» sau «*intrărilor de dicționar*» în ordinea firească a limbii române iar pe de altă parte, datorită necesității adaptării expresiei (vocabularyului, stilului, tonului) noului text la orizontul înțelesurilor și al tradiției limbii noastre. Așadar, în viziunea lui Dan Slușanschi, «*un dicționar nu poate fi pur și simplu tradus, ca oricare alt volum, ci el trebuie transpus, adică re-creat*» (p.5). Recunoaștem traducătorului efortul de a oferi cititorului o limbă cultivată și «*pe potrivă Scripturii*» (p. 5), departe de «*limba vechilor Cazanii*» (p. 6).

Transpunerea pe care o face Dan Slușanschi este una elaborată, întrucât el ține cont de cercetarea biblică serioasă ce presupune consultarea mai multor mărturii (semitice, grecești, romanice, germanice etc.). Astfel, el îi dă acesteia un veșmânt ecumenic, optând pentru păstrarea numelor și denumirilor cât mai apropiate de originalul biblic, dar având în același timp alături și «*variantele folosite cândva sau până astăzi în hotarele ortodoxiei*» (p.6). Spre exemplu, atunci când vorbește despre Isus Cristos, el folosește atât varianta cultivată interbelică *Isus Cristos*, cât și tradiționala formă *Iisus Hristos*, «*utilizată răsplat în cultul ortodox*» (p. 6). De asemenea, notăm faptul că traducătorul menționează și accentele cuvintelor străine și ale numelor românzate,

cuvinte care creează de obicei posibile confuzii sau dificultăți. În sfârșit, cuvântul înainte ne mai oferă și unele date tehnice întâlnite în conținutul dicționarului.

Sub aspectul conținutului, volumul dicționarului de față echivalează cu o cincime din cel al dicționarului întreg, păstrând totuși esențialul informației date. Prin urmare, el acoperă întregul câmp al studiilor biblice propriu-zise: cărți și povestiri biblice, toponime și antroponime mai de seamă, teologia biblică, exegeza, arheologia, istoria, instituțiile, faptele sociale, antropologia, cosmologia, ambianta naturală, viața de toate zilele, religiile, transmiterea textelor, izvoarele literare. Dicționarul expune cu o desăvârșită

rigoare științifică și alte informații esențiale referitoare la: canonicitate, limbi și tradiție scrisă, nume divine și titluri cristologice, îngeri, demoni și zeități, creștinismul primar.

Acest dicționar este atât o invitație cât și o introducere la întâlnirea cu Cuvântul lui Dumnezeu, dându-ne astfel posibilitatea de a-L descoperi în el pe Cel Atotprezent și de trei ori Sfânt. El este, așadar, un tovarăș de nădejde al cititorului care vrea să pătrundă în intimitatea Scripturilor Sfinte, ajutându-l să descopere faptul că Biblia este cartea sa, parte din moștenirea lui de membru al familiei lui Dumnezeu.

SORIN MARȚIAN

L.Periș, *Le missioni gesuite in Transilvania e Moldavia nel Seicento*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca 1998, 223p.

Lucrarea de față constituie o parte a unei mai vaste lucrări de doctorat susținută la Universitatea Pontificală Gregoriană. Prima parte cuprinde o descriere a cadrului confesional din principatul Transilvaniei în secolul XVII. În acest cadru autorul plasează în continuare începuturile misiunilor iezuite și activitatea acestora într-o perioadă în care catolicismul cunoștea un regres simțitor. Urmează descrierea începuturilor misiunii Societății în Banatul aflat la acea vreme la confluentele unor zone extrem de diverse sub aspect confesional. După o scurtă prezentare a evoluției

evenimentelor în a doua jumătate a perioadei discutate, autorul descrie activitatea școlară și confesională a iezuiților în principatul protestant Transilvaniei, precum și implicarea în activitatea de susținere a catolicismului a mării aristocrații a principatului. În ultima parte este realizată o trecere în revistă a activității membrilor Societății lui Isus în Moldova lui Vasile Lupu, precum și o prezentare a efectelor pe care Contrareforma și reforma catolică le-au avut asupra mediului confesional ortodox din cele două principate extracarpatice la sfârșitul perioadei domniilor pământene din secolul XVII.

Imaginea pe care cartea părintelui Periș o dă supra cadrului confesional al Transilvaniei este una oarecum diferită de ceea ce s-a scris până în prezent. Descrierea făcută de autor pe baza docu-

mentelor din arhivele Societății lui Isus constituie o incursiune în viața religioasă a Transilvaniei secolului XVII, atât la nivelul disputelor teologice, pe care iezuiții sunt printre puținii capabili să le susțină cu o intelectualitate protestantă care devenise bine instruită în problemele teologice, cât și la nivelul trăirii religioase la nivelul diverselor pături ale societății civile și ecleziastice. Vedem un principat în care Reforma odată victorioasă încearcă să împingă la o parte nu numai Biserica ortodoxă, ci și pe cea catolică, altădată deținând un loc de prim rang. În aceste condiții, Biserica catolică pierde teren nu numai ca prestigiu și statut, ci și în domeniul moralei și al disciplinei ecleziastice. Din rapoartele întocmite de iezuiți aflăm de existența unui număr relativ mare de preoți căsătoriți sau despre numirea în postul de vicari ai Transilvaniei a unor persoane cu o conduită morală dubioasă.

În aceste condiții misiunea iezuită constituie un adevărat curent reformator și este ca atare firesc să întâmpine o opoziție serioasă, atât din partea catolicilor care se complăceau în situația de lipsă de control și de laxitate morală, cât mai ales din partea stărilor protestante, care vedeau în această elită a Bisericii catolice un pericol serios. Cu toate acestea, vedem că eforturile Societății nu sunt lipsite de succes - exemplul concludent este cazul primului iezuit român, Gheorghe Buitul. Activitatea sa în Banat a dus la reconvertirea unor importante personalități la credința catolică.

Un aspect deosebit de important evidențiat de această lucrare este cel al misiunii iezuite în Moldova. Catholicismul moldovean a avut și el de suferit, mai ales din cauza izolării comunităților de aici față

de restul lumii catolice. Situația pe care iezuiții o găsesc aici în timpul domniei lui Vasile Lupu nu este cu mult diferită de cea din Transilvania dominată de protestanți. Laxitatea morală și dezordinea interne se datorează în Moldova mai mult lipsei de interes din partea autorităților ecleziastice competente. Reprezentanții Societății vor profita de deschiderea culturală a curții domnești pentru a restabili într-o oarecare măsură situația. Și aici, în mod paradoxal, opoziția vine mai ales din partea propriei tabere, a franciscanilor conventuali. De un interes particular sunt descrierile realiste ale atmosferei din Moldova secolului XVII, desprinse din rapoartele iezuite.

În sfârșit, autorul descrie influența pe care Contrareforma a avut-o în mediile culturale ortodoxe din țara Românească și Moldova. Prin ierarhii de rit oriental formați la școlile iezuite de la Roma țările române au dobândit o seamă de personalități de înaltă cultură.

Lucrarea se distinge prin obiectivitate și spirit critic, fără să poată scăpa în totalitate de nota de partizanat confesional. Singura observație care i se poate aduce din acest punct de vedere ar fi justificarea măsurilor dure luate contra protestanților în timpul guvernării austriece de la începutul sec. XVII prin violențele comise de aceștia în perioada anterioară.

Izvoarele folosite sunt, după cum era de așteptat, de primă mână, iar cantitatea impresionantă de material inedit explică imposibilitatea unei tratări exhaustive. Sunt utilizate astfel o seamă de surse inedite, atât din Arhivele secrete ale Vaticanului, cât și din Arhivele Societății lui Isus, referitoare la misiunea în țările române.

Dat fiind faptul că acțiunile Contra-reformei și ale reformei catolice au fost promovate în primul rând de iezuiți, o lucrare care tratează misiunea lor într-un principat protestant constituie o contribuție esențială la conturarea mai clară a caracterului și a aspectelor particulare ale contraofensivei Bisericii romane în teritoriile pierdute în fața Reformei. Un aspect important al acestei contraofensive, specific Europei centrale și răsăritene, au fost tratativele duse cu diferitele Biserici de rit oriental în vederea atragerii lor de partea Romei. Procesul de unire al Bisericii românești din Transilvania cu Roma este destul de bine cunoscut, mai puțin tratativele preliminare, duse tocmai de iezuiți. Lipsa acestui aspect ar fi o altă

observație care i s-ar putea aduce lucrării în discuție.

Cu toate lipsurile, inerente unei asemenea inițiative, cartea părintelui Periș constituie o treaptă necesară și indispensabilă la cunoașterea istoriei bisericești și culturale a spațiului românesc de la sfârșitul evului mediu.

În timpul redactării acestei recenzii, un accident tragic l-a răpit dintre noi pe părintele Lucian Periș. S-a stins nu doar un om remarcabil, plin de viață, ci și o speranță a Bisericii noastre. Bunul Dumnezeu să-l odihnească laolaltă cu dreptii.

DAN RUSCU

ABREVIERI

Din documentele conciliare, enciclice etc.

CT	Catechesi Tradendae
LG	Lumen Gentium
ChL	Christifideles laici
EN	Evangelii Nuntiandi
RM	Redemptoris Missio
AG	Ad Gentes
AA	Apostolicam Actuositatem
GS	Gaudium et Spes

Lucrări cu caracter general și dicționare

MThF	Manuel de theologie fondamentale
CBC	Catehismul Bisericii Catolice
PDThC	Petit dictionnaire de theologie catholique
IGC	Îndrumătorul catehetic general

Reviste și periodice

RESEE	Revue des Etudes Sud-Est Européennes